

Limburgse vogels

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep
van het
Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

**Editie
2003**

JAARGANG 13

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt minimaal éénmaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Eindredactie

Jan Joost Bakhuizen

Redactie

Max Berlijn
Jan Boeren
Ton Cuijpers
Justin Jansen
Rob van der Laak
Nicole Reneerkens
Jacob van der Weele

Fotoredactie

Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen
tel. 043-4552511, e-mail: max.berlijn@nn.nl

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen
tel. 045-5423454, e-mail: rob.vd.laak@home.nl

Figuren en diagrammen

Jan Boeren

Redactie Adviesraad

Boena van Noorden
Fred Hustings
Gijs Kurstjens
Jo van der Coelen
Wim Nap

Layout & zetwerk Drukwerk

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht
SHD Grafimedia, Swalmen

Abonnementenadministratie

Okjen Weinreich, p/a Vogelstudiegroep - Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond

Kosten los jaarnummer

Editie 2003, inclusief verzendkosten: € 12,- overmaken op postgiro 1134234, t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap betalen € 9,50. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal € 15,-. Voor België gelden dezelfde bedragen, over te maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke, kunnen schriftelijk doorgegeven worden aan de abonnementenadministratie Limburgse Vogels, Natuurhistorisch Genootschap te Roermond (adres zie boven).

provincie limburg

Dit nummer werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Provincie Limburg.

Foto omslag

Slangenarend, Landgoed De Hamert, 10 augustus 2003
(R. Schols)

Voorwoord

Herboren

Het zal u wellicht verbazen, maar zeker ook verheugen dat u nu een nieuw nummer van Limburgse Vogels in handen heeft. De rubriek 'Van de redactie' in het laatste nummer begon met de zin: 'Na 12 jaargangen, 35 nummers en meer dan 1100 bladzijden is het doek voor Limburgse Vogels gevallen'. Deze wat mistroostige uitlating waar ook een zekere vermoeidheid in doorklinkt, blijkt zoals u ziet gelukkig geen absolute zeggingskracht gehad te hebben. Anderhalf jaar geleden zag de toekomst van Limburgse Vogels er allesbehalve rooskleurig uit. Het bleek voor de redactie vrijwel ondoenlijk om voldoende kopij voor het tijdschrift te verzamelen. De fut was er van alle kanten uit. De redactie kwam met het NHGL-bestuur overeen om er maar mee te stoppen. Het verdwijnen van het tijdschrift was natuurlijk wel jammer, maar heimelijk zag het bestuur daar ook wel de voordelen van in, omdat hiermee de weg vrijkwam voor meer vogelartikelen in het Natuurhistorisch Maandblad. Toen een aantal mensen, deels uit de vorige redactie, contact met het bestuur opnam en zeiden dat zij Limburgse Vogels nieuw leven in wilden blazen, reageerden we dan ook verbaasd, enigszins wantrouwend en terughoudend. Met ande-

re woorden, we namen een afwachtende houding aan. We werden echter niet met rust gelaten. Met verve werd een doorstart, eventueel als themanummer van het Natuurhistorisch Maandblad, verdedigd. De energie en het enthousiasme van de nieuwe redactie, de geaardheid van de artikelen en het karakter van de doelgroep gaven uiteindelijk de doorslag om de doorstart van Limburgse Vogels als zelfstandig tijdschrift een kans te geven. Het resultaat ligt hier voor u. Met een uitstraling die het midden houdt tussen de laatste editie en het jubileumnummer uit 1999 is een aantal boeiende artikelen bijeengebracht. Onze complimenten aan de nieuwe redactie. Ik verwacht niet alleen dat u die artikelen gretig zult lezen, maar hoop ook dat u als lezer hierdoor gestimuleerd wordt om de eigen waarnemingen en ervaringen in de vorm van een artikel aan de openbaarheid prijs te geven. Per slot van rekening is het uw tijdschrift, en alleen door uw bijdragen blijft het tijdschrift langdurig in stand. De Limburgse vogels staan met Limburgse Vogels weer in de kijker en zullen daar wel bij varen.

Frans Coolen

Voorzitter Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

*Lepelaar, Eijsderbeemden,
augustus 2003 (K. Lemmens)*

Van de redactie

Afgelopen jaar stond voor ons in het teken van het weer vlot trekken van het schrijverspotentieel en de organisatie van de redactiewerkzaamheden. Gesprekken met het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap leverden in eerste instantie terecht de nodige scepsis op. Maar gaandeweg gaf men de nieuwe redactie het volledige vertrouwen, steun en financiële armslag om een voortzetting van Limburgse Vogels te realiseren. Hierna kon de nieuwe redactie pas echt aan de slag. Wij zijn zeer erkentelijk voor het getoonde vertrouwen en hopen dit niet te beschamen.

Het resultaat van alle inspanningen van de laatste maanden ligt nu voor u. Een nieuwe Limburgse Vogels, met naast de hoogtepunten van 2002 en 2003 ook weer zeer interessante artikelen. Zo worden de (broed)vogels van de oevers van de Maas, de Kleine Weerd, de Romeineweerd en de Craneweyer uitgebreid beschreven. Ook zult u de resultaten van twee jaar beken tellen aantreffen en zal er speciale aandacht geschonken worden aan de zeldzame broedvogels in Limburg in 2002. De redactie had veel plezier bij het redigeren van deze artikelen en beveelt deze dan ook van harte aan bij alle vogelliefhebbers. Bijzondere waarnemingen, zoals van de Scharrelaar en het Kleinst Waterhoen, komen uitgebreid ter sprake. En tot slot gaat het vertrouwde overzicht van de vogelwaarnemingen van de hand van Ran Schols en Jo van der Coelen, gewoon verder, daar waar deze rubriek in het laatste nummer van Limburgse Vogels eindigde.

Als bijlage bij dit nummer treft u ook een inhoudsopgave/index aan, met daarin opgenomen alle tot op heden uitgebrachte Limburgse Vogels.

Deze uitgave is dikker dan u gewend bent. De huidige redactie volgt dan ook een nieuwe lijn. We willen niet meteen al te hoge verwachtingen wekken en daarom zal Limburgse Vogels vooralsnog één maal per jaar verschijnen. Of dit in de toekomst zo blijft heeft de redactie uiteraard niet alleen in de hand. Immers, zoals boven al aangegeven, is Limburgse Vogels een blad van en voor de Limburgse vogelaar. Met andere woorden: Limburgse Vogels wordt door u allen zelf gemaakt. De redactie is daarbij slechts een intermediair die ervoor zorgt dat de aangeboden artikelen in een mooie en leesbare vorm gegoten worden. Hoe meer mensen hun bijzondere waarnemingen, broedvogelonderzoeken, trektellingen of andere belevenissen op papier zetten, hoe dikker en hoe vaker Limburgse Vogels dan ook zal verschijnen. De redactie heeft tegenover het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap het vertrouwen uitgesproken, dat er in de toekomst zeker genoeg artikelen ter beschikking zullen komen. Er is reeds allerlei boeiends in de pen voor 2004, maar voor uw verhaal is zeker nog plaats. Daarom bij deze een oproep, laat uzelf niet in de steek. Met zijn allen kunnen we ervoor zorgen, dat Limburgse Vogels nog jaren verschijnt; van u allen, voor u allen.

Redactie Limburgse Vogels

Oproep

Gezocht: Kandidaat voor Ledenraad SOVON

Op de laatste bijeenkomst van de Vogelstudiegroep van het NHG Limburg in Horn, wees Max Berlijn tijdens zijn inleidende mededelingen op het feit dat er vanuit Zuid-Limburg (District 18) een vacante plaats is voor vertegenwoordiging in de Ledenraad van SOVON.

Ieder district zou hiervoor twee vertegenwoordigers moeten (kunnen) leveren en momenteel heeft, na de terugtrekking van Frans van den Brink, alleen ondergetekende vanuit Zuid-Limburg zitting in deze Ledenraad. De Ledenraad komt tweemaal per jaar bij elkaar, meestal gedurende de maand november in Beek-Ubbergen (of een andere locatie in Midden-Nederland) en in mei of

juni in de buurt van een interessant vogelgebied elders in het land, om de vergadering te combineren met een excursie in het veld. Zo werd in 2003 Oost-Groningen bezocht om het broedgebied van de Grauwe Kiekendief te leren kennen en zal in de zomer van 2004 een rondleiding worden verzorgd in het gebied "De Wieden".

Door lidmaatschap van deze raad kun je belangrijke natuur- en vogelaangelegenheden vanuit Zuid-Limburg bij SOVON inbrengen en samen met de overige ledenraadsleden sturing geven aan de organisatie.

Voor verdere informatie graag contact opnemen met Jan Joost Bakhuizen of ondergetekende.

Hans van de Laar, tel. 045-5273211

Broedvogels van natuurlijke oevers langs de Limburgse Maas

Gijs Kurstjens & Michiel van der Weide

Door hoog water en natuurontwikkeling in het Maasdal zijn er jaarlijks pionier-ecotopen (natuurlijke rivieroevers) aanwezig, zij het in wisselend oppervlak. Dankzij het in 1994 gestarte broedvogelonderzoek in het Maasdal weten we hoe het de pioniervogels vergaat. Na een omschrijving van het biotoop 'natuurlijke rivieroevers' langs de Maas, gaan we in op de broedvogelsamenstelling, verspreiding en trends. De meer bijzondere soorten krijgen hier wat extra aandacht.

Monitoring van broedvogels in het Maasdal

Vanaf 1994 wordt in het Zuidelijk Maasdal tussen Eijsden en Beesel onderzoek gedaan naar een selectie van circa 75 bijzondere broedvogels (Kurstjens & van der Weide, 2003a). Vanaf 2000 wordt dit meerjarig onderzoek gecoördineerd door SOVON in opdracht van Rijkswaterstaat directie Limburg, De Maaswerken, Vereniging Natuurmonumenten, Stichting het Limburgs Landschap en Staatsbosbeheer. Rijkswaterstaat heeft in 2000 en 2002 hetzelfde onderzoek mogelijk gemaakt in het Noordelijk Maasdal (Beesel - Hedel), waaronder dus het traject van de Zandmaas in Limburg (Kurstjens & van der Weide, 2003b). Het hoofddoel van beide onderzoeken is het meten van de effecten van grootschalige natuurontwikkeling op de

aantalontwikkeling van bijzondere broedvogels in het Maasdal. In de jaren negentig is in dit gebied reeds ruim 900 ha nieuw natuurgebied ontstaan en de komende jaren zal verdere grootschalige natuurontwikkeling plaatsvinden (o.a. langs de Grensmaas). De kracht van dit vrijwel aaneengesloten lange onderzoeksgebied is dat de gegevens van losse telgebieden in een grotere context kunnen worden geplaatst en geïnterpreteerd. Het veldwerk is grotendeels uitgevoerd door vrijwilligers, aangestuurd door een coördinator. Daarnaast inventariseert SOVON zelf een aantal gebieden en bijzondere soorten. De Provincie Limburg heeft de gegevens van elf vaste proefvlakken ter beschikking gesteld.

Methode

Alle telgebieden (gezamenlijke oppervlakte van circa 4000 ha in het Zuidelijk en 1520 ha in het Noordelijk Maasdal) zijn onderzocht volgens de uitgebreide territoriumkartering conform de richtlijnen van SOVON (van Dijk, 1996). Per gebied zijn minimaal vijf ochtendbezoeken en een avondronde gemaakt tussen maart en juli. De veldgegevens zijn geïnterpreteerd volgens de criteria van de BMP-handleiding en de territoria zijn op stippenkaarten aangegeven, die vervolgens door SOVON zijn verwerkt in GIS. Naast de telgebieden zijn in het gehele onderzoeksgebied de kolonievogels en zeldzame broedvogels geïnventariseerd volgens de methodieken van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (van Dijk & Hustings, 1996).

Wat zijn natuurlijke rivieroevers?

Een grindrivier als de Maas in Zuid- en Midden-Limburg bestaat van nature uit een hoogdynamisch zomerbed* met droogvallende grindbanken en een geleidelijke maar soms abrupte overgang naar hoger gelegen minder vaak overstroomde zand-, leem- en grindafzettingen. Grindbanken liggen vooral in binnenbochten terwijl grind- en zandeilanden vaak

Erosiegeul bij Kerkeweerd (B), april 2003 (G. Kurstjens)

achter obstakels (boomstam of brugpijler) ontstaan. Langs de Grensmaas bestaan grindbanken overwegend uit grof grind, met plaatselijk fijn grind en grof zand. Doordat grindbanken vaak meer dan 6 tot 8 maanden per jaar onder water staan en pas in het late voorjaar droogvallen, is de bedekking met plantengroei laag. Pas laat in de nazomer weten pionierplanten (veelal eenjarigen) te kiemen, uit te groeien en tot bloei en zaadzetting te komen voordat zich weer de eerste herfstoverstromingen aandienen. Door de jaarlijkse dynamiek (overstroming) blijven de grindbanken permanent in een pionierstadium. Door het openbreken van de pleisterlaag (de grofgrindige bovenlaag) tijdens extreem hoge afvoeren, verandert de ligging en de vorm van een grindbank van jaar tot jaar.

Abrupte overgangen in de vorm van hoge steilwanden ontstaan tijdens stevige hoogwaters door erosie van oevers in buitenbochten. Vooral wanneer er sprake is van lemige zandafzettingen kunnen daarbij meters hoge, bijna verticale steilwanden worden gevormd. Na verloop van tijd brokkelen steilwanden af waardoor allerlei ruigtekruiden de kans krijgen om er tegenaan te groeien. De geschiktheid van de steilwand voor vogels als Oeverzwaluw *Riparia riparia* neemt dan weer af. Bij extreme hoogwaters wordt soms ook grind en zand uit de bedding afgezet op hoger gelegen delen van het stroombed waardoor 'hoge grindbanken' ontstaan. Deze sedimenten raken 's zomers en de jaren daarna geleidelijk begroeid met allerlei warmteminnende stroomdalplanten. Zonder nieuwe dynamiek groeien deze hoge grindbanken in de loop van de tijd dicht en daarmee verdwijnt dus op den duur hun pionierkarakter.

Langs beken en kleine riviertjes treden vergelijkbare processen op waarbij vooral steilwandjes en kleine zandbanken ontstaan. Meer dan momenteel langs de

rivier de Maas zelf, kunnen er langs beken hele bomen te water raken waardoor zich nevengeultjes vormen.

De Zandmaas in Noord-Limburg was van nature een meanderende rivier (zie bijvoorbeeld de Maasbochten bij Boxmeer), maar door ruimtegebrek in haar dal beperkte de rivier zich tot slingers. De rivier was ondiep met veel zandbanken en steile oevers. Door ijssdammen konden nieuwe geulen en eilanden ontstaan. Het natuurlijk karakter van de Zandmaas is volledig gewijzigd door normalisatie en kanalisatie. In het begin van de 20^e eeuw zijn diverse stuwen aangelegd om scheepvaartverkeer bij laagwater mogelijk te maken. Door het kunstmatige peil is de rivierdynamiek sterk afgenomen. Om oeverafslag door de scheepvaart te voorkomen zijn vrijwel alle oevers rond 1970 met stortsteen verstevigd.

** De termen zomerbed en winterbed hebben te maken met het feit dat langs de Maas overwegend hoge afvoeren optreden in het winterhalfjaar (oktober t/m maart) ten gevolge van extreme regenval in het stroomgebied. Bij lage afvoeren in de zomer trekt de Maas zich dan als het ware terug in een zone die permanent stromend water bevat. De vrijwel kale, laaggelegen, ondiep overstroomde maar soms droogvallende grind- en zandbanken worden ook tot het zomerbed gerekend.*

Waar komen natuurlijke rivieroevers voor?

Langs de Kalkmaas (het traject van Eijsden tot de stuw van Borgharen) is het aantal pionier-ecotopen beperkt tot enkele locaties waar vrije oevererosie op kan treden en kleine steilwandjes voor IJsvogels *Alcedo atthis* ontstaan. Door het vaste stuwpeil zijn er geen zand- en grindbanken.

De ongestuwde Grensmaas is daarentegen een dynamisch traject (40 km lang) waar sterke waterstandschommelingen voorkomen. Bij debieten lager dan ca. 150-200 m³/s vallen op grote schaal grindbanken droog. De totale oppervlakte van het ecotoop lage grindbank bedraagt momenteel naar schatting maximaal 50 ha bij extreem lage afvoeren.

Hoger gelegen zand- en grindafzettingen komen nog maar zeer sporadisch voor in natuurgebieden (o.a. op de zuiddam bij het proefproject Meers) en krijgen geen kans in het huidige winterbed dat overwegend intensief wordt benut als agrarisch cultuurland.

Door het uitdiepen van het zomerbed van de Grensmaas in combinatie met het vastleggen van de oevers is het winterbed ('de weerden') bij elk hoogwater

Kleine Plevier, De Baend, Well, april 2001 (P. Palmén)

opgeslibd en in circa 150 jaar meters hoger komen te liggen. De rivier ligt nu diep verzonken in het landschap met onnatuurlijk hoge oevers. Daar waar ze niet zijn vastgelegd ter hoogte van bebouwing of infrastructuur, kunnen de oevers - vooral in buitenbochten - vrij eroderen tijdens forse hoogwaterperioden. In potentie is langs de Grensmaas ca. 17 km van de Nederlandse oever in buitenbochten vrij erodeerbaar. In het Maasplassengebied zijn op locaties waar actieve grindwinning plaats vindt vaak op vrij grote schaal kunstmatige pionierbiotopen voorhanden: open grind- en zandafzettingen en steilwanden in gronddepots. Kunstmatige eilanden in plassen (vaak tijdelijke depots van grind) worden soms benut door Visdiefjes *Sterna hirundo* (Asselt, Koningssteen). Door het afbouwen van de diepe grootschalige grindwinning in deze regio - vanaf eind jaren negentig - is er steeds minder aanbod van deze kunstmatige pionierbiotopen. Momenteel vindt alleen nog grindwinning plaats in het Stevolgebied tussen Stevensweert en Ohé en Laak, in een deel van de Asseltse plassen en in de Hanssummerweerd nabij Neer.

Natuurlijke pionier-ecotopen zijn op vrij grote schaal aanwezig langs de vele, deels nog vrij natuurlijke beken die in Midden-Limburg in de Maas uitmonden. Plaatselijk zijn steile beekoevers met geschikte nestplaatsen voor IJsvogels voorhanden. Zeer lokaal liggen er natuurlijke Maasoevers met ruimte voor vrije oevererosie waardoor steilwanden kunnen ontstaan voor o.a. Oeverwaluwen (De Brandt, Osen, Asselt). Bij de Lus van Linne en de Donderberg bij Rijkel zijn hoge, natuurlijke terrasranden aanwezig die bij meer extreme hoogwaters eroderen. Hierdoor kunnen geschikte broedplaatsen voor o.a. Berg eenden *Tadorna tadorna* ontstaan.

Natuurlijke grindbanken zijn niet meer aanwezig in het Maasplassengebied (met uitzondering van de

afgesneden Maasbocht bij Osen). Afzettingen van zand in het winterbed na extreem hoogwater blijven alleen liggen in natuurontwikkelingsgebieden (Dilkenweerd, Osen) en worden in landbouwgebieden geëgaliseerd, verwijderd of ondergeploegd.

Langs de Zandmaas zijn natuurlijke rivieroevers (steilwanden en zandbanken) momenteel vrijwel geheel afwezig. Kunstmatige pioniermilieus zijn op beperkte schaal voorhanden daar waar zand of klei is of wordt gewonnen (o.a. Weerdbeemden bij Kessel-eik, Romeinenweerd bij Blerick, De Baend bij Well en Gebrande Kamp bij Milsbeek).

Sleutelprocessen: rivierdynamiek

Voor het (telkens opnieuw) ontstaan van pionier-ecotopen in het Maasdal is rivierdynamiek van groot belang. Het scheppen van ruimte voor deze processen waar mogelijk dient dan ook prioriteit te krijgen in het beleid van rivier- en natuurbeheerders.

Langs de gestuwde riviertrajecten (Kalkmaas, Maasplassen en Zandmaas) zijn er op veel locaties goede mogelijkheden voor meer natuurlijke oevers door het verwijderen van breuksteen tot net beneden het stuwpeil. Hierdoor kunnen steilwandjes en kleine grind- of zandbanken ontstaan. Bij de herinrichting van diepe Maasplassen kunnen bovendien eilanden worden aangelegd die als veilige nestplaats voor o.a. Visdieven fungeren. Van belang is dat dit wordt gecombineerd met het zoneren van watersportrecreatie in het broedseizoen.

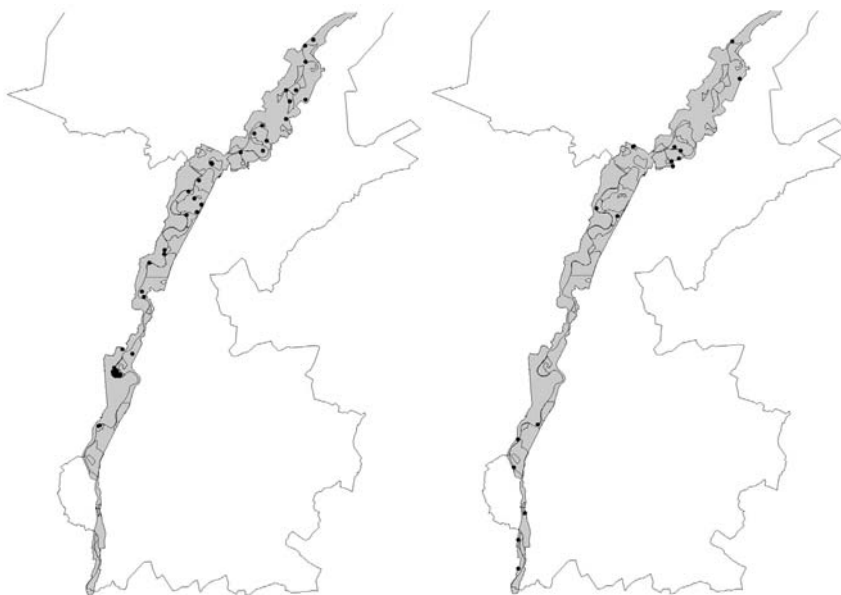
De uitvoering van het Grensmaasplan (stroomgeulverbreding en weerdverlaging) en een op processen gericht natuurbeheer van het gebied zal leiden tot een flinke uitbreiding van de oppervlakte lage (tot minimaal 250 ha) en hoge grindbanken. Wellicht dat ook meer grindeilanden ontstaan (voor Visdief!). Naar

Eiland van Meers, april 2003 (G. Kurstjens)

Meers, juli 2001 (R. Schols)

Figuur 1.
 Verspreidingskaart van
 Kleine Plevier (links)
 en IJsvogel (rechts) in
 de telgebieden van het
 Zuidelijk Maasdal in
 2002, aangevuld met
 territoria in het winter-
 bed van de Maas bui-
 ten de vaste telge-
 bieden

verwachting zal door het afgraven van veel weerden het aantal steilwanden flink afnemen en daarmee ook het aantal Oeverzwaluwen (Schepers, 1999). Bij de aanleg van hoogwater- en nevengeulen langs de Zandmaas (gepland in kader van Maaswerken) ontstaat ook op dit riviertraject weer meer ruimte voor natuurlijke pioniermilieus. Dit geldt ook voor het weer vrij laten eroderen van enkele oevertrajecten langs de Zandmaas in het kader van enkele proefprojecten van de Maaswerken.

Kenmerkende broedvogels

Algemeen

Pionier-ecotopen (grindbanken en steilwanden) herbergen een vrij beperkte, maar voor natuurlijke rivieren karakteristieke groep broedvogels. De belangrijkste soorten zijn IJsvogel, Oeverzwaluw, Kleine plevier *Charadrius dubius*, Oeverloper *Actitis hypoleucos* en Visdief. Langs de Maas komen daar ook nog cultuurvolgers bij als Bergeend en Holenduif *Columba oenas* (steilwanden met konijnenholen) en Patrijs *Perdix perdix*, Scholekster *Haematopus ostralegus* en Kievit *Vanellus vanellus* (grindbanken in combinatie met aangrenzend landbouwgebied). Van de Allier, een Franse rivier die als referentierivier voor de Grensmaas wordt gebruikt, zijn ook Bijeneter *Merops apiaster*, Duinpieper *Anthus campestris*, Dwergstern *Sterna albifrons*, Griel *Burhinus oedipnemus* en Tapuit *Oenanthe oenanthe* als broedvogel

van pionierbiotopen bekend (Schepers & Kerkhofs, 1994).

Populaties in het Zuidelijk Maasdal

Van drie pioniersoorten herbergt het Zuidelijk Maasdal gedurende de periode 1995-2002 een aanzienlijk deel van de Nederlandse populatie: Oeverzwaluw (540-2599; 2-13%), Kleine Plevier (32-58; 3-5%) en IJsvogel (0-19; 0-5%). Oeverzwaluw en Kleine Plevier broeden vooral in het Grensmaastraject (de Oeverzwaluw vooral in het zuidelijk deel), terwijl de IJsvogel meer is geconcentreerd langs de Kalkmaas en in het Midden-Limburgse Maasplassengebied (figuur 1). Oeverloper (0-3) en Visdief (0-4) zijn momenteel incidentele broedvogels omdat geschikt broedbiotoop nog nauwelijks voorhanden is. Broedgevallen van de Oeverloper zijn bovendien nog steeds een bijzonderheid in Nederland. De soort wist in de jaren negentig echter duidelijk te profiteren van het grotere areaal aan natuurlijke oevers langs de grote rivieren (Erhart, 1997).

Populaties in het Noordelijk Maasdal (Limburgse Zandmaas)

Doordat de Maasoevers over vrijwel de gehele lengte zijn vastgelegd met stortsteen, zijn natuurlijke steilwanden een zeldzaamheid. De Oeverzwaluw fungeert goed als indicatorsoort voor de natuurlijkheid van oevers langs de Maas. Langs de Zandmaas bevond zich in 2002 slechts één kolonie, in een afge-

*Figuur 2.
Verspreidingskaart van
Kleine Plevier (links)
en IJsvogel (rechts) in
de telgebieden van het
Noordelijk Maasdal in
2002, aangevuld met
territoria in het winter-
bed van de Maas buiten
de vaste telgebieden*

kalfde oever bij Reuver (10 nesten). In het kleiputten-complex De Baend bij Well was in 2000 een kleine kolonie met 17 nestholen aanwezig.

Bij gebrek aan natuurlijke zand- en grindbanken komt de Kleine Plevier langs de rivier hier alleen voor in kunstmatige pioniermilieus. Door de hervatting van kleiwinning in de Weerdbeemden bij Kesseleik lagen er daar in 2002 twee territoria. In de Romeinenweerd verdween de Kleine Plevier na jarenlange aanwezigheid. Rondom de ontgroningen van de Gebrande Kamp bij Milsbeek waren er net als in 2001 3 territoria in 2002. Met deze 5 territoria in 2002 is het beeld voor de Kleine Plevier langs de Zandmaas naar alle waarschijnlijkheid compleet.

Territoria van IJsvogels zijn in 2002 vooral aangekomen in zijbeken van de Zandmaas. Een schatting komt uit op circa 10 gevallen voor 2002 (figuur 2).

Aantalsontwikkeling Zuidelijk Maasdal 1995-2002

In figuur 3 is een overzicht weergegeven van de aantalsontwikkeling in de periode 1995 t/m 2002 van de drie belangrijkste pioniersoorten die in het Zuidelijk Maasdal broeden. De trends laten zien dat er naast biotoopaanbod nog andere belangrijke factoren in het spel zijn. De Oeverwalwauw laat een duidelijke afname zien na de topjaren 1995-1997. Mede ten gevolge van de zware overstromingen in december 1993 en januari 1995 werd in 1996 een record van 2600 nestholen van de Oeverwalwauw gemeld. Ondanks

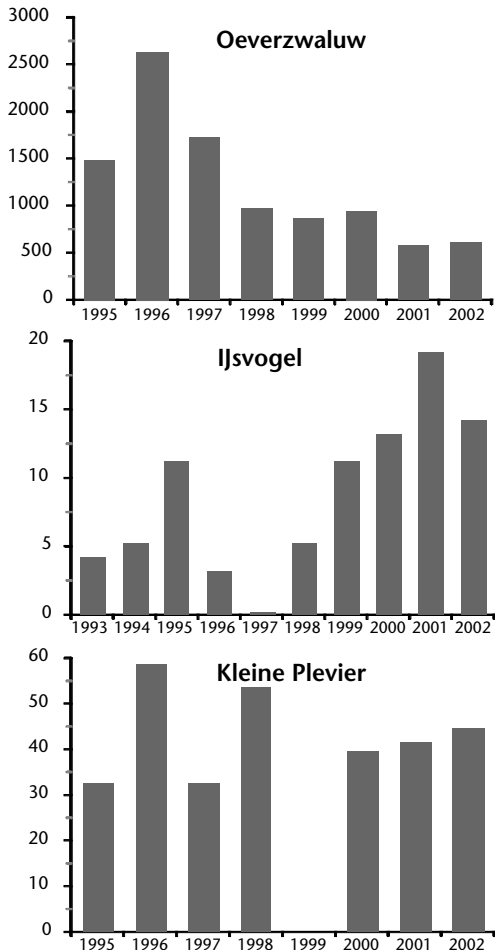
flinke overstromingen na 1995 wist de Oeverwalwauw niet meer zo te profiteren van nieuw ontstane steilwanden, terwijl de soort niet leek te worden beperkt door droogte in de overwinteringsgebieden in de Sahel (en vergelijk landelijke trend in figuur 4!). In het Maasplassengebied is bovendien het aanbod aan kunstmatige steilwanden verminderd door de afbouw van de grindwinning.

De trend van de IJsvogel laat niets aan duidelijkheid over: na twee strenge winters was de stand tot nul gereduceerd. Met 19 territoria in 2001 lijkt het onderzoeksgebied momenteel aan haar maximum te zitten: verdere uitbreiding is op termijn alleen mogelijk door biotoopuitbreiding.

In 1996 bereikte het aantal territoria van de Kleine Plevier een piek met 58 mede door het grote biotoopaanbod na het hoogwater van 1995. De laatste jaren blijft het aantal schommelen rond de 40. Net als bij de Oeverwalwauw geldt ook hier dat in het Maasplassengebied minder geschikt (kunstmatig) broedbiotoop voorhanden is na het beëindigen van diepe grindwinning op veel locaties.

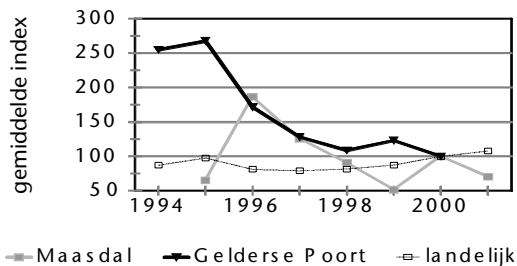
Conclusie

De ontwikkeling van de pioniersoorten in het Zuidelijk Maasdal kan vergeleken worden met die in de Gelderse Poort (alleen de buitendijkse delen, Faunawerkgroep Gelderse Poort, 2002) en de landelijke aantalsontwikkeling. In figuur 4 staat de geïndexeer-

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van Oeverzwaluw, IJsvogel en Kleine Plevier in het Zuidelijk Maasdal gedurende de periode 1995-2002. In 1999 ontbreken voldoende gegevens om een schatting voor de Kleine Plevier te maken

pioniersoorten-totaal

Figuur 4. Geïndexeerde aantalsontwikkeling van pioniersoorten in het Zuidelijk Maasdal, vergeleken met Gelderse Poort en Nederland.

de aantalsontwikkeling (index in 2000 = 100) van zes vogelsoorten van pionier-ecotopen, waarbij de indexen van de afzonderlijke soorten gemiddeld zijn.

De aantallen pioniervogels blijken in het Zuidelijk Maasdal te fluctueren zonder duidelijke trend. Het topjaar 1996, veroorzaakt door hoge aantallen broedende Oeverzwaluwen en Kleine Plevieren, is een gevolg van het sterk vergrote potentieel aan geschikte steilwanden en open zandafzettingen op de aangrenzende gronden. Deze zijn ontstaan tijdens grote overstromingen van de Maas in januari 1995, in combinatie met het bijzonder droge voorjaar van 1996 (Kurstjens & Gabriëls, 1997). De IJsvogel is juist in de laatste jaren relatief talrijk, vooral als gevolg van een reeks van milde winters. Visdief en Oeverloper zijn vooralsnog erg zeldzaam in het Zuidelijk Maasdal (maximaal resp. 4 en 3 paar). Hoewel natuurontwikkeling dus nog niet geleid heeft tot een duidelijke toename van de pioniersoorten, is de situatie nog altijd positiever dan in de Gelderse Poort. Daar gaat het slecht met deze soortgroep, vooral met Visdief en Kleine Plevier. Daar heeft natuurontwikkeling dus (nog) niet geleid tot de verwachte effecten. Landelijk zijn de populaties van pioniersoorten min of meer stabiel.

Dankwoord

Op deze plaats bedanken we onderstaande personen zonder wiens medewerking dit artikel nooit tot stand had kunnen komen.

Alle tellers die actief zijn in het Zuidelijk Maasdal te weten: Wiel Aelen, Jan Joost Bakhuizen, Jo Beckers, Piet Beckers, Hans Bekkers, Marcel Bonder, Jac Bosch, Math Bouts, Jos Cobben, Walther van der Coelen, Hub Corten, Wim Cox, Ton Cuijpers, Math Dolmans, Hendrik Erkenbosch, John Ernst, Wim Ganzevles, Joep Gielen, John Hannen, Lei en Nick Hulsbosch, Dennis Jeurissen, Peter Joossen, Bob Meeuwissen, Herman van Mulken, Henk-Jan Ottens, Geert Peeters, Nicole Reneerkens, Jo Seegers, Jan Smeets, Leo Spoomakers, Hans van der Steen, Jaap Stoffels, Jacques Ummels, Rinni Verheijen, Margriet van de Vorst en Jo Vrehan.

Alle tellers die actief zijn in het Noordelijk Maasdal te weten: Willem Scheres, Harry Senden, Herman Smits, Jo op het Veld, Gert Verrijdt, Ria Vullings, Arnold van Wijnhoven, Kell Eradus, Bart Hoogesteger, Meino Koning, Leon Peters en Eric Janssen; Arjan Ova (Stichting het Limburgs Landschap),

Cindy Gilissen (Vereniging Natuurmonumenten), Jac Hendriks (Staatsbosbeheer) en Jan Joost Bakhui-zen (Rijkswaterstaat Directie Limburg) begeleiden het onderzoek namens de opdrachtgevers; Boena van Noorden (Provincie Limburg) voor het beschikbaar stellen van de inventarisatie-gegevens uit het Provinciale Meetnet.

Literatuur

- van Dijk A.J., 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J. & F. Hustings, 1996. Broedvogelinventarisatie kolonievogels en zeldzame broedvogels (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Erhart F.C., 1997. Oeverlopers *Actitis hypoleucos* profiteren van natuurontwikkeling. *Limosa* 70: 67-70.
- Faunawerkgroep Gelderse Poort, 2002. Vogels in de Gelderse Poort, deel 1: broedvogels 1960-2000/ Vogelwelt der Gelderse Poort, Teil 1: Brutvögel 1960-2000. Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o./ Kartiergemeinschaft Salmorth/Vogelwerkgroep Arnhem e.o./NABU-Naturschutzstation Kranenburg/ Naturschutzstation in Kreis Kleve e.V./ Provincie Gelderland/ SOVON Vogelonderzoek Nederland.
- Kurstjens G. & J. Gabriëls, 1997. Karakteristieke broedvogels van het Zuidelijk Maasdal in 1995 en 1996. *Limburgse Vogels* 8: 2-18.
- Kurstjens G. & M.J.T. van der Weide, 2003a. Broedvogelinventarisatie Zuidelijk Maasdal 2002. SOVON-informatierapport 2003/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kurstjens G. & M.J.T. van der Weide, 2003b. Broedvogelinventarisatie Noordelijk Maasdal 2002. SOVON-informatierapport 2003/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Schepers F., 1999. Oeverwaluven langs de Grensmaas: tussen droogte in de Sahel en hoogwaters in een onnatuurlijke rivier. *Limburgse Vogels* 10: 1-12.
- Schepers F.J. & M.J.J. Kerkhofs, 1994. De Allier. Referentierivier voor de Grensmaas? Projectbureau Grensmaas, Maastricht i.s.m. RIZA, Arnhem.

Gijs Kurstjens, *Ecologisch Adviesbureau, Rijksstraatweg 213, 6573 CS Beek-Ubbergen*

Michiel van der Weide, *SOVON Vogelonderzoek Nederland, Rijksstraatweg 178, 6573 DG, Beek-Ubbergen*

Tien jaar broedvogelontwikkeling in de Kleine Weerd bij Maastricht (1994-2003)

Van akker naar ruigte en vlierstruweel...! En wat doen de broedvogels?

Marcel Bonder

Het doel van dit artikel is de ontwikkelingen van de broedvogelbevolking van de Kleine Weerd weer te geven en de relatie te leggen met de vegetatieontwikkeling. Daarbij wordt eerst een beschrijving gegeven hoe de vegetatie van dit gebied zich heeft ontwikkeld. Vervolgens wordt ingegaan hoe broedvogels hierop hebben gereageerd. Tenslotte wordt een blik op de toekomst geworpen en een voorstelling gemaakt hoe het gebied en de broedvogelbevolking zich gaat ontwikkelen.

Het akker- en graslandgebied van begin jaren '90 heeft plaatsgemaakt voor een mozaïek van grasland, ruigte, struweel en (Vlier)bos. Deze ontwikkelingen hebben hun weerslag op de broedvogelbevolking. Zo maakte die ene overgebleven Veldleeuwerik *Alauda arvensis* in 1994 die nog net de intensivering van de landbouw kon bijbenen,

plaats voor 10 Zwartkoppen *Sylvia atricapilla* en 23 Bosrietzangers *Acrocephalus palustris* in 2003. Is de broedvogelontwikkeling dan zo simpel samen te vatten, of is er toch meer aan de hand?

Inleiding

De Kleine Weerd is een 12 ha groot gebied langs de Maas direct ten zuiden van het Gouvernement in de stad Maastricht (voor situatiediagram zie figuur 1). Het gebied is sinds 2000 in eigendom van Stichting het Limburgs Landschap, daarvoor was het in beheer bij de Stichting Ark. De Kleine Weerd wordt in het zuiden begrensd door een afwateringskanaal, dat de scheiding vormt tussen de Kleine en Hooge Weerd. In het oosten staat een raster langs een parallelweg van de Limburglaan. In het noorden ligt een Oude Maasloop, die onder een deel van het Gouvernement doorstroomt. In het

westen stroomt de Maas. Dwars door het gebied loopt een restant van een oude Maasloop die het grootste deel van het jaar droog staat, maar in het noordelijke deel meest waterhoudend is.

Vanaf 1994 is de Kleine Weerd ononderbroken geïnventariseerd op alle broedvogels volgens de uitgebreide territoriumkartering (van Dijk, 1996). De inventarisatie werd uitgevoerd door Jo van der Coelen (1994), Carlo van Seggelen (1995 en 1996), Minne Feenstra (1997 samen met Jo van der Coelen, en 1999), Gijs Kurstjens (1998) en Karel Lemmens (2000 en 2001). In 2002 en 2003 is de inventarisatie gezamenlijk uitgevoerd door Marcel Bonder, Jan Joost Bakhuizen, Jo Seegers en Leo Spoomakers. De verzamelde gegevens zijn dus tot stand gekomen door veel verschillende tellers, maar vooral ook met wisselende inventarisatie-inspanning (3-6 ochtendbezoeken). Daarnaast zijn er ook nog verschillen in de uiteindelijke interpretatie van territoria mogelijk, zeker in het geval van vogels langs de rand van het (kleine) onderzoeksgebied. In 1996, 1997 en vanaf 2000 zijn minimaal vijf ochtendbezoeken gebracht. In alle jaren zijn minstens één of twee avondrondes gemaakt.

Figuur 1. Overzichtskartaal van de Kleine Weerd

Beheer en ontwikkeling van de vegetatie

Tot het voorjaar van 1994 was de Kleine Weerd in gebruik als grasland en akker, waarop tarwe, maïs en bieten werden verbouwd. Tot aan dat moment was het een open gebied met nauwelijks bomen. De enige bomen waren een oude populier, een paar Zwarte elzen *Alnus glutinosa* op de Maasoever en langs het afwateringskanaal, en enkele wilgen langs de oude Maasloop. In het voorjaar van 1994 ging het natuurontwikkelingsproject in de Kleine Weerd van start. Begin 1994 heeft Rijkswaterstaat een vooroever aangelegd om zo een meer natuurvriendelijke oever te verkrijgen. Daarbij is de beschoeiing weggehaald en zijn basaltblokken 5 meter uit de oever geplaatst. Hierdoor is een smalle zone ontstaan waar het toelaten van rivierprocessen wordt getolereerd. Reeds in de loop van 1994 begon het gebied te veranderen. Er begon ruigte te ontstaan en een eerste aanzet tot struweel en oobosontwikkeling. Her en der begonnen namelijk kiemplanten van diverse wilgensoorten, Gewone es *Fraxinus excelsior*, Gewone esdoorn *Acer pseudoplatanus*, Rode kornoelje *Cornus sanguinea*, Lijsterbes *Sorbus aucuparia* en Zoete kers *Prunus avium* op te slaan. De botanische waarde nam explosief toe. Er bleken in 1995 al ruim 250 plantensoorten voor te komen (Lejeune & Kurstjens, 1997). Dit is behoorlijk veel voor een terrein van 12 ha en was vooral te wijten aan de grote hoeveelheid plantenzaden die gedurende de overstromingen van januari 1995 waren afgezet. Daaronder hoorden bijzondere soorten als Donderkruid *Inula vulgaris*, Springzaadveldkers *Impatiens noli-tangere* en Spaanse zuring *Rumex scutatus*. Open langs de natuurvriendelijke oever vestigden zich Rivierfonteinkruid *Potamogeton fluitans* en Pijlkruid *Sagittaria sagittifolia*.

In 1995 werd een groepje Koniks (halfwilde paarden) geïntroduceerd om het proces van natuurlijke begrazing ruimte te geven, waardoor op termijn een afwisselend parkachtig landschap kan ontstaan. In 1998 hebben er ook enkele Galloways (halfwilde runderen) gelopen. Vanaf 1996 nam het aandeel ruigte in combinatie met hoog grasland toe. In 1996 lag in het zuidoosten een ruigte bestaande uit Akkerdistel *Cirsium arvense* en Kruipe boterbloem *Ranunculus repens*, in het centrale deel Glanshavergrasland, en langs de Maas en in het noorden vooral ruigte bestaande uit Bijvoet *Artemisia vulgaris* en Boerenwormkruid *Chrysanthemum vulgare*. Op de natuurvriendelijke oever langs de Maas begonnen

Zwarte elzen hun intrede te doen op de bovenkant van de Maasoever, waardoor op natuurlijke manier de erosie van de Maasoever werd beperkt. Op kleine schaal waren er open erosiewandjes in deze oeverzone (Lejeune, 1997; Lejeune & Kurstjens, 1997). In de periode 1996-2000 is de vegetatieontwikkeling in de Kleine Weerd nauwkeurig gevolgd (Lejeune, 2002). In de zuidoosthoek sloegen op grote schaal Vlierstruiken *Sambucus nigra* op, die profiteerden van de ophoping van voedselrijk strooisel na de overstromingen. Vanaf 1997 begonnen deze boven de ruigte uit te steken. Inmiddels is de Vlier ook daarbuiten veelvuldig aanwezig. In de noordwesthoek ontwikkelt zich vanaf 1999 een soortenrijk Glanshavergrasland met Bijvoetruigte en het Marjoleinverbond. Langs de Maas maar ook rondom de oude Maasloop treffen we een grazige Moerasspirearuite aan met onder meer veel Bosrank *Clematis vitalba*. Meer verspreid vallen stukken op met soms verstikkende dekens van Haagwinde *Calystegia sepium*. Ruigtes van Akkerdistel of Grote brandnetel *Urtica dioica* zijn na 1997 nauwelijks meer aanwezig. De centraal in het gebied gelegen grasvlakte (hooiland in 1993) is geleidelijk aan vervuigd gedurende de onderzoeksperiode.

In de periode 1996 – 2000 is geconstateerd dat de soortenrijkdom van de planten duidelijk is toegenomen (Lejeune, 2002). Maar hoe heeft de broedvogelbevolking zich ontwikkeld?

Ontwikkeling van de broedvogelbevolking

Ondanks dat in de Kleine Weerd verschillende tellers actief zijn geweest met wisselende inventarisatie-intensiteit, kan met enige reserves de broedvogelontwikkeling goed worden gevolgd. Voor de

resultaten wordt verwezen naar tabel 1. In de periode 1994 - 2003 zijn in totaal 43 verschillende soorten broedvogels aangetroffen. Uit tabel 1 is de successie van het gebied af te lezen aan de broedvogelbevolking. In 1994 is de soortenrijkdom relatief laag en zijn van alle vogelsoorten lage aantallen aanwezig. Soorten van het agrarisch gebied zijn in beperkte mate aanwezig, welke worden vertegenwoordigd door Patrijs *Perdix perdix*, Veldleeuwerik *Alauda arvensis* en Graspieper *Anthus pratensis*. In 1995 is er een duidelijke soortentoe name, welke doorzet tot aan 1997.

In 1995 neemt de Bosrietzanger *Acrocephalus palustris* explosief toe. Deze explosieve toename valt samen met de verruiging van de Kleine Weerd. In 1996 en 1997 is het aandeel ruigte het hoogst en zo ook het aantal territoria van de Bosrietzanger, namelijk 56 resp. 62 territoria; een extreem hoge dichtheid van bijna 5 paar per ha. Vrijwel de gehele Kleine Weerd bestond uit ruigte van distels en brandnetels; voor veel mensen een gruwel maar zeker niet voor de Bosrietzanger. Ook de Grasmus *Sylvia communis* neemt in deze periode sterk toe, maar bereikte minder hoge aantallen. In 1997 zijn er bovendien twee vrij zeldzame soorten van ruigten en ruige graslanden aangetroffen, namelijk Kwartelkoning *Crex crex* en Blauwborst *Luscinia svecica*. Naast soorten van ruigte en struweel waren er ook nog soorten van agrarische gebieden aanwezig, namelijk Graspieper en Patrijs. Door verruiging en verstruiking is de Graspieper vanaf 1998 uit het gebied verdwenen. Niet geheel toevallig lag in de periode 1997-1999 het aantal soorten het hoogst. Het was toen een 'overgangperiode', waarbij soorten van ruigten het zeer goed deden, er een intrede was van bosvogels en soorten van agrarische gebieden hun laatste adem uitblezen. Zie ook figuur 2.

Sprinkhaanzanger, Koningssteen, 26 mei 2003 (R. Schols)

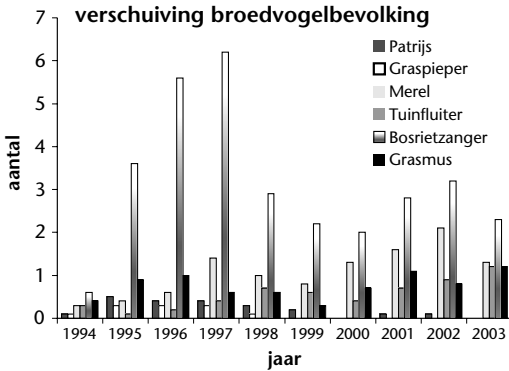
Bosrietzanger, Koeweide Grevenbicht, 29 mei 2003 (R. Schols)

Soort	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Fuut	2	1	1	2	2	2	1	1	1	1
Knobbelzwaan	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Wilde Eend	4	9	2	12	9	7	3	8	3	5
Patrijs	1	5	4	4	3	2	0	1	1	0
Kwartel	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Kwartelkoning	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Waterhoen	4	6	5	10	7	5	3	0	2	2
Meerkoet	0	1	1	2	3	3	1	2	0	2
Houtduif	1	2	1	3	2	2	2	5	3	1
Holenduif	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Zomertortel	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Koekoek	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Ijsvogel	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Grote Bonte Specht	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
Veldleeuwerik	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oeverzwaluw	0	2	0	4	1	3	0	0	0	0
Graspieper	1	3	3	3	1	0	0	0	0	0
Winterkoning	0	0	1	0	1	1	1	0	1	2
Heggenmus	1	5	3	2	4	3	2	3	3	5
Blauwborst	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1
Merel	3	4	6	14	10	8	13	16	21	13
Zanglijster	0	0	1	1	2	2	5	6	4	4
Roodborst	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Sprinkhaanzanger	0	2	2	2	2	1	3	2	1	0
Bosrietzanger	6	36	56	62	29	22	20	28	32	23
Kleine Karekiet	2	1	1	6	6	3	4	2	1	2
Spotvogel	2	1	1	1	1	2	6	4	5	4
Braamsluiper	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Grasmus	4	9	10	6	6	3	7	11	8	12
Tuinfluter	3	1	2	4	7	6	4	7	9	12
Zwartkop	2	1	0	1	3	2	3	4	3	10
Tijftjaf	0	0	2	1	2	2	0	3	2	4
Fitis	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Pimpelmees	2	1	0	0	1	1	0	0	2	3
Koolmees	0	1	1	1	2	1	3	1	3	0
Staartmees	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Zwarte Kraai	1	1	1	1	2	1	2	2	2	1
Vink	0	0	0	1	1	1	1	2	0	2
Europese Kanarie	0	2	1	1	1	1	0	0	0	0
Groenling	0	0	1	1	1	1	0	0	3	1
Kneu	1	1	0	2	1	1	0	0	0	3
Geelgors	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Rietgors	1	3	1	2	2	0	1	2	1	1
Aantal soorten	21	25	25	32	30	28	21	22	24	27

Tabel 1. Resultaten broedvogelinventarisatie Kleine Weerd 1994 - 2003

Vanaf 1998 nemen de brandnetel- en distelruitgen in areaal af en neemt het aandeel (vlier)struweel toe. De Bosrietzanger reageerde hierop door in veel lagere aantallen present te zijn dan in 1997. Vanaf 1998 schommelt het aantal van de Bosrietzanger

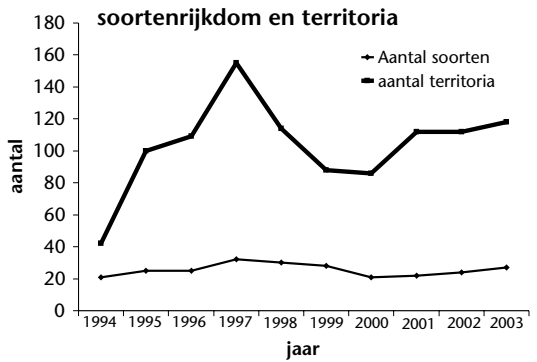
tussen de 20 en 32 territoria. Ook de aantallen van de Grasmus stijgen in de Kleine Weerd niet meer sterk en ze variëren van jaar tot jaar. Vlierstruweel valt blijkbaar niet zo in trek bij deze soort. In een vergelijkbaar gebied als de Kleine Weerd, de Ko-

Figuur 2. Aantalsontwikkeling “boerenvogels”, “bosvogels” en “ruigtevogels”

ningssteen in Thorn, ligt dit totaal anders. Op Koningssteen steeg de Grasmus van 14 paar in 1991 naar 48 paar in 2000 (Kurstjens & van der Weide, 2003). Dit komt door de toename aan geschikt biotoop in Koningssteen (o.a. struweel van Meidoorn *Crataegus spec.* en Hondroos *Rosa canina* evenals zomen van Dauwbraam *Rubus caesius*). Deze trend kent ook de Bosrietzanger op Koningssteen, zelfs in een nog sterkere mate. Deze soort is in 2000 ten opzichte van 1991 hier verzesvoudigd in aantal. Bijzonder is de vestiging en vrijwel onafgebroken aanwezigheid (alleen in 1994 en 2003 was de soort afwezig) van 1-3 paar Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* in de Kleine Weerd. In het Zuidelijk Maasdal is het bepaald geen algemene verschijning met maximaal 9 paar in 2001. De soorten van open gebieden en ruigten nemen vanaf 1997 af, maar soorten van jong bos en boomgroepen nemen geleidelijk toe. Merel *Turdus merula* en Tuinfluiter *Sylvia borin* blijven profiteren van de successie in de Kleine Weerd. De stijging in aantallen van beide soorten verloopt min of meer lineair met de successie. Ook Houtduif *Columba palumbus*, Zanglijster *Turdus philomelos* en Spotvogel *Hippolais icterina* nestelen in de Vlierstruwelen.

Pioniersoorten waren vertegenwoordigd door de Oeverzwaluw *Riparia riparia* (1995-1999), die broedde in de aanwezige steiloeverwanden. De Oeverzwaluw is verdwenen door het hoger worden van de elzenbos in de natuurvriendelijke oever. De aanwezige steilwanden zijn als gevolg hiervan ongeschikt geworden voor deze soort; wel is deze nu geschikt geworden als broedlocatie voor de IJsvogel *Alcedo atthis* die in 2001 en 2003 hier broedde. Vanaf 1998 daalt zowel het totaal aantal soorten als

Figuur 3. Soortenrijkdom en aantal territoria Kleine Weerd (1994 t/m 2003)

ook het aantal territoria (figuur 3). De piek van 1997 komt vrijwel geheel op conto van het enorme aantal zangposten van de Bosrietzanger. Ondertussen gaat de vegetatieontwikkeling dus voort en verandert de broedvogelbevolking mee.

De verwachte broedvogelontwikkeling voor de toekomst

Door natuurlijke successie en onder invloed van de begrazing door Koniks zal geleidelijk aan een afwisselend parklandschap ontstaan met grasland, ruigte, Vlierstruweel en bos. Bij eventuele uitbreiding van het begraasde gebied in de toekomst kunnen wellicht ook runderen worden uitgezet waardoor de ruigtes meer worden opengebrouwen. Locaties met een relatief hoge begrazingsdruk kunnen een lange tijd globaal de toestand behouden zoals ze nu is. Dat is in de Kleine Weerd nu al te zien, op locaties met een lage begrazingsdruk (en wat vroeger akker was) staat nu struweel en boomopslag. Echter, de locaties met struweel en boomopslag kennen tevens een mozaïek van bomen, struweel, ruigte, grazige vegetaties en open plekken. Naar verwachting zal vroeg of laat een halfopen oobos kunnen ontstaan. Deze successie heeft dan ook zijn weerslag op de broedvogelbevolking. Op termijn zal het aantal Bosrietzangers afnemen. De Grasmus zal in aantal kunnen toenemen bij de ontwikkeling van zoom- en mantelvegetaties. De Merel zal in aantal verder blijven toenemen. Soorten van jonge bossen welke reeds in de Kleine Weerd in lage aantallen aanwezig zijn (Tjiftjaf *Phylloscopus collybita* en Koolmees *Parus major*), zullen op korte termijn voorzichtig in aantal toenemen. Op middel-

lange termijn zullen deze soorten “de dienst” uit gaan maken en zullen soorten van struweel (zoals Grasmus) weer in aantal afnemen. Tevens zullen de eerste holenbroeders en soorten van oudere bossen zich gaan vestigen. Dit is nu al te zien door de vestiging van Roodborst *Erithacus rubicola* en Holenduif *Columba oenas* in 2003.

Dankwoord

In de eerste plaats worden de volgende personen bedankt zonder wiens medewerking dit artikel niet tot stand had kunnen komen. Alle tellers van de Kleine Weerd, te weten: Jo van der Coelen, Carlo van Seggelen, Minne Feenstra, Gijs Kurstjens, Karel Lemmens, Jan Joost Bakhuizen, Jo Seegers, Leo Spoormakers. Daarnaast wordt Gijs Kurstjens ook hartelijk bedankt voor het becommentariëren van

Marcel Bonder, Raar 4, 6231 RR Meerssen

een eerdere versie van dit artikel. Tenslotte dank aan Martine Lejeune voor het beschikbaar stellen van een kaartje van de Kleine Weerd.

Literatuur

- van Dijk A.J., 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlekken (Handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Kurstjens G. & M. van der Weide, 2002. Maasruigten vol broedvogels. *Natuurhistorisch Maandblad* 91 (7): 137-140.
- Kurstjens G. & M. van der Weide, 2003. Broedvogelinventarisatie Zuidelijk Maasdal 2002. SOVON-inventarisatie-rapport 2003/01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Lejeune M., 1997. Een vegetatiekaart van de Kleine Weerd, een Maastrichts natuurgebied langs de Maas. *Natuurhistorisch Maandblad* 86 (6): 160-164.
- Lejeune M., 2002. De vegetatie van de Kleine Weerd 1996-2000. *Natuurhistorisch Maandblad* 91 (7): 160-169.
- Lejeune M. & G. Kurstjens, 1997. Kleine Weerd. Jaarverslag 1994-1995. Stichting Ark, Laag Keppel.

De avifauna van de Romeinenweerd 1996-2003

Willem Scheres

De Romeinenweerd is sinds het vergraven van voormalige landbouwpercelen voor kleiwinning in 1995, uitgegroeid tot een van de mooiste en meest vogelrijke terreinen langs de Limburgse Zandmaas. In dit artikel worden de resultaten beschreven van meer dan 400 bezoeken aan dit gebied in de jaren 1996 tot en met 2002. Daarnaast zijn ook de belangrijkste waarnemingen van 2003 in het overzicht opgenomen. In de conclusie wordt beknopt ingegaan op de successie van het gebied.

Gebiedsomschrijving

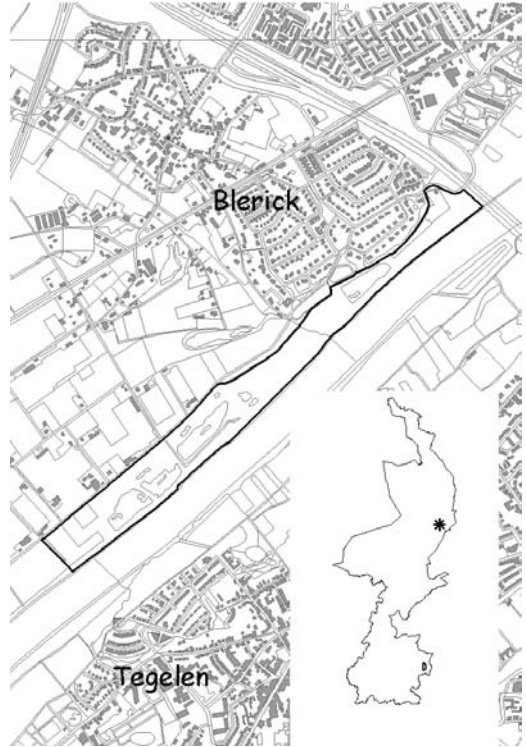
De Romeinenweerd (22 hectare) is gelegen in de gemeente Venlo en vormt een smalle langgerekte strook langs de westkant van de Maas vanaf het noorden van Hout-Blerick tot bijna aan de grens van de gemeente Maasbree (zie figuur 1). De Romeinenweerd is een natuurgebied dat is ontstaan door vergraving in het najaar van 1995, ten behoeve van

de kleiwinning voor de aanleg van kaden langs de Maas, na de hoogwaters van 1993 en 1995. Daarvoor was het een Maasoever met graslanden en akkers. Een gedeelte van deze graslanden bestaat ook nu nog. Naast het vergraven gedeelte met kleiputten, omvat het ook enkele kruidenrijke graslanden, alsmede de monding van de Springbeek. De plassen worden hoofdzakelijk door kwelwater en regenwater gevoed, en hebben een goede waterkwaliteit. Bij hoge waterstanden van de Maas kan het gehele gebied geïnundeerd raken tot aan de kade. De kade met graslandvegetatie wordt begrensd door een lange Esserrij *Fraxinus excelsior*. In het noordelijke deel wordt de Romeinenweerd begrensd door een villawijk met parkachtige begroeiing. In de beginperiode (1996-1997), was een groot gedeelte van het vergraven gebied nog onbegroeid en waren er in de plassen enkele zanderige slikken. Op hogere drogere plekken was er kruidenbegroeiing met veel Echte kamille *Matricaria recutita*. Later zijn daar plaatselijk veldjes met Akker-

distels *Cirsium arvense* voor in de plaats gekomen. Langs de Maas stond er veel Koolzaad *Brassica oleracea*, wat ook nu nog het geval is in het gebied bij de Springbeek. Langs de randen van de kleiputten groeide veel Grote lisdodde *Typha latifolia* en Riet *Phragmites australis*, alsmede veel wilgen *Salix spec.* Later is er in de vergraven gedeelten een massale opslag van wilgen en in mindere mate ook van berken *Betula* en Zwarte elzen *Alnus glutinosa* gekomen. Een ooibos is in ontwikkeling. Langs de waterkanten en in ondiep water werd zeer veel Pitrus *Juncus effusus* aangetroffen. De graslanden hebben een relatief geringe verandering ondergaan. Direct langs de Maas is er lokaal een dichte opslag van Grote brandnetels *Urtica dioica* en Gewone braam *Rubus fruticosus*. De successie van de vegetatie is gepaard gegaan met het optreden van vele schaarse tot zeldzame plantensoorten (Coolen, 2001).

Methode

In de periode 1996-2002 is de Romeinenweerd druk bezocht door vogelaars, zodat er een groot aantal waarnemingen kon worden verzameld. In totaal werd het gebied gedurende het hele jaar, maar vooral in het voorjaar, vaker dan 400 keer bezocht. In de periode 1996 tot en met 2002 waren de bezoeken als volgt verdeeld (alleen waarnemingsdata van de auteur): respectievelijk 47, 36, 52, 49, 70, 48 en 62 (in totaal 362) bezoeken. Daarnaast zijn van nog zeker 40 extra data waarnemingen van anderen verkregen. Er is volgens de 'uitgebreide territoriumkartering' (Hustings et al., 1985) gewerkt. Door het zeer grote aantal bezoeken, is van de meeste soorten een zo hoog mogelijke broedzeker-

Figuur 1. Overzichtskartaal van de Romeinenweerd

heid verkregen. Bezoeken vonden op verschillende delen van de dag plaats en daardoor konden ook schemer- en nachtvogels meegenomen worden in dit overzicht. De toegang tot het gebied was beperkt in voorjaar 2001 vanwege MKZ (afsluiting tot 1 juni), zodat de inventarisatie in dit jaar mogelijk onvolledig is.

Romeinenweerd, 10 juni 1996 (W. Scheres)

Romeinenweerd, 13 mei 1999 (W. Scheres)

Soort	Jaar							Maand											
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
Aalscholver		6	11	7	11	10	7	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Dodaars	4	3	14	17	25	18	20	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Fuut		2	8	11	10	12	16	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Geoorde fuut	2			1										■					

Tabel 1. Aalscholver en Futen:

Aantal waarnemingen in Romeinenweerd per jaar in de periode 1996-2002 en de maanden waarin ze in deze periode zijn gezien

Resultaten

De resultaten van de in het gebied vastgestelde soorten worden hier per soortgroep behandeld. De in dit artikel genoemde soorten zijn alle soorten welke het gebied op een of andere manier hebben aan gedaan. Enkel overtrekkende vogels zijn dus niet meegenomen in dit overzicht. In totaal zijn in de periode 1996-2003 180 vogelsoorten in het gebied waargenomen. Voor een klein gebied als de Romeinenweerd is dat zeer veel. Tevens is als bijlage een tabel toegevoegd, waarin alle aan SOVON doorgegeven broedvogel-territoria van schaarse en zeldzame soorten zijn opgenomen, volgens de interpretatie-criteria uit van Dijk (1996) en van Dijk & Hustings (1996).

Futen en Aalscholver

De eerste Dodaarzen *Tachybaptus ruficollis* kwamen in 1998 met twee paartjes tot broeden en in 2002 broedde ook nog 1 paartje in het gebied. Van de Fuut *Podiceps cristatus* zijn broedgevallen bekend van 1999 tot 2002, in het laatste jaar 2 paartjes. Verder is de soort jaarrond aanwezig in het gebied. In 2003 was een baltsend paar aanwezig. Van de Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* zijn enige waarnemingen van solitaire vogels verricht in het gebied op 12 en 13 juli

1996 en op 3 juli 1999, maar tot broeden is het helaas niet gekomen. Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* worden regelmatig vissend aangetroffen op de diverse plasjes. Maximaal werden 3 en soms 4 vogels aangetroffen in het gebied (zie tabel 1).

Reigers

Veruit de meest algemene reigersoort is de Blauwe Reiger *Ardea cinerea*, die de laatste jaren vrijwel continu aanwezig is. Het maximum aantal was 10 exemplaren op 31 januari 2003. Van de Grote Zilverreiger *Casmerodius albus* zijn de laatste jaren regelmatig waarnemingen verricht, zowel op doortrek als ook in de winter (laatste week van december 2001). Zowel landelijk als provinciaal bezien, wordt de Grote Zilverreiger de laatste jaren steeds algemener. Er werden in totaal 5 trekkende solitaire vogels waargenomen en een keer een groepje van 3 vogels overtrekkend op 29 september 2001. Tweemaal verbleef een vogel korte tijd achtereens in het gebied en wel van 24 tot 30 december 2001 en van 28 tot 30 oktober 2002. Daarentegen is de Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta*, evenals de Purperreiger *Ardea purpurea* slechts tweemaal vastgesteld. De Kleine Zilverreiger werd vastgesteld op 12 juni 1996 en op 6 september 2002. De Purperreiger werd waargenomen op 19 september

Soort	Jaar							Maand											
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
Roerdomp						1	10	■									■	■	■
Woudaap			5									■	■						
Kwak					4							■	■		■				
Kleine Zilverreiger	1						1					■						■	
Grote Zilverreiger			1	1	2	5	3				■						■	■	■
Purperreiger			1	1								■						■	
Blauwe Reiger	12	8	17	25	25	21	49	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Ooievaar			1				1					■	■						

Tabel 2. Reigers en Ooievaar:

Aantal waarnemingen in Romeinenweerd in de periode 1996-2002 en de maanden waarin ze in deze periode zijn gezien

1998 en op 7 mei 1999. Een zeer spectaculaire reigerachtige welke in het gebied werd gevonden was een adult mannetje Woudaap *Ixobrychus minutus* dat van 31 mei tot 11 juni 1998 in het gebied aanwezig was (Bos & Scheres, 1998). Een andere bijzondere reigerachtige was een tweedejaars Kwak *Nycticorax nycticorax* die in het voorjaar en in de zomer van 2000 herhaaldelijk werd waargenomen. Waarnemingen werden verricht op 13 en 14 mei, 17 juni en 12 augustus. De laatste reigerachtige die in het gebied werd vastgesteld is de Roerdomp *Botaurus stellaris*, waarvan er in de winter van 2001-2002 soms twee aan de plasranden te zien waren. Ook in het najaar van 2002 werd er soms een gezien. De overjarige rietvegetaties rond de kleiputten bieden voor deze soort een goede schuilgelegenheid (zie tabel 2).

Ooievaar

Ooievaars *Ciconia ciconia* zijn tweemaal waargenomen en wel op 12 april 2002, toen een exemplaar langzaam en laag in een dalende vlucht duidelijk neerkeek op het gebied. Het kwam echter niet tot een landing. Op 30 mei 1998 vlogen 3 Ooievaars,

waaronder een geringd exemplaar, laag over het gebied, maar er kon wederom geen geslaagde landing vastgesteld worden. Deze groep foerageerde wel de hele tijd in de nabije omgeving.

Zwanen, ganzen en eenden

De Knobbelzwaan *Cygnus olor* was vanaf 1997 jaarlijks broedvogel in het gebied met 1-2 paren. In 2002 is er een paar Grauwe Ganzen *Anser anser* gezien met 4 pulli. Buiten de broedtijd worden in winter en voorjaar de graslanden bij de Springbeek vaak begraasd door Grauwe Ganzen. De aantallen daarvan nemen de laatste jaren geleidelijk toe. In 2002 heeft ook de Nijlgans *Alopochen aegyptiacus* voor het eerst in het gebied gebroed. In 1999 en 2000 heeft de Bergeend *Tadorna tadorna* gebroed in het gebied. In 2002 was een territoriaal paartje Tafeleend *Aythya ferina* aanwezig, maar daaruit zijn geen jongen voortgekomen. Dit is echter wel het geval in 2003, toen een broedpaar 1 kuiken voortbracht. Vanaf 1997 geldt dit ook voor Kuifeenden *Aythya fuligula*. In het voorjaar zijn er luidruchtige baltstaferelen te zien op de plassen waarbij enkele tientallen Kuifeenden betrokken zijn.

Soort	Jaar								Maand											
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d	
Knobbelzwaan	x	x	x	x	x	x	x	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kleine Zwaan			1					■												
Grauwe Gans	4	2	3	12	8	4	14	■	■	■	■	■	■	■	■					
Canadese Gans							1			■										
Brandgans	1	1							■											■
Bergeend	9	18	7	17	19	5	1			■	■	■	■	■						
Casarca					1						■									
Nijlgans	2		1	4	2	6	18	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Mandarijneend	5		1	1	3			■			■	■	■		■	■				
Wilde eend	x	x	x	x	x	x	x	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Krakeend	1	2	5	4	7	5	4	■	■	■			■	■	■	■	■	■	■	■
Pijlstaart		1		2	1	1	3		■	■									■	
Slobeend		6	4	5	6	12	6			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Smient	1	2	3	2	6	3		■	■						■	■				
Wintertaling							19													
Zomertaling	2	1	3	3	13	8	4			■	■	■	■	■	■	■	■			
Kuifeend		x	x	x	x	x	x	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Tafeleend							1	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Krooneend							1				■									
Brilduiker	1	1		3	1	1		■	■	■									■	■
Nonnetje				1				■												
Grote Zaagbek			4	8	4	3	2	■	■	■	■								■	■

Tabel 3. Ganzen en eenden:

Aantal waarnemingen in Romeinenweerd per jaar in de periode 1996-2002 en de maanden waarin ze in deze periode zijn gezien

Daarna treedt er een soort stilte op en pas in juni of in juli verschijnen de vrouwtjes met hun pulli op de plassen. In 2000 werd er zelfs een vrouwtje met 14 pulli gezien; dit is volgens Ogilvie (1975) een hoog aantal. De broedende Kuifeenden houden zich waarschijnlijk op in de dichte wilgenstruwelen. Op 16 juli 2001 werden er 8 vrouwtjes met in totaal 58 pulli gezien. In feite broedt de Kuifeend er de laatste jaren in een soort losse kolonie. Deze neiging tot kolonievorming wordt ook vermeld door Hustings (2002). In 2003 zijn er slechts 4 broedgevallen vastgesteld, met in totaal slechts 12 pulli. De Wilde Eend *Anas platyrhynchos* is jaarlijks als broedvogel vastgesteld.

In de winter wordt vooral de grote plas bezocht door Grote Zaagbekken *Mergus merganser*, met als maximum 36 ex. Soms ook door 1 of meer Brilduikers *Bucephala clangula*, en een heel enkele keer door een Nonnetje *Mergellus albellus*. Veruit de meest talrijke niet-broedende zwemeend is de Wintertaling *Anas crecca*, waarvan er zich soms tientallen in de lage natte wilgenstruwelen ophouden. In de tabel is te zien dat de overige zwemeenden vooral in voor- en najaar als doortrekker optreden, waarbij Zomertaling *Anas querquedula*, Krakeend *Mareca strepera* en Slobeend *Anas clypeata* het meest voorkomen. Echt zeldzame gasten onder de eenden zijn Casarca *Tadorna ferruginea* met een waarneming op 2 april 2000 en van Krooneend *Netta rufina* met op 7 mei 2002 een waarneming van twee mannetjes (zie tabel 3).

Roofvogels

Vooral Buizerd *Buteo buteo* en Sperwer *Accipiter nisus* werden zeer regelmatig jagend boven de Romeinenweerd gezien. De laatste jaren wordt er ook soms een jagende Havik *Accipiter gentilis* gezien.

Solitaire Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* (voornamelijk vrouwtjes-kleed) werden laag jagend boven de moerasgebieden gezien. Hetzelfde geldt voor de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* tijdens de winter. Het betrof steeds 1 vogel. De Rode Wouw *Milvus milvus* werd slechts tweemaal laag boven het terrein gezien, op 18 oktober 1997 en op 10 januari 2001. Ook de Wependief *Pernis apivorus* is een zeldzame gast met slechts drie aan het gebied gerelateerde waarnemingen.

Diverse Boomvalken *Falco subbuteo* werden in het late voorjaar en in de zomer boven de plassen gezien, vooral als er een groep zwaluwen aanwezig was. Eenmaal werd een mannetje Smelleken *Falco columbarius* aan de grond gezien op 3 oktober 1998. Er werden enkele waarnemingen verricht van de Slechtvalk *Falco peregrinus*. Het betrof hier echter vogels welke weinig interesse voor het gebied toonden in het voorjaar van 1996 en op 3 maart 2003. De Torenavalk *Falco tinnunculus* kan regelmatig jagend in het gebied worden aangetroffen, maar tot broeden is het nog niet gekomen. Van de Visarend *Pandion haliaetus* zijn 8 vogels waargenomen, duidelijk in relatie met het gebied. Ook werden er diverse trekkers waargenomen in de maanden april en mei en in het najaar in augustus tot oktober (laatste geval op 7 oktober). Er werd ook een zomerwaarneming verricht op 7 juli 1998.

Hoenders

De Fazant *Phasianus colchicus* is na 1997 een jaarlijkse broedvogel in het gebied in variabele aantallen. De Patrijs *Perdix perdix* werd in 1999 en 2001 met zekerheid als broedvogel in het gebied gevonden. Van de Kwartel *Coturnix coturnix* werden twee waarnemingen verricht en wel op 8 mei 2000 en op 25 mei

Soort	Jaar							Maand											
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
Fazant	x	x	x	x	x	x	x	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Patrijs	6	2	6	7	4	5	3	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kwartel					1							■							
Kwartelkoning			3	3								■							
Klein Waterhoen						1							■						
Porseleinhoen			2		6	3	1			■	■				■	■			
Waterral			4	7	15	16	14	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Waterhoen	x	x	x	x	x	x	x	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Meerkoet	x	x	x	x	x	x	x	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kraanvogel	1																		■

Tabel 4. Hoenders, rallen en Kraanvogel:

Aantal waarnemingen in Romeinenweerd in de periode 1996-2002 en de maanden waarin ze in deze periode zijn gezien

Nest van de Kleine Plevier, Romeinenweerd, 10 juni 1996
(W. Scheres)

Kleine Strandloper, Romeinenweerd, 9 september 2003
(P. Palmen)

2003, het ging in het laatste geval om een roepende vogel, op relatief open terrein (zie tabel 4).

Rallen en Kraanvogel

Waterhoen *Gallinula chloropus* en Meerkoet *Fulica atra* broeden nu jaarlijks met een aantal paren. In mei 1999 waren er minstens 6 broedende Meerkoeten. Vanuit de dichte moerasvegetaties worden met regelmaat Waterrallen *Rallus aquaticus* vastgesteld met maxima tot 5 roepende exemplaren. Broeden is bij deze soort met zekerheid vastgesteld in 1998 en 2000. De soort wordt het jaar rond in het gebied waargenomen, met af en toe al roepende vogels in januari en februari! Eenmaal is een roepend Porseleinhoen *Porzana porzana* in het gebied geweest en wel van 19 tot 24 april 1998. Tevens is er een voor Nederlandse begrippen vroege waarneming gedaan op 23 en 24 maart 2001. Medio augustus/september zijn er van deze verborgen levende soort herhaaldelijk waarnemingen verricht van vogels die lopend langs Pitruspollen werden gezien. Een vrouwtje van het Klein Waterhoen *Porzana parva* werd aan de rand van de zuidelijkste plas gezien op 26 mei 2001 (Scheres, 2001). Een beschrijving van deze vogel is ter beoordeling aan de CDNA aangeboden, maar helaas niet aanvaard. In de kruidenrijke weidegebieden met hoog grasland, gelegen aan weerszijden van de Springbeek, werd van 13-17 mei 1998 en 14-23 mei 1999 herhaaldelijk de roep van de Kwartelkoning *Crex crex* gehoord. In 1999 waren er 3 roepende mannetjes, waarvan 1 vogel zelfs gezien werd op 23 mei. Er is echter in de jaren daarna niets meer van deze soort vernomen, ondanks dat er in deze jaren een duidelijke toename is van deze soort in het Rivierengebied en in NO-Groningen. Wat betreft de verborgen levende rallensoorten, zoals Porselein-

hoen en Klein Waterhoen heeft Romeinenweerd met zijn gevarieerde moerasvegetaties en verschillende waterdiepten de potentie van een toekomstig broedgebied. Beide rallensoorten komen voor in o.a. verlandingszones van oude kleiputten, rietputten en kleine moerasjes (Teixeira, 1979). De Kraanvogel *Grus grus* werd slechts een maal waargenomen. Op 8 december 1996 cirkelden 2 exemplaren gedurende 3 minuten boven de zuidelijkste plas alvorens verder naar het ZW te vliegen (zie tabel 4).

Scholekster, Kluut en plevieren

De Scholekster *Haematopus ostralegus* broedde alleen in 1996 met zekerheid en werd hierna alleen maar op doortrek waargenomen. Geschikt broedbiotoop ontbreekt momenteel. In het rariteitenkabinet horen de 4 Kluten *Recurvirostra avosetta* die op 31 maart 2001 laag over het deels ondergelopen gebied rondcirkelend werden waargenomen. Een pioniersoort bij uitstek, de Kleine Plevier *Charadrius dubius*, kwam alleen in 1996 met 3 paar en in 1997 met 1 paar tot broeden (zie foto). In 1999-2001 werd nog een territorium vastgesteld. De Kievit *Vanellus vanellus* is nog steeds broedvogel. Een verwachte doortrekker van kale slikterreinen, de Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*, ontbrak uiteraard ook niet in 1996 met 2 exemplaren op 23 maart en 1 exemplaar op 13, 16, 27 en 28 mei. De Zilverplevier *Pluvialis squatarola* die op 29 april en 1 mei 1996 in het gebied verbleef was waarschijnlijk dezelfde (zie tabel 5).

Strandlopers en ruiters

Met name 1996 leverde veel leuke waarnemingen op, mede door het open pionierkarakter in dat jaar. Zo werden op 12 mei 1996 een Drieteenstrandloper *Ca-*

lidris alba, op 13 mei 1996 een Steenloper *Arenaria interpres* en op 22 september 1996 zeven Kleine Strandlopers *Calidris minuta* waargenomen. Ook werden 2 Temmincks Strandlopers *Calidris temminckii* op 22 april en een vogel op 13 mei opgemerkt. Vijf van de 7 waarnemingen van de Bonte Strandloper *Calidris alpinus* stammen uit dat jaar. Het betreft hier dus steeds soorten die (zanderige) slikken prefereren. Doordat in de jaren daarna een snelle successie van allerlei vegetaties opkwam, bleven deze steltlopersoorten van slikken en slikranden veelal weg. Soorten die duidelijk gebonden zijn aan moerassen of de randen daarvan werden ook in de jaren daarna nog gezien. Andere soorten welke ook incidenteel werden waargenomen in de periode waren Regenwulp *Numenius phaeopus* met uiteindelijk drie aprilwaarnemingen in 1997, 1999 en 2000, Wulp *Numenius arquata* met maar twee waarnemingen in januari en april 1997, twee waarnemingen van de Grutto *Limosa limosa* en wel in 1997 en 1998 (april en augustus) en enkele waarnemingen van de Kempphaan *Philomachus pug-*

nax in de eerste twee jaar (3 respectievelijk 1 ex.) en diverse waarnemingen van Tureluurs *Tringa totanus*, met name in de eerste twee jaren. Watersnippen *Gallinago gallinago* werden niet waargenomen in de maanden mei en juni, verder was de soort nagenoeg altijd aanwezig. Aantallen liepen zelfs op tot 30+ zoals op 9 oktober 1998. Bokjes *Lymnocyptus minimus* werden gezien van september tot in april. In totaal ging het hier om meer dan 30 vogels, waarvan het hoogste aantal (6 exemplaren) op 5 november 2000 werd vastgesteld. Ook Oeverlopers *Actitis hypoleucos*, Witgatjes *Tringa ochropus* en in mindere mate ook Bosruiters *Tringa glareola* bleven trouw aan dit gebied, de laatste wordt echter bijna uitsluitend in het voorjaar vastgesteld. De Houtsnip *Scolopax rusticola* verscheen pas in de winter van 2002. Deze soort hield zich op in de drogere plekken binnen het wilgenbos. De successie van de vegetatie was toen ver genoeg gevorderd om aan deze wintergast beschutting te geven. Vooral in april en mei werden doortrekkende steltlopers gemeld, van sommige soorten zelfs uitslui-

Soort	Jaar							Maand											
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
Scholekster	4	6	5	6	2	2	5	■	■	■	■	■	■	■	■				
Kluut						1			■										
Bontbekplevier	5								■		■								
Kleine Plevier	36	17	4	8	13	3	5		■	■	■	■	■	■	■				
Zilverplevier	2										■	■							
Kievit	27	16	10	14	11	5	9	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■
Steenloper	1												■						
Drieteenstrandloper	1												■						
Kleine Strandloper	1																		■
Temmincks Strandl.	2										■	■							
Bonte Strandloper	5			1	1				■		■								■
Kemphaan	3	1									■	■							
Bosruiter	2	1		2	4		1				■	■		■	■				
Witgatje	7	2	3	8	24	7	6		■	■	■	■	■	■	■	■	■		■
Oeverloper	8	2	5	2	24	2	7			■	■		■	■	■				
Tureluur	6	6	3	1	1					■	■	■							
Groenpootruiter	4	4		1	2		1				■	■		■	■	■	■		■
Zwarte Ruiter					1														■
Houtsnip							6		■										■
Watersnip	11	11	1	11	25	7	17		■	■	■	■		■	■	■	■	■	■
Bokje	2		5	5	10	2	10		■	■	■	■						■	■
Grutto		1	1									■			■				
Wulp		2							■		■								
Regenwulp		1		1	1						■								

Tabel 5. Steltlopers: Aantal waarnemingen in Romeinenweerd per jaar in de periode 1996–2002 en de maanden waarin ze in deze periode zijn gezien

tend in deze twee maanden. Een laatste kale slijkige plek in de zuidelijkste plas werd tot voor kort soms nog bezocht door pleisteraars zoals 7 Bosruiters op 5 mei 2000 en 2 Zwarte Ruiters *Tringa erythropus* op 3 september 2000. Nu er steeds meer verlanding optreedt en er alleen diepere plasgedeelten onbegroeid blijven, zullen de aantallen steltlopers verder afnemen. Echter door de aanhoudende droogte in de zomer van 2003 ontstonden weer slikrandjes in het gebied waar diverse steltlopers op af kwamen. Zo konden in de periode van 30 augustus tot 19 september 1-3 Groenpootruiters waargenomen worden, van 17 tot 19 september een Zwarte Ruiter en een juveniele Kleine Strandloper welke van 7 tot en met 10 september 2003 (zie foto) in het gebied verbleef (tabel 5).

Meeuwen en sterns

Van alle meeuwensoorten komt de Kokmeeuw *Larus ridibundus* verreweg het meeste voor, in de grootste aantallen. Het maximum is circa 300 op 22 juli 1996. Stormmeeuwen *Larus canus*, Zilvermeeuwen *Larus argentatus* en Kleine Mantelmeeuwen *Larus graellsii* worden wel regelmatig gezien maar gewoonlijk als eenlingen of als enkele exemplaren. De 12 Kleine Mantelmeeuwen op 13 juli 1996 zijn een uitzondering. Van de overige soorten Dwergmeeuw *Larus minutus*, Geelpootmeeuw *Larus michahellis*, Pontische Meeuw *Larus cachinnans* en Grote Mantelmeeuw *Larus marinus*, zijn maar 1 of 2 waarnemingen bekend. De waarneming van de juveniele Dwergmeeuw, die op 29 maart 1998 boven de meest zuidelijke plas fourageerde, is voor provinciale begrippen een vroege vogel (Schols & Lemmens, 1994). Bijzonder is de waarneming van een adulte Grote Mantelmeeuw op 11 november 2000, die

tevergeefs een Meerkoet belaagde. In de Romeinenweerd werden 3 soorten sterns waargenomen, waarvan de Witvleugelstern *Chlidonias leucopterus* als provinciale zeldzaamheid zeker niet onvermeld mag blijven: twee vogels werden op 7 mei 1999 fouragerend waargenomen boven de grote noordelijke plas. Van de Zwarte Stern *Chlidonias niger* werden twee waarnemingen verricht van twee vogels foeragerend boven de grote noordelijke plas op 6 mei 2001 en 6 vogels trokken laag over op 10 mei 1998. De Visdief *Sterna hirundo* is ook slechts twee maal waargenomen en wel op 30 april 1997 en in de eerste decade van mei 2001 werden twee vogels waargenomen (zie tabel 6).

Duiven, Koekoek en uilen

Houtduiven *Columba palumbus* worden verspreid over het gehele jaar aangetroffen, tot maximaal 30 exemplaren. Holenduiven *Columba oenas* zijn op de beginjaren 1996 en 1997 na beslist minder talrijk dan voornoemde soort, maar worden nog steeds regelmatig gezien. De Zomertortel *Streptopelia turtur* is vooral in 1996 en in mindere mate in 1997 gezien, dus tijdens de beginontwikkeling van Romeinenweerd. Ze fourageerden vooral op de kaden die toen rijk waren aan ruderaal kruiden, die veel zaden leverden. Later heeft deze ruderaal vegetatie meer en meer plaatsgemaakt voor grasland. Als zaadeter mijdt de Zomertortel uniforme graslanden (SOVON, 1987). Na 1997 zijn er nog twee waarnemingen geweest van de Zomertortel en na 1999 is deze soort er niet meer gezien. De Koekoek *Cuculus canorus* wordt na 1999 vaker gezien, soms met 2 roepende mannetjes binnen het gebied. In het voorjaar van 2002 heeft er zich een roodbruine-fase wijfje opgehouden, dat toen ook is

Soort	Jaar							Maand												
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d	
Dwergmeeuw			1																	
Kokmeeuw	x	x	x	x	x	x	x	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Stormmeeuw		3		2	3	2	1	■			■		■		■		■	■	■	■
Zilvermeeuw	2	2	1		2	2	1	■	■	■	■		■	■					■	■
Geelpootmeeuw	1		1							■					■					
Pontische Meeuw				1					■											
Kleine Mantelmeeuw	2			4	2								■	■	■	■	■	■	■	■
Grote Mantelmeeuw					2			■												■
Visdief		1					1				■	■								
Zwarte Stern			1				1						■							
Witvleugelstern				1									■							

Tabel 6. Meeuwen en sterns:

Aantal waarnemingen in Romeinenweerd per jaar in de periode 1996-2002 en de maanden waarin ze in deze periode zijn gezien

geringd (med. Hans Maeghs). In het gebied broeden 2 potentiële waardvogels van de Koekoek, namelijk de Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus* en de Heggenmus *Prunella modularis*.

Uilen zijn in de Romeinenweerd maar zelden aangetroffen. Op 23 februari 1997 werd een karkas van een Kerkuil *Tyto alba* aangetroffen. De Velduil *Asio flammeus* is echter drie maal in levende lijve gezien en wel op 22 september 1996, 3 maart en 18 april 2003. Velduilen zijn veelal overdag actief en prefereren min of meer open terreinen. Een nieuwkomer is de Ransuil *Asio otus* welke op 10 september 2003 voor het eerst in het gebied werd vastgesteld.

Gierzwaluw, IJsvogel en Hop

Gierzwaluwen *Apus apus* worden in de maanden april t/m september vaak laag boven de plassen vliegend aangetroffen. Meestal betreft het kleine aantallen tot een maximum van 33 op 21 mei 2000. Het grootste aantal op een dag was 150 op 20 juli 2002. De Hop *Upupa epops* werd eenmaal gezien, fouragerend op een zanderig en kleiig stuk grond met weinig begroeiing op 19 april 1999. De IJsvogel *Alcedo atthis* is een jaarvogel die frequent de randen van de plassen bezoekt en ook langs de Springbeek fourageert. In 2000 was de IJsvogel een waarschijnlijke broedvogel. Regelmatig werd in dat jaar een tweetal vogels gezien dat wegdook in een kleine met wilgenstruweel omringde kleiput.

Spechten

Met de toenemende successie en de opkomst van het ooibos, worden spechten vaker in het gebied aangetroffen. De laatste jaren zijn er vooral Groene Spechten *Picus viridis* te zien, vaak twee tegelijk. De Groene Specht bezoekt de enkele hoge bomen in het terrein, de wilgenbossages en de droge kadehellingen. Het frequent voorkomen van de Groene Specht zet zich ook in 2003 voort, met name ook in het voorjaar, waardoor de aanwezigheid van deze soort

meer en meer een permanent karakter krijgt. De Grote Bonte Specht *Dendrocopos major* en de Kleine Bonte Specht *Dendrocopos minor* bezoeken zo nu en dan de wilgenstruwelen. In de periode van 28 augustus tot 16 september zijn 8 keer Draaihalzen *Jynx torquilla* als najaarsdoortrekker waargenomen in de Romeinenweerd. Deze soort wordt vooral aangetroffen op de drogere, minder begroeide open stukken langs de wilgenstruwelen. Hij fourageert daar net als de Groene Specht op de grond (zie tabel 7).

Leeuweriken, zwaluwen, piepers en kwikstaarten

De Veldleeuwerik *Alauda arvensis* wordt in voorjaar en zomer regelmatig boven de Romeinenweerd opgemerkt. De soort is broedvogel van de naaste omgeving. De Boomleeuwerik *Lullula arborea* werd eenmaal waargenomen en wel een zingende vogel op doortrek, op 12 oktober 1996. De 3 algemene Nederlandse zwaluwsoorten worden vooral boven de plassen waargenomen, waarboven zij naar insecten jagen. Grote aantallen werden voornamelijk in de beginjaren waargenomen. Zo werden bijvoorbeeld 300+ Oeverzwaluwen *Riparia riparia* op 5 mei 1996 waargenomen. De groepen Oeverzwaluwen die in juni en juli regelmatig werden gezien boven de plassen zijn wellicht afkomstig van broedkolonies in zandgroeven bij Tegelen en/of Belfeld, waar jaarlijks vele tientallen paren broeden. De Graspieper *Anthus pratensis* wordt vooral in de graslanden en op de kade er langs aangetroffen. Een enkele maal werd een baltsend exemplaar gezien, maar zekere broedgevallen zijn tot heden nog niet vastgesteld. De Boompieper *Anthus trivialis* is enkel vastgesteld in de laatste decade van augustus en in de eerste decade van september. Een bijzondere waarneming werd verricht op 8 en 9 mei 1998, toen een Duinpieper *Anthus campestris* verbleef op een kaal en met pioniersvegetatie begroeid terrein direct ten noorden van de grote

Soort	Jaar							Maand											
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
IJsvogel		1	6	11	35	19	17	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Hop				1							■								
Draaihalzen				1	3	2	2											■	■
Kleine Bonte Specht			1	1	1	3	1					■			■	■	■		
Grote Bonte Specht			1		2	6	7				■	■			■	■	■	■	
Groene Specht						8	12	■				■				■	■	■	■

Tabel 7. Spechten, Hop en IJsvogel:

Aantal waarnemingen in Romeinenweerd per jaar in de periode 1996-2002 en de maanden waarin ze in deze periode zijn gezien

plas. Ook de Waterpieper *Anthus spinoletta* is een dwaalgast, getuige slechts één waarneming van een vogel die in de eerste decade van april 1996 in de Romeinenweerd verbleef en 1 ex. op 23 maart 2002. De Gele Kwikstaart *Motacilla flava* en de Witte Kwikstaart *Motacilla alba* waren in de beginjaren veel algemener dan nu. In april en mei werden soms Noordse Gele Kwikstaarten *Motacilla thunbergi* gezien en éénmaal was er op 28 mei 1996 een zingende Engelse Gele Kwikstaart *Motacilla flavissima* in het gebied aanwezig. De Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* wordt af en toe gezien, vooral bij de monding van de Springbeek.

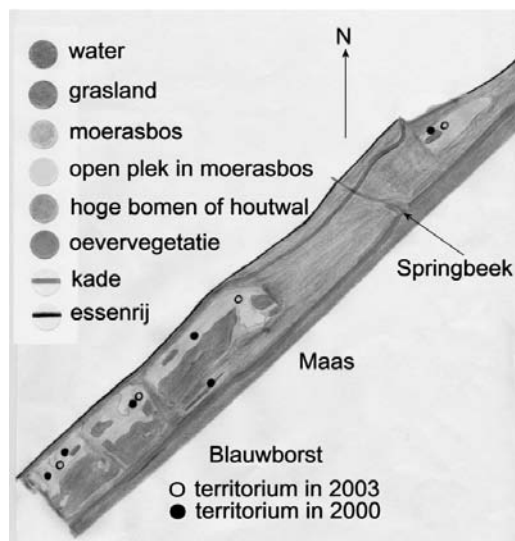
Lijsterachtigen

Van de Nachtegaal *Luscinia megarhynchos* was op 26 april 2002 het wonderschone lied te horen vanuit een sterk begroeid terrein. In de toekomst zou deze soort zich kunnen vestigen in een hoger en droger gedeelte met veel braamstruiken. Vanaf 1998 worden in het gebied Blauwborsten *Luscinia svecica* als jaarlijkse broedvogel vastgesteld. Deze soort is een bewoner van wilgen- en elzenbroekbos en van verlandingszones (Teixeira, 1979). De territoria van de Blauwborst zijn binnen Romeinenweerd allemaal gelegen in de jonge ooibossen bij de kleiputten. Al in 1998 werd er in twee territoria een juveniel geconstateerd. Het aantal territoria in de jaren 1998 t/m 2003 varieert van 2 in 1998 tot maximaal 5 à 6 in 2000. In de overige jaren is er sprake van 3 à 4 territoria. Zie figuur 2 voor ligging van de territoria in 2000 en 2003. De Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus* is slechts 5x waargenomen, gedurende de doortrek in voor- en najaar. Pas na 1998 werd de Gekraagde Roodstaart vastgesteld en dan bijna steeds in het jonge ooibos. Tapuiten *Oenanthe oenanthe* werden op doortrek alleen in de maanden april-mei en augustus-september gezien. Sterk gelijkend, zowel wat tijd als biotoop betreft, is het voorkomen van Paapjes *Saxicola rubetra*. Het opvallende verschil is dat Paapjes veel vaker hoge alleenstaande planten in het terrein als uitkijkpost gebruiken. De Roodborsttapuit *Saxicola rubicola* is in de periode 1998–2000 broedvogel in Romeinenweerd geweest. In al deze jaren zijn er oudervogels met juvenielen geconstateerd. Er waren één tot twee broedparen aanwezig. Waarom de Roodborsttapuit de laatste 3 jaren als broedvogel verdwenen is, is onduidelijk. Daarnaast is het opvallend dat de Roodborsttapuit in de jaren 1999–2002 vaak als wintergast optrad. Op 17 maart 1996 werd de enige Grote Lijster *Turdus viscivorus*

voor de Romeinenweerd vastgesteld. Ook het voorkomen van de Beflijster *Turdus torquatus* is bijzonder. Zo werd de soort tweemaal waargenomen en wel op 21 oktober 2000 (vrouwjes-kleed) en een mannetje op 10 mei 2002. De Koperwiek *Turdus iliacus* werd pas vanaf 2001 waargenomen: op 14 oktober 2001 werd er een geringd (med. H. Maeghs). Ook werd de soort in 2002 soms gezien, invallend in de hoge en dichte vegetatie bij de zuidelijkste plas. Nu er meer hoge en dichte vegetatie is, is het voor Koperwieken aantrekkelijker geworden om deze vegetatie als rustgebied te gebruiken.

Zangers

De Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* is eenmaal zingend aangetroffen in het voorjaar, op 24 april 2000. Verder is deze soort een enkele maal gevangen tijdens ringsessies. Op laatstgenoemde datum werd ook een zingende Rietzanger *Acrocephalus schoenobaenus* aangetroffen, die enkele dagen bleef. Veel vaker werd de Rietzanger geringd. In de jaren 2000–2002 werd deze soort jaarlijks gevangen in het jonge ooibos, vooral in de maanden juli en augustus (med. H. Maeghs). In 2003 werden in de zomer en herfst 14 vogels geringd waarvan 3 exemplaren op 6 september. Bosrietzangers *Acrocephalus palustris* komen talrijk voor met bijvoorbeeld 21 zangposten op 26 mei 2000 en 22 op 29 mei 2003. Hoogopgaande kruidenrijke graslanden en oevers met veel brandnetelruigten vormen hier het

Figuur 2. Ligging van de territoria van de Blauwborst in de Romeinenweerd in 2000 en 2003

belangrijkste biotoop. De Kleine Karekieten *Acrocephalus scirpaceus* zijn juist veel meer gebonden aan de vergraven gedeelten. Ze houden zich vooral op in de dichte oevervegetatie bestaande uit riet en lisdodden en in het aangrenzende ooibos. Het aantal zangposten dat maximaal wordt vastgesteld is de laatste jaren constant. In de periode 2000-2003 waren er telkens 13 tot 15 zangposten. Zowel de Spotvogel als de Braamsluiper komen vrijwel jaarlijks met 1 territorium voor. Het maximaal aantal vastgestelde zangposten van de Grasmus *Sylvia communis* is in de periode 1998-2003 vrij constant: 8 tot 13. In de nu hoog opgaande ooibossen laten zich ook Tuinfluiters *Sylvia borin* en in mindere mate ook Zwartkoppen *Sylvia atricapilla* horen. De laatste soort kwam in het begin bijna alleen in de houtwal langs het Molenveld voor. Veel van deze zangers vestigden zich vanaf 1998 in de vegetaties rond de kleiputten. Dit geldt ook voor de Fitis *Phylloscopus trochilus* waarvan in 1998 en 1999 een zingend exemplaar was te horen terwijl er vanaf 2000 jaarlijks twee tot drie zangposten zijn. Tijftjaffen *Phylloscopus collybita* waren er al eerder. Tevens zijn zij vaak ook in de winter te zien in de wilgenstruwelen. Het Goudhaantje *Regulus regulus* is slechts tweemaal waargenomen. Een Vuurgoudhaantje *Regulus ignicapillus* werd op 12 oktober 2003 geringd. Vliegenvangers werden de laatste jaren zo nu en dan tijdens doortrek in de Romeinenweerd vastgesteld: viermaal de Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca* (waaronder een ringvangst op 6 september 2003) en driemaal de Grauwe Vliegenvanger *Muscicapa striata*.

Mezen en Buidelmees

Van de mezenfamilie zijn tot heden nog geen broedgevallen vastgesteld, maar waarschijnlijk is dit op termijn wel te verwachten. Het boegbeeld van de Romeinenweerd is de Buidelmees *Remiz pendulinus*. Vanaf 1998 is deze soort een regelmatige doortrekker in voor- en najaar. Ze worden steeds aangetroffen in de wilgenvegetaties en lisdodden rond de kleiputten, een optimaal habitat voor deze soort. In de periode 1998-2002 werd de soort 14 keer waargenomen. In 1998 werd de soort voor het eerst vastgesteld en wel op 24 juni, gevolgd door waarnemingen op 25 september, 5 exemplaren op 9 oktober en 2 exemplaren op 7 november. In 1999 werden de eerste twee gezien op 24 april en 3 vogels op 9 oktober. In 2000 werd maar één waarneming gedaan van een groepje van 6 vogels op 22 september. In 2001 werd de eerste gezien op 9 mei, gevolgd door 4 vogels op 17 september, 1 vogel op 22 september en 2 exemplaren op 29 september. In 2002

werd de eerste waarneming gedaan van 3 vogels op 29 maart en op 11 oktober werd nog een vogel gezien. Het patroon van deze waarnemingen voldoet uitstekend aan het bekende doortrekverloop in Nederland. In 2003 werd de eerste vogel geringd in de Romeinenweerd: een mannetje op 12 juli.

Boomklever, Boomkruiper en Grauwe Klauwier

De Boomklever *Sitta europaea* is in dit gebied eenmaal vastgesteld, aan de rand in de essenrij op 17 juni 1996. Op 9 maart 2003 werd de eerste Boomkruiper in het jonge ooibos gezien. De Grauwe Klauwier *Lanius collurio* is in twee opeenvolgende jaren gezien, namelijk op 22 mei 1999 en 20 mei 2000. In beide gevallen betrof het een mannetje dat vanaf het hekwerk langs de kade op insecten joeg. Het open habitat zorgt dat het een uitstekend gebied is voor trekkende klauwieren. Voor broeden is het terrein niet geschikt, daar de benodigde begroeiing en insecten ontbreken (Hustings & Esselink, 1999).

Vinken

Sijzen *Carduelis spinus* en Kleine Barmsijzen *Carduelis cabaret* zijn echte nieuwkomers. Zijzen werden voor het eerst vastgesteld in najaar 2001 en Kleine Barmsijzen vanaf het najaar 2002. Deze vink-achtigen prefereren in hun winterkwartieren opstanden van elzen en berken (SOVON, 1987). De Zijzen werden gezien in de moerasbossen bij de grote plassen, terwijl de groep van 10 Kleine Barmsijzen werd gezien in een berkenrijk moerasbosje bij het Molenveld. Europese Kanaries *Serinus serinus* bezochten het gebied vooral in 1997 en 1998, dus in de periode dat er nog veel pioniervegetaties met zaden aanwezig waren. De maximale groeps grootte is 21 vogels op 8 november 1997. In de jaren daarna is de soort jaarlijks gezien, maar met nooit meer dan 3 tegelijk. Echter in 2003 kende de soort een duidelijke opleving toen vanaf eind augustus tot ver in september een groep van maximaal 36 vogels in het gebied verbleef. Dit past prima in het beeld door Scheres (1992) neergezet voor de Maas bij Steijl. Eveneens profiteerde deze soort, net zoals de Kneu, van de uitgebloeide koolzaadplanten. Aangezien Goudvinken *Pyrrhula pyrrhula* bossen en tuinen met veel grote bomen prefereren is het niet verwonderlijk dat deze soort in de Romeinenweerd maar 3 maal vastgesteld is. De eerste waarneming was van twee vrouwtjes, knoppen etend in een berk, in de houtwal langs het Molenveld, dus dichtbij de aangrenzende parkachtige tuinen. In 2001 en 2002 is de Goudvink in totaal 2 maal

aangetroffen in het oobos. Een Roodmus *Carpodacus erythrinus* zong van 3 tot 6 juni 1999 vanuit het wilgenbos bij de middelste plas. Roodmussen zijn in het binnenland zeldzaam; verreweg de meeste waarnemingen zijn verricht langs de westkust van Nederland en op de waddeneilanden (Kurstjens, 1993; van den Berg & Bosman, 1999). Roodmussen komen o.a. voor in grote moerassen met verspreide wilgen en vlierstruwelen met een schijnbare voorkeur voor voedselrijke moerassen op klei zoals in Flevoland en in het rivierengebied (SOVON, 2002).

Gorzen

Geelgorzen *Emberiza citrinella* zijn wintergast in het uiterste zuiden nabij mestrijke open velden waarop zij fourageren. Zij gebruiken het meest zuidelijke moerasbos of de essenrij als rustplaats. Het grootste aantal is 19 Geelgorzen op 20 december 2002. De Ortolaan *Emberiza hortulana* is een zeldzame voorjaarsgast die slechts 3 maal is waargenomen. Op 23 april 1999 was een zingende Ortolaan aanwezig in het gebied. Vanaf 1998 is de Rietgors *Emberiza schoeniclus* een jaarlijkse broedvogel. Het aantal zangposten varieert van 4 tot 6. Als broedbiotoop worden de oobossen rond de gegraven plassen gebruikt. Het grootste aantal was 25 vogels op 23 februari 1997, bij de grote plas.

Conclusies

In de jaren 1996 en 1997 was Romeinenweerd het domein van pioniersoorten en dus ook van steltlopers, die op hun doortrek het gebied aandedden. Zeven steltlopersoorten werden na 1997 niet meer gezien, en ook aan het broeden van de Kleine Plevier kwam weereen eind. Een jaar van omslag was 1998, het jaar waarin de verlandings- en moerasvegetaties zover ontwikkeld waren dat broedvogels zoals Dodaars, Waterral, Blauwborst en Kleine Karekiet zich vestigden en zeldzame soorten als Buidelmees en Woudaap er een territorium vonden. Een periode van meer geleidelijke ontwikkeling werd gevormd door de jaren 2001-2003. Soorten als Havik, Koekoek, Grote Bonte Specht en Draaihals werden vaker gezien en als nieuwelingen verschenen o.a. Groene Specht, Nachtegaal, Bonte en Grauwe Vliegenvanger, Sijs en Kleine Barmsijs ten tonele. Allemaal meer aan bos gebonden soorten, die profiteerden van de gestage ontwikkeling van pril oobos. Verder zijn ook Boom-

kruijer en Goudvink in deze periode voor het eerst in het oobos doorgedrongen en niet alleen gezien in de houtwal in het noordwestelijk deel van het gebied. In de winters van 2002 en 2003 is er nog de waarneming van een Houtsnip bijgekomen. Er is dus duidelijk een verband te zien tussen de vegetatieontwikkeling en het verschijnen en verdwijnen van vogelsoorten in dit gebied: van open slik, via moerasruigte naar oobos.

Dankwoord

Vanwege het doorgeven van veel veldinformatie, zonder welke veel hiaten zouden zijn ontstaan, is dank verschuldigd aan Jules Bos, Hans Custers, Jac Gubbels, Justin Jansen, Hans Maeghs, Ran Schols en Herman Smits. Ook wordt Gijs Kurstjens bedankt, voor zijn waardevolle suggesties bij een eerdere versie van dit artikel en voor het beschikbaar stellen van de tabel met schaarse en zeldzame broedvogelsoorten.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame Vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1) – GMB Uitgeverij / KNNV Uitgeverij, Haarlem.
- Bos J. & W.J.M. Scheres, 1998. Territoriaal Woudaapje in de Romeinenweerd, Hout-Blerick. Limburgse Vogels 9: 67-70.
- Coolen F.C.M., 2001. Successie na oeverontgroning. Natuurhistorisch Maandblad 90 (10): 203-210.
- van Dijk A.J., 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J. & F. Hustings, 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame soorten. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON Beek-Ubbergen.
- Kurstjens G., 1993. Roodmussen in het Maasdal. Limburgse Vogels 4: 69-70.
- Lemmens K., 1990. De Buidelmees *Remiz pendulinus* in het Zuidelijk Maasdal. Limburgse Vogels 1: 16-19.
- Ogilvie M.A., 1975. Ducks of Britain and Europe. T. & A.D. Poyser, Berkhamsted.
- Ovaa A., 1999. De Visdief langs de Limburgse Maas. Limburgse Vogels 10: 13-16.
- Scheres W., 1990. Waarnemingen van sterns in het Maasgebied bij Tegelen. Limburgse Vogels 1: 20-22.
- Scheres W., 1992. De Europese Kanarie te Steyl gedurende de periode 1978 t/m 1991. Limburgse Vogels 3: 4-7.
- Scheres W., 2001. Waarneming van een Klein Waterhoen in Romeinenweerd bij Hout-Blerick. Limburgse Vogels 12: 29-30.
- Schols R. & K. Lemmens, 1994. Veel Dwergmeeuwen in het zuidelijk Maasdal, voorjaar 1994. Limburgse Vogels 5: 61-62.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
- SOVON, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Teixeira R.M. (red.), 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

BIJLAGE 1

Overzicht van territoria in de Romeinenweerd van schaarse en zeldzame broedvogels, volgens de criteria van SOFON (van Dijk, 1996)

Soort	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Dodaars	0	0	2	1	0	0	1	0
Fuut	0	0	0	1	1	1	2	1
Woudaapje	0	0	1	0	0	0	0	0
Knobbelzwaan	1	2	1	1	1	1	2	2
Grauwe Gans	0	0	0	0	0	0	1	0
Nijlgans	0	0	0	0	0	0	1	0
Bergeend	0	0	0	1	1	0	0	0
Zomertaling	0	0	0	2	0	?	0	0
Tafeleend	0	0	0	1	0	?	1	1
Kuifeend	0	?	?	8	4	8	12	4
Waterral	0	0	1	1	2	1	0	1
Kwartelkoning	0	0	0	3	0	0	0	0
Kwartel	0	0	0	0	0	0	0	1
Patrijs	?	?	?	1	1	1	1	2
Kleine Plevier	3	1	?	1	1	1	0	0
Kievit	?	?	?	1	0	?	1	0
Scholekster	1	0	0	0	0	0	0	0
Zomertortel	?	?	?	1	0	0	0	0
Koekoek	0	0	0	1	0	?	1	2
Ijsvogel	0	0	0	0	1	1	0	0
Groene Specht	0	0	0	0	0	0	0	1
Blauwborst	0	0	2	2	6	?	3	4
Roodborsttapuit	0	0	1	2	1	0	0	0
Grasmus	?	?	?	?	13	?	10	8
Kleine Karekiet	?	?	?	>10	15	?	14	13
Bosrietzanger				?	21	?	?	22
Europese Kanarie				1	0	0	0	0
Rietgors	0	0	?	>4	6	?	5	4

Broedoverzicht van Grote Gele Kwikstaart en Ijsvogel in 2001-2002

Telresultaten langs Zuid- en Midden-Limburgse beken

Jan Joost Bakhuizen

Al vele jaren worden door een gestaag groeiend legioen Limburgse vogelaars vele Zuid- en Midden-Limburgse beken onderzocht op karakteristieke beekvogels. De laatste jaren gaat veel aandacht uit naar de voorjaarstellingen om een overzicht te verkrijgen van het broedvoorkomen van een beperkt aantal specifieke beeksoorten. Het gaat met name om de Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* en de Ijsvogel *Alcedo atthis*, maar tevens wordt verzocht om speciaal te letten op het broedvoorkomen van de Oeverzwaluw *Riparia riparia*, Oeverloper *Actitis hypoleucos* en de zeldzame Waterspreeuw *Cinclus cinclus*.

Figuur 1. Overzichtskaart van alle getelde beken in Zuid- en Midden-Limburg in de voorjaren van 2001-2002

In dit artikel worden de resultaten gepresenteerd over de periode 2001-2002 en zal tevens ingegaan worden op het belang van de beken voor deze soorten en zal kort stil gestaan worden bij de belangrijkste veranderingen van de populaties.

Onderzoeksgebied en telmethode

Gedurende de voorjaren van 2001-2002 zijn vrijwel alle belangrijke kleine rivieren, beken en beekjes van Zuid-Limburg onderzocht. Tevens worden enkele Midden-Limburgse beken bij het onderzoek betrokken. Zodoende wordt het overzicht van het voorkomen van de karakteristieke beeksoorten in Limburg steeds vollediger. Welke beken in de periode 2001-2002 geteld zijn, is aangegeven op kaart (zie figuur 1). Tevens is dit af te lezen uit de twee tabellen. Er zijn bij de bekendtellingen in deze periode bijna 30 personen betrokken geweest! Voor een overzicht van de tellers zie het dankwoord. Bij de start van de broedseizoenen zijn beken-tellersbijeenkomsten georganiseerd, waarbij de belangrijkste telinstructies zijn gegeven. Deze instructies zijn ook verwoord in de SOVON districts-nieuwsbrief, die alle tellers thuis hebben ontvangen. Om een goed beeld te krijgen van het broedvoorkomen van de karakteristieke beekvogels zijn tenminste 3 bezoeken gewenst, bij voorkeur verdeeld over de volgende perioden: 1-20 april, 21 april-15 mei en van 16 mei-15 juni. Deze laatste periode is met name bedoeld voor het opsporen van jonge Grote Gele Kwikken en voor het eventuele voorkomen van Oeverloper en Oeverzwaluw als broedvogel. Zowel alle losse waarnemingen en paren, als territorium-indicerende (zang!) en broed-indicerende waarnemingen (broedholten, ouders met jongen) worden op kaart genoteerd. Aan het einde van het broedseizoen worden deze waarnemingen geïnterpreteerd volgens de criteria van SOVON (zie van Dijk & Hustings, 1996). In de praktijk is gebleken dat er in sommige gevallen slechts 2 veldbezoeken zijn gebracht aan een aantal beektrajecten. De meeste bezoeken hebben plaats gevonden gedurende de maanden april-mei. In 2001 is

De Geul bij Terpoorten-Epen, april 2002 (R. Schols)

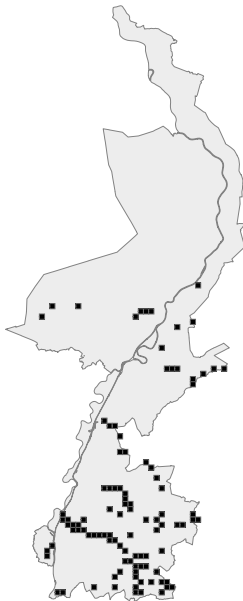
Grote Gele Kwikstaart, Luxemburg, 3 augustus 2003 (R. Schols)

(zeer) beperkt hinder ondervonden van de tijdelijke MKZ-afsluitingen langs enkele beken (o.a. deel van Selzerbeek en deel van Geleenbeek).

Resultaten

Grote Gele Kwikstaart

Voor de resultaten van de Grote Gele Kwikstaart wordt verwezen naar tabel 1. Deze tabel geeft een (vrij) volledig overzicht van het broedvoorkomen van de Grote Gele Kwikstaart langs de voornaamste beken en riviertjes in Zuid- en Midden-Limburg. In 2001-2002 leverde het onderzoek respectievelijk 106 en 116 territoria op. Dit betekent dat 33-50% van de totale Nederlandse populatie (van Dijk et al., 2003; SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2003) op deze manier jaarlijks gevolgd wordt door de Limburgse beentellers! Het gaat daarmee tevens om zo'n 60% van de totale Limburgse broedpopulatie (van Noorden & Schols, 1999). De Geul is veruit de belangrijkste beek voor de Grote Gele Kwikstaart met in 2001-2002 respectievelijk 38

Figuur 2. Verspreiding van alle bij SOVON bekende territoria en broedgevallen van de Grote Gele Kwikstaart in Limburg in 2002

en 41 paar. Daarnaast is het Geleenbeek-systeem (inclusief de Vloedgraaf en de Rode Beek) van groot belang voor de soort: in 2001-2002 respectievelijk 26 en 28 paar. Ook de grotere zijbeken van de Geul (m.n. Eijserbeek en Selzerbeek) zijn goed voor een groot

Beek	Teltraject	2001	2002
Schelkensbeek	Schelkensbeek	1	1
Swalm	Swalm	0	1
Roer	Roer	6	7
Rode beek-Meinweg	Rode beek	4	4
Vloedgraaf	Vloedgraaf	4	4
Geleenbeek	Bovenloop	3	3
	Bisse-, Luipers- Reters- Hoensbeek	*)	3
	A76 - zwembad Sittard	12	12
Rode Beek	Rode Beek	7	6
Worm	Worm	4	4
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	1	1
Anselerbeek	Anselerbeek	2	3
Jeker	Jeker	4	4
Voer	Voer	1	2
Noorbeek	Noorbeek	1	1
Geul	Maasmonding-Meerssen	6	11
	Meerssen-Valkenburg	8	10
	Valkenburg- Schin op Geul	11	9
	Schin op Geul- grens België	13	11
Gulp	Gulp	4	5
Eijserbeek	Eijserbeek	10	6
Selzerbeek	Selzerbeek	4*)	8
Totaal		106	116

*) niet of onvolledig geteld door MKZ

Tabel 1. Resultaten bekendstellingen voor de Grote Gele Kwikstaart, aantal territoria/broedgevallen in 2001-2002 per beektraject

aantal broedparen. De soort heeft (matig) voedselrijk, stromend water nodig en broedgelegenheid, naast natuurlijke nestplaatsen ook op en nabij bouwwerken (bruggen, gebouwen, muurtjes). Vandaar dat de Grote Gele Kwik dan ook in dorpen en steden als broedvogel kan voorkomen (Valkenburg – de Geul, Maastricht – de Jeker). Voedsel wordt vaak gezocht langs de oeverlijn en bij stroomversnellingen. De Grote Gele Kwikstaart lijkt het met name in Zuid-Limburg naar zijn zin te hebben (zie figuur 2). Echter, recentelijk neemt de soort ook licht toe langs enkele beekjes en met name langs de Roer (in 2003 14 paar, een verdubbeling t.o.v 2002, opgave P. Beckers) in Midden-Limburg.

De stand van de Grote Gele Kwikstaart kan sterk fluctueren. Dit wordt meestal veroorzaakt door streng winterweer in de overwinteringsgebieden (West-Europa, van Nederland tot in Zuid-Frankrijk). De stand van de Grote Gele Kwik heeft na de winters van 1978/79 en 1984/85, maar vooral na de strenge winter van

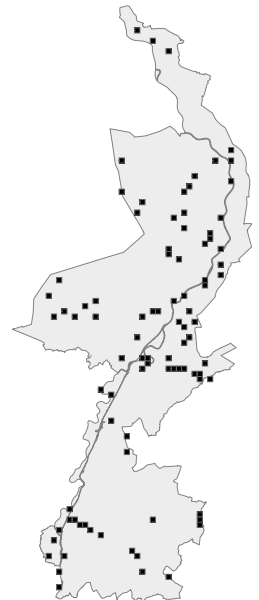

IJsvogel, De Banen, 13 augustus 2003 (R. Schols)

1996/1997 een flinke deuk opgelopen in Zuid-Limburg (Kurstjens & Bakker, 1998; Bijlsma et al., 2001). In de periode 2001-2002 lijkt de stand weer op het oude niveau van voor de laatste strenge winters en redelijk stabiel, met mogelijk een lichte toename.

IJsvogel

Voor de resultaten van de IJsvogel wordt verwezen naar tabel 2. In 2001-2002 leverde het onderzoek respectievelijk 37 en 35 paren/territoria op, ongeveer een kleine 10% van de totale Nederlandse populatie (van Dijk et al., 2003). De Roer steekt er met kop en schouders bovenuit met respectievelijk 14 en 10 broedparen in 2001-2002 (D. Wassen, P. Beckers). Maar ook de Geul profileert zich als een kerngebied voor de IJsvogel: in 2001-2002 respectievelijk 4 en 8 broedparen (L. Bakker, W. van der Coelen). De Rode Beek (Brunssum-Millen) levert ook de nodige IJsvogels op: in 2001-2002 respectievelijk 5 en 2 (W. Quaedackers). Daarnaast zijn er meerdere beken waar maximaal 1-3 paren tot broeden komen. Langs al deze beken en rivier-

Figuur 3. Verspreiding van alle bij SOVON bekende territoria en broedgevallen van de IJsvogel in Limburg in 2002

Beek	Teltraject	2001	2002
Schelkensbeek	Schelkensbeek	2	1
Swalm	Swalm	3	2
Roer	Roer	14	10
Rode beek-Meinweg	Rode beek	1	1
Vloedgraaf	Vloedgraaf	2	2
Geleenbeek	Bovenloop	0	1
	Bisse-, Luipers-, Reters-, Hoensbeek	*)	0
	A76 - zwembad Sittard	0	0
Rode Beek	Rode Beek	5	2
Worm	Worm	2	2
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	0	0
Anselerbeek	Anselerbeek	2	2
Jeker	Jeker	0	1
Voer	Voer	1	1
Noorbeek	Noorbeek	0	0
Geul	Maasmonding-Meerssen	1	3
	Meerssen-Valkenburg	1	3
	Valkenburg-Schin op Geul	0	0
	Schin op Geul-grens België	2	2
Gulp	Gulp	0	0
Eijserbeek	Eijserbeek	0	0
Selzerbeek	Selzerbeek	1*)	2
Totaal		37	35

*) niet of onvolledig geteld door MKZ

Tabel 2. Resultaten bekendstellingen voor de IJsvogel, aantal territoria/broedgevallen in 2001-2002 per beektraject

tjes is blijkbaar een combinatie te vinden van geschikte steilwandjes en afslagoevers (voor broedgelegenheid), visrijk water (voor voedsel) en de nodige rust. Wanneer een van deze drie aspecten ontbreekt, is de kans groot dat de IJsvogel niet als broedvogel wordt aangetroffen. Zo ontbreekt de soort nog altijd op een lang traject van de Geul, wat toegeschreven kan worden aan een te hoge recreatiedruk pal op en langs de oever. De IJsvogel is weer flink uit het dal geklommen na de strenge winters van 1995/1996 en 1996/1997. In 1997 hield de soort alleen stand langs de Roer (2), Geul (2) en Worm (1) (Kurstjens & Bakker, 1998). Voor Limburg lijkt 2001 het topjaar te zijn voor de IJsvogel. In de jaren 2002-2003 wordt vooralsnog stabilisatie tot een lichte afname gesignaleerd (voor Maasdal zie hierover o.a. Kurstjens & van der Weide, 2003).

Overige soorten

In de periode 2001-2002 zijn van de **Oeverloper** geen broedgevallen of –pogingen bekend geworden langs de Limburgse beken. Waarnemingen in mei kregen geen vervolg in juni, zodat slechts van doortrek sprake was. In de toekomst blijft alertheid geboden om deze stiekeme soort in de broedtijd in zijn natuurlijke biotoop te kunnen verschalken.

De **Waterspreeuw** is tweemaal kort opgedoken in de periode 2001-2002. Broedgevallen of –pogingen werden niet vastgesteld. Op 20 mei 2001 werd een adulte Waterspreeuw waargenomen langs de Geul te Mechelen (J. van Lierop). Het bleef bij deze eenmalige waarneming, mogelijk een zwerver uit België. Na de broedtijd, in augustus 2002, was een juveniele Waterspreeuw korte tijd aanwezig langs de Worm, net in Nederland, nabij de Duitse grens (N. Schaafstra e.a.). Vermoed wordt dat het een jonge vogel was, die afkomstig was van een paartje dat gebroed heeft langs de Duitse Worm.

De **Oeverzwaluw** is wel een jaarlijkse broedvogel van enkele beken en riviertjes van Zuid- en Midden-Limburg. Langs de Roer wordt al weer heel wat jaren gebroed. De Oeverzwaluw is daar aanwezig sinds de heftige overstromingen van januari 1995 en mede doordat het Waterschap Roer en Overmaas zoveel mogelijk oeverbeschoeiing heeft verwijderd. In 2003

gaat het al om 286 nesten (opgave P. Beckers). Sinds een aantal jaren wordt ook weer langs de Geul gebroed. In 1999 ging het om 2 nesten nabij Cottessen. In 2001 en 2002 ging het om 9 nesten nabij Overgeul bij Mechelen (opgave L. Bakker). In 2003 heeft de Oeverzwaluw in het Beneden-Geuldal gebroed (opgave W. van der Coelen). Een nadere uitwerking van het broeden van Oeverzwaluwen langs de Limburgse beken en riviertjes zal in een later stadium plaats vinden.

Dankwoord

Zonder de hulp van onderstaande tellers had dit artikel nooit kunnen worden samengesteld: W. Aelen, J.J. Bakhuizen, L. Bakker, P. Beckers, G. Boonstra, F. van den Brink, W. van der Coelen, H. Erkenbosch, H. Gilissen, J. Hageman, W. Hamers, G. Jacobs, R. van der Laak, L. van der Loo, J. van Lierop, P. van Nuys, H. Phijl, J. Pepels, J. Pöschkens, W. Quaedackers, J. Roemen, N. Schaafstra, J. op het Veld, L. Verheggen, D. Wassen, P. van de Werf, W. Wijckmans en J. Willems.

Daarnaast wil ik Leen Bakker ook bedanken voor zijn mede-coördinatie van de werkzaamheden en in het bijzonder het helpen organiseren van de tellersavonden op het Bezoekerscentrum van de Brunssummerheide van de Vereniging Natuurmonumenten. En tenslotte wil ik Gijs Kurstjens bedanken voor het commentariëren van een eerdere versie van dit artikel.

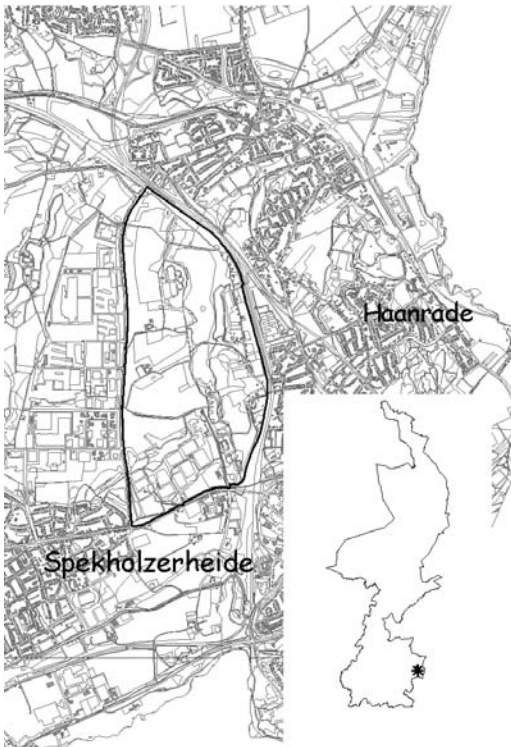
Literatuur

- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuijsen, 2001.** Schaarse en algemene vogels van Nederland (Avifauna van Nederland II). GMB Uitgeverij, Haarlem / KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- van Dijk A.J. & F. Hustings, 1996.** Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kurstjens G. & L. Bakker, 1998.** Broedoverzicht van Grote Gele Kwikstaart en IJsvogel langs de Zuidlimburgse beken in 1995-1997. Limburgse Vogels 9: 5-8.
- Kurstjens G. & M. van der Weide, 2003.** Broedvogelinventarisatie Zuidelijk Maasdal 2002. SOVON-inventarisatie-rapport 2003/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Noorden B. & R. Schols, 1999.** Aantalsschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. Limburgse Vogels 10: 34-46.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna V, Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS Nederland, Leiden.

De Cranenweyer te Kerkrade en zijn broedvogels

Nico Schaafstra

In dit artikel wil ik de broedvogels van de Cranenweyer, ofwel het stuwmeer in Kerkrade, meer bekendheid geven. In de volksmond wordt het gebied ook wel de Groene Long genoemd. Een benaming die overigens ook voor andere gebieden in de Mijnstreek wordt gehanteerd. Hoewel het artikel ook over de omliggende velden en bossen gaat, is het toegespitst op aan water gebonden vogels. Het gebied wordt sinds 1995 geïnventariseerd door leden van de vogelwerkgroep 'De Fuut' van het IVN, afdeling Kerkrade, in het kader van het Broedvogel Monitoringproject (zeldzame en schaarse broedvogels; het huidige BMP-B) van Sovon. De resultaten daarvan worden kort weergegeven. Vervolgens zal de ontwikkeling van enkele vogelsoorten beschreven worden door huidige gegevens te vergelijken met gegevens uit de periode 1970 tot 1978.

Figuur 1. Overzichtskaart van het studiegebied Cranenweyer

Beschrijving van het onderzochte gebied

Het besproken gebied is ± 220 ha groot en ligt in atlasblok 62-15, kilometerhokken 42 en 52 (figuur 1). Het ligt ingeklemd tussen de Dentgenbacherweg in het westen, de spoordijk van het 'miljoenenlijntje' in het noorden en de doorgaande weg (Steenweg) van Kerkrade naar Heerlen, in het zuiden. Het gebied is onderdeel van het dal van de Anselerbeek.

Een deel van het Anselerbeekdal heeft een asymmetrisch profiel. De oostkant bestaat uit fraaie hellingbossen, die doorlopen in noordelijke en zuidelijke richting. Ze bestaan voornamelijk uit oude Beuken en Eiken. In het noordoosten ligt op een zanderig gedeelte een Berkenbosje. In het zuidwesten ligt een vochtig grasland en een nat broekbos (Dentgenbacherbosje) met veel Canadapopulier en Zwarte Els. In dit gedeelte zal op de huidige locatie van de sportvelden de toekomstige dierenruimte 'het Gaia park' worden gerealiseerd. Vruchtbare, goed vocht vasthoudende lössgronden zijn al eeuwenlang in landbouwkundig gebruik, waarvan de oude hoeses Nieuw Ehrenstein en Klaren Anstel getuigen. De naam Cranenweyer is ontstaan doordat Kraanvogels *Grus grus* hier in vroegere jaren nog al eens een korte pauze maakten tijdens de trek (omstreeks 1775 was het gebied nog deels bedekt met heide).

Een groot gedeelte van het studiegebied wordt ingenomen door het stuwmeer, dat 1200 meter lang en maximaal 350 meter breed is. Dit stuwmeer werd rond 1973 gerealiseerd als opvangbekken voor het teveel aan water bij hevige regenval; daardoor wordt de wateroverlast stroomafwaarts in Eigelshoven tegengegaan. Tegelijkertijd bood dit de gelegenheid om het destijds zwaar vervuilde water van de Anselerbeek te reinigen. Naast het stuwmeer kwam daarom een waterzuiveringsinstallatie te liggen.

De diepte bedraagt tegenwoordig 0,5 tot 2 meter, veel minder dan anno 1974 (1-3 m) en is een gevolg van sedimentafzetting. Voor de ingrijpende verandering bij het realiseren van het huidige stuwmeer in de jaren 1972-1974, bestond het beekdal grotendeels uit moeras met Riet *Phragmites australis*, Grote lisdodde *Typha latifolia*, verschillende Zegge-soorten *Carex spec.* en

Pitrus *Juncus effusus*. Langs de slingerende Anselerbeek bevonden zich kleine zijtakken, slikken en plasjes, vooral bij langdurige regenval (Hustings et al., 1978). Het stuwmeer wordt door een weg met brug in twee stukken gedeeld. Het zuidelijkste gedeelte, waar de Anselerbeek instroomt, is het voorbezinkbekken, waar eventueel sediment kan bezinken. Dit proces is al jaren aan de gang. Een groot gedeelte van het stuwmeer is door sedimentafzetting dichtgeslibd, waarbij het slik geleidelijk begroeid is geraakt met Gewone es *Fraxinus excelsior*, wilgen *Salix spec.* en Zwarte els *Alnus glutinosa* en een dichte kruidlaag. Nu, anno 2003, verloopt dit verlandingsproces in snel tempo, en ligt er een kale slikplaat van ± 25 bij 45 meter, die in de trektijd ideaal is voor steltlopers.

Methode en materiaal

Het broedvogelonderzoek wordt in principe uitgevoerd volgens de standaardregels van Sovon (van Dijk, 1993). Er werden door ons echter ook nog soorten gekarteerd die bij het BMP niet verplicht zijn. Van de meer algemene soorten (zoals Zwarte Kraai *Corvus corone*, Ekster *Picapica*, Soepeend, Soepgans enz.) zijn geen territoria geteld, maar werd alleen de aanwezigheid vastgesteld. Doordat het onderzochte gebied zo groot is werd het in 2 gedeelten opgesplitst, waarbij de zuidelijke weg met brug als grens werd aangehouden. Er werden minimaal 10 ronden gelopen, inclusief de nachtronden op de fiets voor uilen en eventuele Waterrallen *Rallus aquaticus*.

Naast de BMP-inventarisatieresultaten werd gebruik gemaakt van aanvullende gegevens. In 1997-1998 werd in het kader van het afstudeerproject voor het behalen van het natuurgidsen-diploma van het IVN, een rapport over de Cranenweyer gemaakt door Marloes Fox, Wim Kraahmer en Nico Schaafstra. Hierin is de flora en fauna van de Anselvallei beschreven. In 1999 verscheen als aanvulling hierop een tweede rapport van de hand van Alex Vaessen en Nico Schaafstra (Planten en vogelinventarisatie in Kerkrade, IVN-afdeling Kerkrade).

In het artikel wordt deels een vergelijking gemaakt met het eerste rapport over vogelwaarnemingen van de Cranenweyer (toen nog bekend onder de naam Hopel) in de periode 1970-1978 (Hustings et al., 1978), dat eveneens was toegespitst op watervogels. Tijdens de provinciale broedvogelkartering van de Oostelijke Mijnstreek in 1996 is het gebied ook door de provinciale karteerders op broedvogels onderzocht (Ellenbroek & van Noorden, 1996).

Resultaten

De resultaten van de broedvogeltellingen (BMP-B) over de periode 1996 t/m 2002 worden weergegeven in tabel 1. Van de broedvogels wordt een aantal voor het gebied karakteristieke soorten apart toegelicht, waarbij tevens een vergelijking plaatsvindt met het voorkomen van de soort in de periode 1970 tot 1978. Tot slot wordt als aanvulling op de inventarisatiegegevens in bijlage 1 een overzicht gegeven van alle waargenomen soorten: de checklist Cranenweyer. Deze gegevens werden voornamelijk tijdens de inventarisatieperiode verzameld. Tevens zijn hierin gegevens opgenomen van de trektelpost Nieuw Ehrenstein, die vanaf 1995 actief is, en wintertellingen.

Dodaars *Tachybaptus ruficollis*

Voor de aanleg van het stuwmeer kwam de soort vermoedelijk niet of incidenteel voor in het gebied. In de eerste jaren van het stuwmeer werden in trektijd en winter regelmatig Dodaarzen aangetroffen, soms zelfs in groepen van enkele tientallen (bijv. 4 oktober 1979 40 ex.). Afhankelijk van de ijs situatie bleven deze vogels ook overwinteren. In dezelfde periode was de Dodaars tevens een jaarlijkse broedvogel in enkele paren; succesvolle broedgevallen werden vooral in de tweede helft van het broedseizoen geconstateerd, met kleine pulli soms nog begin september. Rond 1980, met de intensivering van de recreatie en het verdwijnen van veel oevervegetaties, verdween de soort als broedvogel en namen de aantallen in de winter gestaag af. Mogelijk is ook de voedselsituatie verslechterd. Tegenwoordig wordt de soort maar een

Cranenweyer, winter 1979 (N. Schaafstra)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Fuut	19	17	12	10	9	12	9	Gekraagde Roodstaart	1						
Blauwe Reiger			1			1	1	Zwarte Roodstaart	3	3	4	3	4	5	4
Nijlgans	1	2	1	1	3	4	3	Paapje				1			
Grote Canadese Gans			1	1	3	3	4	Grote Lijster	1	2	2	2	4	5	3
Bergeend						1	1	Bosrietzanger	7	10	8	9	7	7	11
Mandarijneend	1	1	1	1	1	1	1	Kleine Karekiet	5	3	1	2	1	2	1
Kuifeend							1	Spotvogel	3	2	1	2	2	3	1
Sperwer	2	1	1	1	1	1	1	Tuinfluit	27	38	36	26	34	32	ng
Havik							1	Braamsluiper	2	1	1	1	1	1	2
Wespendief	1							Grasmus	4	10	10	7	8	6	12
Buizerd	1	1	1	1	1	1	2	Zwartkop	46	58	51	60	75	67	ng
Torenavalk	2	2	2	2	2	2		Fluit	1	1					
Boomvalk				1				Fitis	12	15	9	7	9	5	6
Patrijs	1		1	1	2	1	1	Tjiftjaf	40	51	61	52	48	46	ng
Fazant	2	3	4	4	7	5	3	Goudhaantje	3	2	4	3	4	4	2
Waterhoen	12	10	11	12	14	15	11	Vuurgoudhaantje	3	1	1	1	1	2	2
Meerkoet	12	17	16	23	26	24	21	Bonte Vliegenvanger				1			
Kleine Plevier					1	1	1	Grauwe Vliegenvanger	2	2	2	3	3	4	4
Kievit	16	13	10	5	6	8	5	Glanskop	1	1	2	2	3	2	1
Holenduif	ng	9	7	6	8	5	6	Matkop	3	3	2	4	4	5	5
Zomertortel	1	2		1				Staartmees	8	6	5	7	9	7	6
Koekoek	1	2	1	2	1	2	1	Boomklever	16	14	11	10	12	15	8
Bosuil	1	2	3	2	2	3	1	Boomkruiper	11	11	13	14	16	18	11
Stenuil	1	1	1					Wielewaal				1			
Ijsvogel	1		1	1	1	1	2	Gaai	ng	ng	ng	8	5	ng	ng
Groene Specht	2	2	2	1	2	2	2	Ringmus	8	10	9	8	11	7	13
Grote Bonte Specht	8	14	12	17	14	12	7	Huisemus	9	7	8	14	12	11	10
Kleine Bonte Specht	1	1	1	1	1	1	2	Vink	19	18	14	16	19	24	12
Veldleeuwrik	4	7	4	3	5	3		Appelink	2	2	1	2	2	1	1
Boerenzwaluw	5	7	8	8	6	10	7	Europese Kanarie	1						
Graspieper	1	1			1	2	1	Groenling	4	2	1	1	2	1	2
Witte Kwikstaart	5	4	4	3	4	5	6	Putter	1		1				1
Grote Gele Kwikstaart	2	1	1	2	3	2	2	Goudvink	1		1	1	1		
Gele Kwikstaart	1		1			1		Kleine Barmsijs							1
Winterkoning	36	40	59	64	75	82	ng	Kneu	1	2	2	1	1	2	1
Heggemus	29	36	25	31	34	36	ng	Geelgors	1		2	1	1		
Roodborst	29	37	30	32	41	ng	ng	Rietgors				1			
Nachtegaal	1						1								

Tabel 1. Overzicht van de resultaten van de broedvogelinventarisaties Cranenweyer 1996-2002 (ng=niet geteld)

enkele maal in het zomerhalfjaar gezien (bijv. 7 augustus 1999 2 ex.) en ontbreken aanwijzingen voor broedgevallen.

Fuut *Podiceps cristatus*

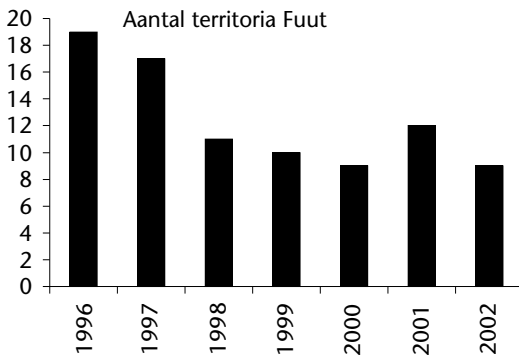
De eerste Futen ondernamen in 1975 een poging tot nestelen (nestbouwend paartje op 25 april 1975).

Deze poging mislukte door de snel stijgende waterstand en verstoring door recreanten (Hustings et al., 1978). Doordat er vis in het stuwmeer is uitgezet door de visclubs (recreatie), werd dit stuwmeer voor viseters en dus ook voor de Fuut interessant. Bij aanvang van het BMP-onderzoek in 1996 werden 19 territoria van de Fuut vastgesteld, inmiddels is dit aantal terug-

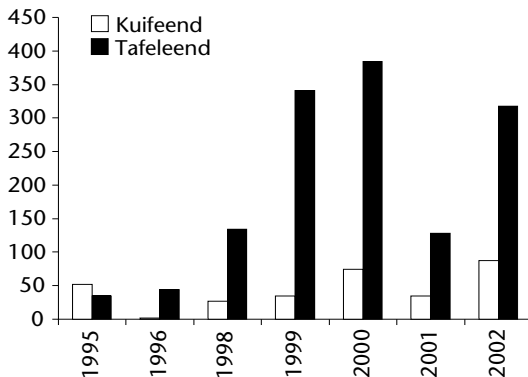
gelopen tot 9 territoria in 2002 (figuur 2). Waaraan deze teruggang te wijten is, valt niet met zekerheid te achterhalen. Mogelijk treedt er teveel verstoring door recreanten en loslopende honden op in het enige voor broeden geschikte gebiedsdeel, de westoever. Wellicht is ook de toenemende sedimentvorming in het nadeel van de Fuut. De soort heeft water van voldoende diepte nodig om te kunnen duiken naar vis. Ook gaan er nogal eens nesten verloren door de snel wisselende waterstand bij hevige regenval.

Aalscholver *Phalacrocorax carbo*

Op een enkele waarneming na (7 november 1975, J. Conen), zijn er geen waarnemingen bekend uit de inventarisatieperiode 1970-78. Vanaf eind jaren tachtig van de vorige eeuw is de Aalscholver in toenemende mate rond de Cranenweyer waargenomen. Nu is deze soort een normale verschijning in het onderzoeksgebied. Halverwege de jaren negentig werd het eiland in het stuwmeer als overwinteringsplaats en slaapplek gebruikt door ± 20 ex.

Figuur 2. Aantalsontwikkeling broedparen van de Fuut op de Cranenweyer van 1996-2002

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van Kuifeend en Tafeleend als overwinteraar op de Cranenweyer van 1996-2002

(Scheepers, 1995). Sindsdien is de groep overwinteraars alleen maar groter geworden. In de winter van 2002-2003 verbleven er bijvoorbeeld 60 tot 80 vogels. Tegenwoordig is de soort het gehele jaar in het gebied aanwezig. De maximale aantallen in de zomerperiode varieerden in de onderzoeksperiode van 3 tot 20 exemplaren. Een broedgeval is tot op heden nog niet vastgesteld. Vanuit het stuwmeer worden voedselvluchten ondernomen naar de omliggende visvijvers en beekdalen in de Oostelijke Mijnstreek, de Worm en Anselerbeek.

Blauwe Reiger *Ardea cinerea*

De eerste broedpoging werd ondernomen in 1993, maar er werd niet met zekerheid vastgesteld of deze succesvol was (mondelijke mededeling R. van der Laak).

Tijdens de onderzoeksperiode vond opnieuw een poging tot nestelen plaats in 1998. Deze was niet succesvol en ook de daarop volgende jaren (1999-2002) bleven broedactiviteiten beperkt tot nestbouw met enige dagen op het nest verblijvende en mogelijk ook broedende vogels, maar er zijn geen jongen op of bij het nest gezien. In 2002 werd een adulte vogel een week lang broedend op een nest waargenomen. Wat de reden is van het steeds mislukken van de broedsels, is niet met zekerheid te zeggen, daar het nest zich op het eiland bevindt en dit zonder boot niet te bereiken is. In de directe omgeving van de Cranenweyer zijn tegenwoordig enige kleine reigerkolonies in Strijthagen (Landgraaf) met minimaal 3 nesten (ontdekt in 2002), en in Rimburg (Landgraaf) met meer dan 5 nesten. In Alsdorf (D) bij het Tierpark is een grotere kolonie gevestigd van meer dan 15 nesten. Opvallend genoeg nestelen al deze vogels in sparren.

Grote Canadese Gans *Branta canadensis*

In de periode voor 1980 zijn er geen waarnemingen van de Grote Canadese Gans bekend. Nu in 2003 is deze vogel een normale verschijning. Het eerste broedgeval van de Grote Canadese Gans werd in 1998 vastgesteld, nu broeden er jaarlijks 2 tot 3 paren. In de toekomst zal dit aantal vermoedelijk nog toenemen daar momenteel 150-210 ex. het stuwmeer als slaapplek hebben uitgekozen. Bovendien is de habitat zeer geschikt voor deze soort die graag op water in de nabijheid van bos verblijft. In Zuid-Limburg vormen het stuwmeer en de Oostelijke Mijnstreek het lokale bolwerk van de Grote Canadese Gans. De overwinteraars aan de Cranenweyer komen deels van buiten de regio.

Zo zijn er diverse exemplaren waargenomen die geringd zijn in de Hiddensee in Noord-Duitsland (gele ring met code).

Bergeend *Tadorna tadorna*

Sedert 1989 wordt de Bergeend jaarlijks waargenomen, meestal in de winter. Oudere waarnemingen van deze mooie vogel zijn niet bekend. In 2001 vertoonde een koppel op 9 mei, 20 mei en 14 juni territoriaal gedrag. Deze vogels probeerden in een uitspoeling in de grond onder een oud riool te nestelen, nabij de hoeve Nieuw Ehrenstein. Dit gedrag herhaalde zich in 2002. In beide gevallen kon geen succesvol broedsel worden vastgesteld.

Nijlgans *Alopochen aegyptiacus*

Dit is een nieuwe broedvogel van het stuwmeer. In de jaren van het onderzoek van Hustings, Schepers en Joosten zijn geen waarnemingen van deze soort bekend. Het eerste broedgeval in het gebied werd in 1995 vastgesteld. Sindsdien zijn er jaarlijks 2 tot 3 broedgevallen. Deze exoot, die zich bij zijn nestplaatskeuze agressief kan gedragen, broedt de laatste 2 jaar in een 'gekraakte' Torenavalkenkast. De uitbreiding van de Nijlgans is in geheel Nederland waar te nemen. In 55% van de atlasblokken komt de soort inmiddels voor als zekere of waarschijnlijke broedvogel (SOVON, 2002).

Mandarijneend *Aix galericulata*

In de onderzoeksperiode 1970-78 werd de Mandarijneend niet waargenomen, maar vooral in het afgelopen decennium heeft deze exoot een flinke opmars gemaakt in Limburg (Schaafstra & Boonstra, 1999). Het eerste vastgestelde broedgeval was in 1995 en sindsdien is er jaarlijks minimaal 1 broedgeval aan de Cranenweyer. Als broedplaats wordt een Bosuilenkast, een Holenduivenkast of een natuurlijke holte in een boom gebruikt. De laatste jaren is het aantal waarnemingen van de Mandarijneend aan het stuwmeer om onbekende redenen afgenomen.

Wintertaling *Anas crecca*

Deze soort is tegenwoordig een jaarlijkse wintergast met 150 – 220 exemplaren. Als het stuwmeer dichtvriest, wijken deze vogels uit naar de Worm. Een enkele keer wordt er een ex. waargenomen in de zomer, een broedpoging werd in de onderzoeksperiode niet vastgesteld. In de periode voor 1974 was broedhabitat, in tegenstelling tot nu, volop aanwe-

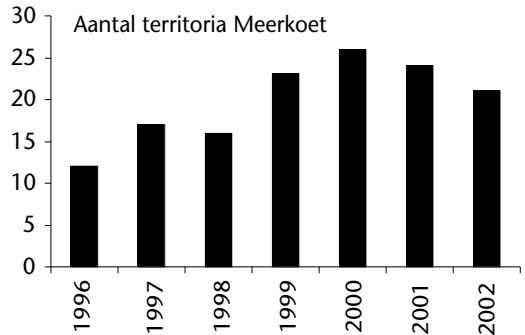
zig en heeft de Wintertaling vermoedelijk wel in het gebied gebroed.

Wilde Eend *Anas platyrhynchos* en Soepeend

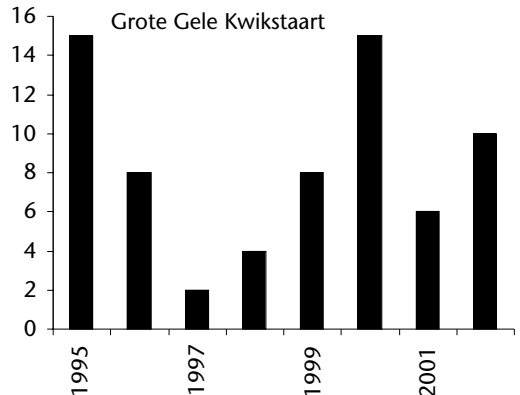
De Wilde Eend is niet in de telling betrokken. Het aantal broedparen wordt geschat op 35, inclusief verwilderde eenden (Soepeenden). Het verschil ten opzichte van begin jaren zeventig lijkt bij deze soort(en) niet al te groot te zijn. Als wintervogel is de soort iets achteruitgegaan ten opzichte van de jaren zeventig. Werden er toen tot maximaal 450 exemplaren geteld in de winter, tegenwoordig komen de maxima niet boven de 300 vogels. Een leuke waarneming was een broedend vrouwtje op de binnenplaats van Hotel Ehrenstein (10 pulli uitgekomen).

Kuifeend *Aythya fuligula*

Een broedgeval in 1974 (in juli werd een wijfje met een pullus enige dagen waargenomen) was destijds bijzonder voor Zuid-Limburg maar bleef eenmalig. In de periode na het onderzoek van Hustings e.a.

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van territoria van de Meerkoet op de Cranenweyer van 1996-2002

Figuur 5. Aantal waarnemingen per jaar van de Grote Gele Kwikstaart van de Cranenweyer in de periode 1996-2002

Meerkoeten,
Eijsderbeemden, september
2003 (R. Schols)

worden er toch ieder jaar wel Kuifeenden tussen de datumgrenzen waargenomen. Deze vogels verdwijnen echter na enige dagen weer.

Alleen in 2002 verbleef een koppeltje langdurig in het gebied, een broedsel kon echter niet worden vastgesteld. De aantallen niet-broedvogels per jaar zijn in figuur 3 weergegeven. Ter vergelijking zijn in deze figuur ook de aantallen Tafeleenden opgenomen, een soort die net als de Kuifeend vanaf de totstandkoming van het stuwmeer regelmatig wordt waargenomen. Hoewel ook deze soort soms in het broedseizoen op het stuwmeer verblijft, ontbreken aanwijzingen voor broedgevallen tot nu toe.

Waterral *Rallus aquaticus*

Tot 1975 was deze soort een regelmatige broedvogel in enkele paren. Sindsdien is de soort, met het verdwijnen van de weelderige moerasvegetaties, als broedvogel verdwenen. In de onderzoeksperiode bleef het voorkomen beperkt tot een enkele waarneming in 1998 en 1999. Door de drukke recreatie en het nagenoeg ontbreken van broedhabitat is een hervestiging als broedvogel niet waarschijnlijk.

	Aantal broed- vogelsoorten	Totaal aantal waargenomen soorten
1996	75	146
1997	65	135
1998	75	147
1999	74	138
2000	69	141
2001	67	102
2002	71	151

Tabel 2. Het aantal vastgestelde broedvogelsoorten en totale aantal waargenomen soorten in de periode 1996-2002

Waterhoen *Gallinula chloropus*

Voorafgaand aan de aanleg van het stuwmeer was het Waterhoen zeer talrijk in het moeras. Het aantal paren is onbekend maar moet aanzienlijk zijn geweest (het was heel gewoon om tot 100 ex. per dag waar te nemen in nazomer en herfst). Na de aanleg van het stuwmeer nam de soort gestaag af. Tegenwoordig broeden gemiddeld 12 paren in het gebied. Hier zijn dan de paren bij geteld die op de vijvers broeden om het kasteel Ehrenstein. De teruggang is voor een deel te wijten aan de afgenomen dekking langs de waterkant. In de zeventiger jaren was er immers veel meer oevervegetatie; bovendien was de recreatieve overlast (loslopende honden!) veel minder groot. Foeragegebied was destijds in de vorm van slikken en ondiepe plasjes volop aanwezig.

Meerkoet *Fulica atra*

De Meerkoet ontbrak tot 1974 als broedvogel. Meteen nadat het stuwmeer zich had gevuld met water, vestigden zich Meerkoeten als broedvogel. Medio jaren zeventig waren er circa 10 paren. In 1996-98 werden omstreeks 15 paren vastgesteld en in 1999-2002 rond 20 (figuur 4). De meeste nesten liggen op de westkant tussen Lisdodde. Als wintergast is de Meerkoet talrijk (gemiddeld 150 ex.).

Kleine Plevier *Charadrius dubius*

De Kleine Plevier broedde voor 1974 met minimaal 2 paren in het gebied. Hij kon zich als broedvogel tot en met 1976 handhaven maar verdween samen met de voorheen aanwezige schaars begroeide plekken (nestplaats) en slikjes (foerageerhabitat). Doordat het voorbezoekbekken steeds verder dichtslibt en er daardoor slikplaten ontstaan, worden sinds 1998 weer jaarlijks

1-2 territoria van Kleine Plevieren vastgesteld. Pulli zijn echter nog niet waargenomen. Dit komt mogelijk doordat de waterstand bij zware regenval sterk fluctueert en de nesten daardoor verloren gaan.

Ijsvogel *Alcedo atthis*

In 1975 was er een succesvol broedgeval (al verongelukte helaas een uitgevlogen jong). De daaropvolgende jaren kon geen broedgeval meer worden vastgesteld. Vanaf 1995 is de soort echter weer teruggekeerd en nu een jaarlijkse broedvogel met in 2002 (landelijk een topjaar) 2 broedparen. De vogels nestelden in de oever van de Anselerbeek.

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*

De Grote Gele Kwikstaart was al in de onderzoeksperiode 1970-78 een broedvogel met minimaal 1 paar. Nu huizen er jaarlijks 1 tot 3 koppeltjes. Het realiseren van het stuwmeer, de waterzuiveringsinstallatie en het bouwwerk (sluis) aan de uitloop van het stuwmeer is in het voordeel geweest voor deze soort. Ieder jaar broedt er een paartje op de sluis, en op gebouwen van de zuiveringsinstallatie. Zie figuur 5 voor het aantal waarnemingen van deze soort.

Overige soorten

Vanaf 1996 is de Cranenweyer onderzocht op bijzondere en schaarse broedvogelsoorten (zie tabel 1). Hoewel het gebied dus vooral opvalt door de watergebonden vogels, is het ook voor zangvogels interessant. Het aantal soorten broedvogels varieert jaarlijks van 65 tot 75.

De Cranenweyer: waarde nu en in de toekomst voor vogels

De Cranenweyer vormt binnen de regio Zuidoost-Limburg het enige gebied waar een redelijk scala aan watervogels tot broeden komt. De aantallen Futen en Meerkoeten zijn daarbij ook in provinciaal verband van belang. Ook voor niet-broedvogels is het gebied interessant. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de lijst van waargenomen vogels, die in de onderzoeksperiode maximaal 151 soorten bedroeg (inclusief trekvogels) in 2002; voor Limburgse begrippen is dit heel behoorlijk. De reden voor deze interessante vogelbevolking is vooral het waterrijke karakter van het gebied. De Cranenweyer is in Zuid-Limburg, buiten

het Maasdal, een van de weinige waters van behoorlijke omvang. De vogelbevolking is echter nog niet in overeenstemming met de mogelijkheden. Soorten als Blauwe Reiger, Kuifeend en Tafeleend *Aythya ferina* willen maar niet aanslaan als broedvogel, terwijl het gebied in eerste instantie wel geschikt voor ze lijkt. Dodaars, Waterral en Wintertaling zijn verdwenen als broedvogel en vertonen geen aanstalten tot hervestiging. Dat Fuut en Waterhoen afnemende aantallen vertonen, is eveneens bedenkelijk. De drukke recreatie is zeker van invloed op de wat teggenvallende broedvogelbevolking. Veel watervogels broeden in moerasvegetaties. Een dergelijke broedhabitat is in de Cranenweyer tegenwoordig schaars aanwezig. De moerasnippers zijn bovendien door veelvuldige betreding (vissers, wandelaars) en verstoring (honden) weinig geschikt voor de meeste broedvogelsoorten. Zonering van de recreatie (scheiding recreatie-functie en natuurfunctie) zou een gedeeltelijke oplossing kunnen bieden. Dan zouden bepaalde delen van het gebied moeten worden afgezet voor recreanten, en ontoegankelijk worden gemaakt. Stimulering van moerasontwikkeling in de voor natuur gereserveerde delen zou een krachtig middel zijn om de potenties van het gebied voor broedvogels beter uit te buiten.

Dankwoord

Hierbij wil ik Fred Hustings, Justin Jansen en Rob van der Laak bedanken voor het kritisch bekijken van en de suggesties voor dit artikel. Zonder hun hulp was het niet gelukt.

Literatuur

- van Dijk A.J., 1993. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Ellenbroek F. & B. van Noorden, 1996. Provinciale broedvogelkartering van de Oostelijke Mijnstreek in 1996 - een overzicht. Limburgse Vogels 7: 47-55.
- Hustings F., F. Schepers & T. Joosten, 1978. Vogelwaarnemingen op De Hopel, Kerkrade, 1970-1978. Uitgave Vogelstudiegroep Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Maastricht.
- Schaafstra N. & G. Boonstra, 1999. De opmars van de Mandarijneend in Limburg. Limburgse Vogels 10: 102-104.
- Schepers F., 1995. Aalscholers langs de Maas in Nederland en België in de winter 1994-95. Limburgse Vogels 6: 55-58.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS Nederland, Leiden.

BIJLAGE 1

Checklist van alle waargenomen vogelsoorten op en rond de Cranenweyer in Kerkrade, in de periode 1995-2002.

T= tijdens de trekellingen of overvliegend; W= wintergast; J= jaarvogel; * = exoot

	T	W	J		T	W	J		T	W	J				
Dodaars	x			Torenvalk	x	x	x	Zwarte Specht	x			Fluiter	x	x	
Fuut	x	x	x	Boomvalk	x			Groene Specht	x	x	x	Fitis	x		
Aalscholver	x	x	x	Slechtvalk	x			Grote Bonte Specht	x	x	x	Tijftjaf	x		
Blauwe Reiger	x	x	x	Smelleken	x			Kleine Bonte Specht	2	x	x	Goudhaantje	x	x	x
Ooievaar	x			Patrijs	x	x	x	Veldleeuwerik	x	x		Vuurgoudhaantje	x		
Grote Zilverreiger	x			Fazant	x	x	x	Boomleeuwerik	x			Bonte Vliegenvanger	x		
Kraanvogel	x			Waterral	x	x		Oeverzwaluw	x			Grauwe Vliegenvanger	x		
Knobbelzwaan	x	x	x	Waterhoen	x	x	x	Boerenzwaluw	x			Kleine Vliegenvanger	x		
Zwarte Zwaan *	x	x	x	Meerkoet	x	x	x	Huiszwaluw	x			Buidelmees	x		
Nijlgans*	x	x	x	Scholekster	x	x		Waterpieper	x			Glanskop	x	x	x
Canadese Gans *	x	x	x	Steltkluut*	x			Boompieper	x			Matkop	x	x	x
Indische Gans *	x			Kleine Plevier				Graspieper	x			Kuifmees	x		
Grauwe Gans	x	x	x	Goudplevier	x			Duinpieper	x			Pimpelmees	x	x	x
Brandgans	x	x		Kievit	x	x		Witte Kwikstaart	x			Koolmees	x	x	x
Verwilderde gans	x	x	x	Bonte Strandloper	x			Grote Gele Kwikstaart	x	x	x	Zwarte Mees	x	x	
Casarca *	x	x		Kemphaan	x			Gele Kwikstaart	x			Staartmees	x	x	x
Ringtaling *	x			Wulp	x			Noordse Kwikstaart	x			Baardmannetje	x		
Bergeend	x	x		Tureluur	x			Pestvogel	x	x		Boomklever	x	x	x
Wilde eend	x	x	x	Zwarte Ruiter	x			Winterkoning	x	x	x	Boomkruiper	x	x	x
Krakeend	x			Groenpootruiter	x			Heggenus	x	x	x	Spreeuw	x	x	x
Chiemend	x	x	x	Oeverloper	x			Roodborst	x	x	x	Wielewaal	x		
Smient	x	x		Witgat	x	x		Nachtegaal	x			Gaai	x	x	
Wintertaling	x	x		Houtsnip	x	x		Gekraagde Roodstaart	x			Ekster	x	x	x
Zomertaling	x			Watersnip	x			Zwarte Roodstaart	x	x		Kauw	x	x	x
Mandarijneend *	x	x	x	Bokje	x	x		Paapje	x			Kraai	x	x	x
Carolina-eend*	x	x		Kokmeeuw	x	x	x	Roodborsttapuit	x	x		Roek	x	x	x
Slobeend	x	x		Zwartkopmeeuw	x			Tapuit	x			Ringmus	x	x	x
Krooneend	x			Stormmeeuw	x	x		Beflijster	x			Huismus	x	x	x
Kuifeend	x	x		Zilvermeeuw	x	x		Merel	x	x		Vink	x	x	x
Brielduiker	x			Geelpootmeeuw	x	x		Kramsvogel	x			Keep	x	x	
Grote Zaagbek	x	x		Kleine Mantelmeeuw	x			Koperwiek	x			Appelvink	x	x	x
Nonnetje	x			Zwarte Stern	x			Zanglijster	x			Europese Kanarie	x		
Zwarte Wouw	x	x		Houtduif	x	x	x	Grote Lijster	x	x	x	Sijs	x	x	
Rode Wouw	x			Holenduif	x	x	x	Krekelzanger	x			Groenling	x	x	x
Grauwe Kiekendief	x			Turkse Tortel	x	x	x	Sprinkhaanzanger	x			Putter	x	x	x
Blauwe Kiekendief	x	x		Zomertortel	x			Bosrietzanger	x			Goudvink	x	x	
Bruine Kiekendief	x			Koekoek	x			Kleine Karekiet	x			Barmsijs ssp	x	x	x
Sperwer	x	x	x	Kerkuil	x	x	x	Spotvogel	x			Kneu	x	x	x
Havik	x	x	x	Bosuil	x	x	x	Tuinfluiter	x			Geelgors	x	x	x
Wespendief	x			Steenuil	x	x		Braamsluiper	x			Rietgors	x		
Buizerd	x	x	x	Gierzwaluw	x			Grasmus	x						
Visarend	x			Ijsvogel	x	x	x	Zwartkop	x						

Zeldzame broedvogels in Limburg in 2002

Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Robbert Vernooij

In dit artikel worden de resultaten samengevat van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) van SOVON in Limburg in 2002 voor wat betreft de zeldzame soorten. LSB volgt de aantalsontwikkeling en de verspreiding van de broedvogelpopulatie van kolonievogels en zeldzame soorten in Nederland. Bij sommige soorten wordt daarmee de gehele landelijke populatie geteld. Bij enkele andere soorten is het streven in elk geval de populaties in de belangrijkste gebieden jaarlijks te tellen. De bij SOVON bekende gegevens van het LSB-Zeldzame soorten-project van 2002 voor Limburg worden op een rij gezet en vergeleken met de meest recente provinciale aantalsopgaven (van Noorden & Schols, 1999). Daarna volgen de soortbesprekingen waarbij gekeken is naar de zeggingskracht van deze aantalsopgaven en welke haken en ogen hier soms aan vast zitten. Tenslotte worden in de discussie enkele voorstellen tot verbetering gedaan en wordt afgesloten met een oproep tot het insturen van nog niet ingezonden waarnemingen.

Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)

Het SOVON broedvogelonderzoek is gesplitst in twee onderdelen, beide met een aparte aanpak, handleiding en formulieren. Het **Broedvogel Monitoring Project (BMP)** richt zich op onderzoek in steekproefgebieden, en beoogt het volgen in de tijd van algemene en schaarsere broedvogelsoorten in Nederland. Het **Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)** is gericht op het landelijk tellen van 17 in kolonies broedende soorten en 78 min of meer zeldzame soorten. Gegevens van kolonievogels en zeldzame soorten in BMP-proefvlakken worden opgenomen in het LSB. De werkwijze van het LSB is beschreven in een (oranje) handleiding (van Dijk & Hustings, 1996). Dit artikel staat enkel stil bij de aanpak voor Zeldzame soorten (LSB-Z).

Zeldzame soorten

Zeldzame soorten worden geregistreerd per telgebied of kilometerhok (km-hok). Er bestaat onderscheid

tussen gegevens afkomstig van systematische inventarisaties en losse meldingen. De systematische inventarisatie kan betrekking hebben op een duidelijk omgrensd telgebied of een km-hok. De aantallen paren worden ingevuld op het formulier Zeldzame soorten Z, met opgave van de soort, jaar, plaats- of gebiedsnaam, atlasblok-km-hok, type onderzoek (systematisch of losse melding), aantal paren, de hoogste broedcode, naam/adres van de teller en eventuele opmerkingen. Vanaf 2000 zijn de telgegevens bij voorkeur zoveel mogelijk verzameld per telgebied en dienen deze telgebieden ook op kaart te worden gezet (van der Weide, 2000). Verschillende tellers in Limburg hebben hiervoor reeds de LSB-formulieren thuis gekregen. Daarnaast zou SOVON graag ook alle losse meldingen van Zeldzame soorten blijven ontvangen.

Materiaal en methode

Hoe wordt het databestand voor het LSB Limburg van SOVON gevuld? Allereerst door de LSB-formulieren die de tellers naar SOVON sturen. Daarnaast worden de opgaven van de BMP-telgebieden aan het bestand toegevoegd. De systematische broedvogeltellingen in het Maasdalgebied vormen bijvoorbeeld een zeer belangrijke inbreng voor het LSB-project. Ook geldt dit voor de jaarlijkse broedvogel-bekentellingen. Daarnaast worden tellers actief benaderd voor gegevens. De districts-coördinatoren zetten deze gegevens dan op een LSB-formulier. Ook wordt er zeer dankbaar gebruik gemaakt van de waardevolle broedvogelgegevens die de Provincie Limburg ieder jaar weer verzamelt in het kader van broedvogelmonitoring en de tweede ronde van de integrale kartering (in 2002 is een deel van Midden-Limburg geïnventariseerd). Tenslotte is er het uitpluizen van het Vogelarchief Limburg van de Vogelstudiegroep op meldingen (van broedgevallen) van zeldzame broedvogelsoorten. De districts-coördinatoren hebben hierbij een coördinerende en stimulerende rol. Daarnaast controleren zij de bestanden op volledigheid en dubbelmeldingen. Na de laatste controle worden de cijfers landelijk op een rij gezet en per soort een beschrijving gemaakt voor de jaarlijkse landelijke rapportage (zie o.a. van Dijk et al., 2002).

Resultaten

Voor een overzicht van de aan SOVON doorgegeven aantallen van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2002 wordt verwezen naar tabel 1. Tevens zijn in de tabel opgenomen de provinciale populatie-schattingen van rond 1998 (van Noorden & Schols, 1999).

Soortbesprekingen

Hier volgt per soort een korte bespreking. Bij de zeer zeldzame soorten, of soorten met een beperkt voorkomen, worden alle bekende opgaben vermeld. Daarbij

	2002 SOVON database	1998 schatting voor Limburg
Geoorde Fuut	25	10-15
Roerdomp	4	4-5
Bruine Kiekendief	3	8-9
Slechtvalk	4	2
Porseleinhoen	2	4-6
Kwartelkoning	3	3-6
Kleine Plevier	84	152-190
Oeverloper	2	0-3
Kerkuil	170	40-80
Oehoe	2	1-2
Nachtzwaluw	79	92-108
Ijsvogel	88	20-80
Draaihals	2	3-4
Middelste Bonte Specht	6	10-15
Kuifleeuwerik	8	10-20
Duinpieper	0	3-4
Engelse Gele Kwikstaart	1	0
Grote Gele Kwikstaart	144	170-200
Paapje	5	9-11
Tapuit	6	6-7
Kramsvogel	30	353-415
Orpheusspotvogel	1	2-6
Taigaboomkruiper	8	64-83
Buidelmees	2	4-6
Grauwe Klauwier	5	12-16
Europese Kanarie	60	295-430
Grauwe Gors	9	60-70

Tabel 1. Overzicht van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2002. De aantallen zoals doorgegeven aan SOVON zijn geplaatst naast de populatieschatting van 1998 (van Noorden & Schols, 1999)

is vermeld: de gebiedsnaam, aantal broedparen/territoria en, indien bekend, de broedcode tussen haakjes en tenslotte de waarnemer. Binnen het provinciale inventarisatiewerk is onderscheid gemaakt tussen het provinciale meetnet (de jaarlijkse monitoringsplots) en de provinciedekkende kartering waarbij in 2002 een gedeelte van Midden-Limburg is onderzocht.

Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (n=25)

Broedvogel van vennen in de Peel en de Maasduinen. De aantallen nemen de laatste jaren toe. De opgaben voor 2002 zijn:

Bergerheide (Meeuvenvennen)	8 (14)	
Landgoed de Hamert	5 (14)	J. Kooistra
Mariapeel	5	kartering provincie Limburg
Groote Peel	4	J. Vereijken (SBB)
De Banen/Sarsven	3 (12)	L. Reemers

Roerdomp *Botaurus stellaris* (n=4)

Deze teruggetrokken moerasbewoner wordt jaarlijks in zeer klein aantal nog in Limburg aangetroffen. Broedvogel van de Peelrestanten en in 2002 zeer verrassend een territorium in het Haeselaarsbroek bij Echt. De opgaben voor 2002 zijn:

Mariapeel	2 (4)	kartering provincie Limburg
Groote Peel - Limburg	1 (12)	J. Vereijken (SBB)
Haeselaarsbroek, Echt	1 (4)	P. Evers

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (n=3)

Van deze zeldzame broedvogel van Limburg is in 2002 op drie plaatsen een territorium vastgesteld:

Landgoed de Hamert	1	J. Kooistra
Mariapeel	1	kartering provincie Limburg
Groote Peel	1 (4)	J. Vereijken (SBB)

Slechtvalk *Falco peregrinus* (n=4)

Vier paren Slechtvalken in de provincie Limburg! Wie had dat 5 jaren geleden kunnen bedenken? Ook in 2002 is bij de drie reeds bekende broedplaatsen weer eentje bijgekomen: rond en op de Radio-TV toren van Roermond-Zuid was in de broedperiode een paartje aanwezig. Van de drie eerstgenoemde locaties is bekend dat er in ieder geval eieren zijn gelegd (zie o.a. Geneijgen, 2000).

Clauscentrale, Maasbracht	1 (16)	(broeden vanaf 1990)
DSM Geleen	1 (16)	(broeden vanaf 1996)
Demkolec-centrale Buggenum	1 (16)	(paartje in 2000, vanaf 2001 gebroed)
Radio-TV Toren Roermond-Zuid	1 (4)	(paartje aanwezig in 2002)

Porseleinhoen *Porzana porzana* (n=2)

Van deze altijd zeldzame Limburgse broedvogel zijn twee opgaven bekend geworden van roepende vogels in de broedtijd:

Bergerheide	1 (4) meetnet provincie Limburg
Mariapeel	1 (4) kartering provincie Limburg

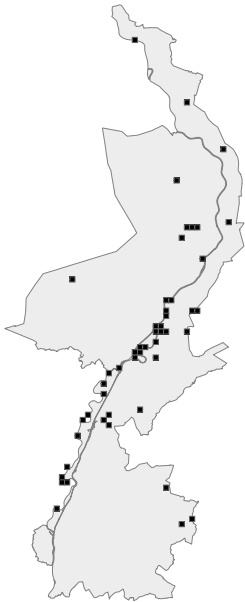
Kwartelkoning *Crex crex* (n=3)

Slechts een tweetal meldingen uit het Maasplassengebied hebben SOVON bereikt. Vanuit de voorheen bekende locatie in het Beneden-Geuldal (Ingendael) is geen enkele waarneming bekend geworden in 2002.

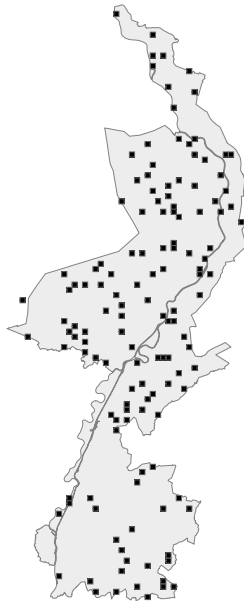
Asseltse Plassen (zuidoever)	1 (4) Sovon
De Brandt, Stevensweert	2 (4) J. Vrehan

Kleine Plevier *Charadrius dubius* (n=84)

De Kleine Plevier is in Limburg een wijdverspreide broedvogel van allerlei pionierbiotopen. Een tweetal typen broedgebieden zijn te onderscheiden. Ten eerste het Maasdal, waar de soort op grindbanken en bij recente klei- en zandafgravingen tot broeden komt (voor meer details hierover zie artikel over het Maasdal elders in dit nummer door Kurstjens & van der Weide). Daarnaast komt de soort her en der verspreid voor op bouwlocaties en bij allerlei natuurontwikkelingsgebieden alwaar recentelijk graafwerkzaamhe-

Figuur 1. Bij SOVON bekende broedgevallen/territoria van Kleine Plevier in Limburg in 2002

Figuur 2. Bij SOVON bekende broedgevallen/territoria van Kerkuil in Limburg in 2002

den hebben plaats gevonden. Voor een overzicht van de verspreiding van de Kleine Plevier in Limburg in 2002 zie figuur 1. Vanuit het Maasdal werden 50 paar doorgegeven. Buiten het Maasdal werden nog eens 34 paren toegevoegd aan de SOVON-database. Wanneer de verspreidingskaart van de Kleine Plevier uit de Nieuwe Broedvogelatlas (SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002) naast figuur 1 wordt gelegd, lijkt het dat het beeld voor Limburg in 2002 niet volledig is.

Oeverloper *Actitis hypoleucos* (n=2)

Spectaculair zijn de twee succesvolle broedgevallen van deze zeldzame broedvogel in 2002. Echt verrassend eigenlijk ook weer niet: op beide locaties is reeds eerder gebroed of zijn tenminste broedverdachte paren vastgesteld (zie o.a. Custers & Scheres, 2000).

Tradeport-West, Venlo	1 (12) W. Scheres
Meers	1 (15) T. Cuijpers, G. Kurstjens

Kerkuil *Tyto alba* (n=170)

Het gaat goed met de Kerkuil in Limburg (en Nederland). Door o.a. het aanbieden van nestgelegenheid (nestkasten) en het intensief volgen door vele vrijwilligers van de Kerkuilenwerkgroep, onder aanvoering van Jacques Ummels, heeft de populatie een sterke groei doorgemaakt. Het broedbestand in Limburg in 2002 is meer dan tweemaal zo hoog dan halverwege de jaren negentig. Voor de verspreiding zie figuur 2. Daaruit blijkt dat de Kerkuil mooi verspreid over de hele provincie als broedvogel voorkomt.

Oehoe *Bubo bubo* (n=2)

Naast de overbekende broedlocatie in de ENCI-groeve (Sint-Pietersberg) te Maastricht heeft in 2002 een tweede paar gebroed in het Zuid-Limburgse heuvelland. In verband met de kwetsbaarheid van de locatie wordt deze verder geheim gehouden.

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* (n=79)

De belangrijkste Limburgse broedgebieden zijn de Meinweg, Landgoed De Hamert, Bergerheide en de Weerter- en Budelerbergen (op de grens met Noord-Brabant). Van al deze vier gebieden zijn aantalsopgaven ontvangen! Daarnaast is er nog een aantal gebieden in Limburg waar Nachtzwaluwen worden aangetroffen. De enige plaats in Zuid-Limburg waar de soort (onregelmatig) voorkomt is de omgeving van Brunssum (groevegebied ten oosten van Brunssum of de Brunsummerheide). De aantalsopgaven (territoria) voor 2002 zijn als volgt:

Meinweg	29	J. Boeren
Bergerheide	19	A. Goossens
Landgoed de Hamert	11	J. Kooistra
Weerter- en Budelerbergen (Limburg)	3	provincie Limburg
Vliegbasis de Peel	4	IVN VWG Bakel
Mariapeel	3	provincie Limburg
Vetpeel	7	C. Caris
Swolgense en Tienrayse Heide	2	provincie Limburg
Groevegebied Brunssum	1	W. Quaedackers

IJsvogel *Alcedo atthis* (n=88)

Limburg is voor de IJsvogel in Nederland een belangrijke provincie: een groot aandeel van de Nederlandse populatie verblijft binnen de provinciegrenzen. In 2002 kwam een zeer groot aantal paren tot broeden in Limburg. Met name het Maasdal en een groot aantal beken bieden de soort geschikt broedbiotoop. De belangrijkste gebieden voor de IJsvogel zijn het Zuidelijk Maasdal (13 paar), de Roer (10) en de Geul (8). Voor een nadere analyse zie ook het artikel over de bekendtellingen, elders in dit nummer.

Draaihals *Jynx torquilla* (n=2)

Deze zeldzame soort gaat in geheel Nederland hard achteruit. De Veluwe en ZW-Drenthe zijn de laatste bolwerkjes. In Limburg worden de laatste jaren slechts enkele meldingen per jaar doorgegeven, van territoriale (roepende) vogels in de broedtijd (mei-juni).

Kuifleeuwerik, Tradeport Venlo, 15 juni 2003 (P. Palmén)

Landgoed De Hamert	1 (4)	J. Kooistra
Camping Meijel	1 (2)	W. Schipper

Middelste Bonte Specht *Dendrocopus medius* (n=6)

Na de ontdekking van de MiBo als broedvogel in Zuid- en Midden-Limburg in 1997 is de aandacht voor deze karakteristieke bewoner van oude loofbossen alweer snel dalende (in 1999 en 2003 is getracht daar wat aan te veranderen). In 2002 zijn een schamele 6 paren/territoria bekend geworden in Limburg. Allemaal min of meer bekende locaties. Het boscomplex van Munningsbosch/Aerwinkel vormt in Midden-Limburg een kerngebied voor de soort, dat jaarlijks uitstekend in de gaten wordt gehouden.

Munningsbosch/Aerwinkel	4 (16)	P. Beckers e.a.
Schone grub, Savelsbosch	1 (4)	meetnet provincie Limburg
Schimperbosch, Vaals	1 (5)	H. Phijl, J.J. Bakhuizen, P. van der Wolf

Kuifleeuwerik *Galerida cristata* (n=8)

Deze soort gaat in Nederland zeer rap achteruit. Het is dan ook de vraag hoe lang de Kuifleeuwerik in Nederland (en Limburg) stand zal houden als broedvogel. De landelijke schatting voor 2000-2001 komt uit op 40-60 paren (van Dijk et al., 2003). Het is zeer opmerkelijk dat in 2002 toch nog 8 territoria in Limburg zijn gevonden, mede dankzij de inspanningen van provinciale karteerders!

Venray	1	H. van de Borg, H. Alards
Tradeport-West, Venlo	5	kartering provincie Limburg
Maasbree	1	kartering provincie Limburg
Maastricht-Randwyck/AZM	1 (4)	J. van der Coelen, J.J. Bakhuizen

Duinpieper *Anthus campestris* (n=0)

De Duinpieper is een van de zeldzaamste broedvogels van Nederland. Het is een typische bewoner van grootschalige zandverstuivingen en schrale heidevelden van met name de Veluwe. In Limburg is de soort, altijd al zeldzaam, nu zo goed als verdwenen. Slechts een enkele waarneming is bij SOVON binnen gekomen van de Weerter- en Budelerbergen, die echter niet voldoende is om te spreken van een territorium. Ook in 2001 ontbrak de soort al als broedvogel in Limburg.

Engelse Gele Kwikstaart *Motacilla flavissima* (n=1)

In het voorjaar verbleef van 23 april tot 8 mei 2002 een

mannetje Engelse Gele Kwikstaart op de Eindhovense Baan bij Nederweert. Deze vogel was gepaard met een vrouwtje Gele Kwikstaart (o.a. A. Geleijns).

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* (n=144)

Karakteristieke broedvogel langs of in de nabijheid van stromend water in Zuid- en Midden-Limburg. Dankzij de jaarlijkse bekendtellingen in de broedtijd bestaat er een vrij goed overzicht van het broedvoorkomen in Limburg. De soort lijkt zich als broedvogel te beperken tot Zuid- en Midden-Limburg. Voor meer informatie en een korte analyse van het voorkomen langs de Limburgse beken wordt verwezen naar het artikel elders in dit nummer over de bekendtellingen van 2001-2002.

Paapje *Saxicola rubetra* (n=5)

Zeldzame broedvogel in Limburg. Duikt ieder jaar wel op een aantal plekken op in de broedtijd. Of er op alle 5 locaties ook daadwerkelijk gebroed wordt, valt te betwijfelen (grindgat Itteren betreft i.i.g. een territorium). In 2001 ook meldingen van Hamert en Brunsummerheide.

Niersdal, De Looi	1	meetnet provincie Limburg
Lottum, Borggraaf	1 (14)	R. Vernooij
Reigersbroek, Echt	1	meetnet provincie Limburg
De Rug, Roosteren	1 (12)	J. Beckers
Grindgat Itteren	1 (4)	meetnet provincie Limburg

Tapuit *Oenanthe oenanthe* (n=6)

Sinds een paar jaar behoort de Tapuit ook tot de 'zeldzame broedvogels'. Zeker niet ten onrechte, blijkt al gauw. In Nederland zijn de aantallen snel achteruit aan het gaan.

Tradeport-west, Venlo	1	kartering provincie Limburg
Groevegebied oosten van Brunssum	4 (14)	W. Quaedackers
Brunsummerheide	1 (12)	P. van Nuys

Kramsvogel *Turdus pilaris* (n=30)

Een goed beeld van het voorkomen van de Kramsvogel in Limburg van de laatste jaren is niet voorhanden. De soort wordt weinig doorgegeven als broedvogel aan SOVON. Voor een overzicht van de verspreiding van de bekende broedparen in 2002 zie figuur 3. Het is waarschijnlijk nog geen 10-20% van de totale Limburgse broedpopulatie. Het lijkt er echter ook op dat de soort in Limburg achteruit gaat (Ovaa, 1998). Monitoring van vaste telgebieden zou dit moeten uitwijzen in de toekomst.

Orpheusspotvogel *Hippolais polyglotta* (n=1)
Vrijwel jaarlijks duiken er 1 of meer Orpheusjes op in de provincie Limburg. In 2002 verbleef 1 langdurig zingend exemplaar binnen de provinciegrenzen:
Blaktdijk, Sevenum 5 - 23 juni zingend mannetje; provincie Limburg, R. Vernooij

Taigaboomkruiper *Certhia familiaris* (n=8)

De Taigaboomkruiper is een karakteristieke broedvogel van oude Limburgse helling- en plateaubossen. Naast een beperkt broedvoorkomen in de zuidoosthoek van Groningen, is dan ook het leeuwendel van de Nederlandse populatie te vinden in (Zuid-)Limburg. Door zijn weinig opvallende voorkomen en geluid en door zijn relatief brede verspreiding in combinatie met het gebrek aan grootschalig broedvogelonderzoek in de belangrijkste bosgebieden, is er geen goed inzicht in het reilen en zeilen van deze soort. Voor een goed overzichtsartikel over de vestiging van deze soort als broedvogel in Zuid-Limburg wordt verwezen naar Schepers (1998).

Buidelmees *Remiz pendulinus* (n=2)

In 2002 zijn tot ieders grote verrassing weer 2 territoria van de Buidelmees gevonden in het Zuidelijke Maasdal, na twee jaar afwezigheid.

Figuur 3. Bij SOVON bekende broedgevallen/territoria van Kramsvogel in Limburg in 2002

Figuur 4. Bij SOVON bekende broedgevallen/territoria van Europese Kanarie in Limburg in 2002

Swalm, Wieler	1 (9) meetnet provincie Limburg
Linnerweerd	1 (4) L. Hulsbosch

Grauwe Klauwier *Lanius collurio* (n=5)

Een vaste, maar zeldzame broedvogel van Limburg. Een aantal vaste (kern)gebieden is te onderscheiden: Maasduinen/ De Hamert, Meinweg en Zuid-oostelijk Heuvelland (m.n. Cottessen). Voor een nadere analyse van het voorkomen in Limburg wordt verwezen naar Hustings & Esselink (1999). De volgende opgaven zijn bekend geworden voor 2002:

Meinweg	1 (16) J. Boeren
Gulpdal, Beutenaken	1 (14) L. Bakker
Cottessen	2 (16) provincie Limburg
Raren, Vaals	1 (16) H. Phijl

Europese Kanarie *Serinus serinus* (n=60)

De Europese Kanarie is een typische broedvogel van dorpen en steden van Zuid-Limburg. Maar ook in Noord-Limburg komt deze kanarie verspreid voor, weliswaar in lagere aantallen. De nieuwe Broedvogelatlas (SOVON, 2002) laat zien dat de soort in de meeste atlashokken van Zuid-Limburg voorkomt. In het kader van het LSB-onderzoek worden echter maar weinig waarnemingen aan SOVON doorgegeven. Vandaar dat we recentelijk maar weinig weten over aantalsontwikkeling en exacte verspreiding. De 60 doorgegeven territoria voor 2002 zijn dan ook waarschijnlijk maar een fractie van de daadwerkelijk aanwezige Limburgse broedpopulatie (zie figuur 4). De soort wordt in

een aantal plaatsen de laatste jaren gevolgd: Maastricht, Vaals en deels Valkenburg. In Maastricht lijkt de soort de laatste 10 jaar sterk in aantal achteruit te gaan: in 1995 minimaal 41 zangposten (Lemmens, 1996), in 2002 maximaal 18 zangposten en in 2003 nog minder territoria. Over het voorkomen in (de omgeving van) Heerlen en Kerkrade is SOVON al een aantal jaren niets bekend. Is de soort daar helemaal verdwenen? Er is dus duidelijk behoefte aan het structureel tellen van deze soort in vaste telgebieden. In Maastricht en Vaals worden deze tellingen in de volgende jaren voortgezet.

Grauwe Gors *Miliaria calandra* (n=9)

De Grauwe Gors is bezig snel te verdwijnen als broedvogel uit Nederland. Limburg is een van de laatste plaatsen waar de soort nog stand houdt. Maar ook in Limburg gaat het rap bergafwaarts. In de jaren '90 bevonden zich nog 60-70 paren in Limburg (van Noorden & Schols, 1999). In 2002 blijft de teller steken op 9 (beeld is vrij volledig). De beste plek blijft de omgeving van het grindgat van Itteren. Maar ook op het Lanakerveld (Maastricht-Caberg) houdt de Grauwe Gors nog stand. Daar is in 2002 onvolledig onderzoek verricht. De volgende opgaven zijn bij SOVON bekend:

Aan Reijans, Koningsbosch	1 (4) H. Laugs
Lanakerveld (Caberg),	
Maastricht	1 (2) J. van der Eijk
Grindgat Itteren	6 (4) meetnet provincie Limburg
Borgharen	1 (4) W. van der Coelen

Orpheusspotvogel, Mariapeel, 14 juni 2003 (P. Palmen)

Europese Kanarie, Lesbos (K. Lemmens)

Discussie

Bij bovenstaande soortbesprekingen is bij enkele soorten vermeld dat de aantalsopgaven voor 2002 niet representatief zijn voor het werkelijke voorkomen in Limburg. Bij een aantal soorten geldt dit reeds langere tijd. Soms is de soort te wijd verspreid in Limburg om de hele populatie jaarlijks te onderzoeken (bijvoorbeeld Kramsvogel, maar ook Kleine Plevier en Grote Gele Kwikstaart). Soms is de soort lastig te inventariseren en kunnen enkel experts dit onderzoek doen (bijvoorbeeld Taigaboomkruiper). Het gaat met name om de volgende drie soorten die de laatste jaren structureel onderteld worden met het LSB-onderzoek:

- Kramsvogel
- Taigaboomkruiper
- Europese Kanarie

Voor deze drie soorten is een extra impuls nodig om een goed beeld te krijgen van aantalsontwikkelingen en verspreiding. Voor de Kramsvogel zullen enkele telgebieden gekozen moeten worden (bijv. in het kerngebied Westelijk Heuvelland, met hoogstamboomgaarden en populieren), van voldoende omvang, die jaarlijks op dezelfde wijze onderzocht gaan worden. Voor de Taigaboomkruiper zouden enkele loofbosplots (telgebieden) gekozen moeten worden in het kerngebied Boswachterij Vaals, waar de soort jaarlijks gevolgd moet gaan worden. Hierbij kunnen natuurlijk ook andere zeldzame bosvogelsoorten meegenomen worden (denk aan Middelste Bonte Specht). Tot slot de Europese Kanarie. Deze soort komt vooral voor in bebouwde gebieden. Extra telgebieden zullen uitgezet kunnen worden in Valkenburg, Gulpen, Mechelen en Epen. Daarnaast moet de aandacht in Maastricht niet verslappen. En er is ook behoefte aan telgebieden in en rond Heerlen en Kerkrade. Ook nulwaarnemingen zijn hierbij belangrijk.

Hierbij ook nog een oproep aan een ieder die nog gegevens heeft liggen van 2002 of eerder, om die alsnog in te sturen naar SOVON. Hoe vollediger de database, des te waardevoller de gegevens gaan worden. Dit geldt natuurlijk ook voor het jaar 2003 en verder. Een ieder wordt alvast hartelijk bedankt voor zijn medewerking.

Jan Joost Bakhuizen, Mosalunet 136C, 6221 JM Maastricht
Hans-Peter Uebelgünn, Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum
Robbert Vernooij, Penningkruid 53 A, 5803 KK Venray

Dankwoord

Het bovenstaande overzicht kon natuurlijk nooit tot stand komen zonder de inbreng van vele tientallen vrijwilligers die hun waarnemingen hebben kenbaar gemaakt aan SOVON. Allen worden hierbij zeer hartelijk bedankt. Het zijn er te veel om hier nu per persoon op te noemen. Daarnaast heeft de provincie Limburg ook in 2002 weer een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennisvergroting van het voorkomen van broedvogels in Limburg. Hierbij ook bijzondere dank aan Boena van Noorden en Michiel van der Weide, die een eerdere versie van dit artikel voorzien hebben van waardevol commentaar.

Literatuur

- Custers H. & W. Scheres, 2000. Een broedgeval van de Oeverloper te Venlo in 2000. *Limburgse Vogels* 11: 83-84.
- van Dijk A.J. & F. Hustings, 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame soorten. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., M.J.T. van der Weide, S. Deuzeman, L. Dijkse, D. Zoetebier. & C. Plate, 2002. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2000 en 2001. SOVON Monitoringsrapport 2002/03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Geneijgen P., 2000. De Slechtvalk: tien jaar broedvogel in Limburg. *Limburgse Vogels* 11: 1-6.
- Hustings F. & H. Esselink, 1999. Heeft de Grauwe Klauwier in Limburg toekomstperspectief? *Limburgse Vogels* 10: 89-97.
- Kurstjens G. & M. van der Weide, 2003. Broedvogelinventarisatie Zuidelijk Maasdal 2002. SOVON Informatierapport 2003/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
- Kurstjens G. & M. van der Weide, 2003. Broedvogelinventarisatie Noordelijk Maasdal 2002. SOVON Informatierapport 2003/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
- Lemmens K., 1996. Broedende Europese Kanaries in Limburg in 1995. *Limburgse Vogels* 7: 22-24.
- van Noorden B. & R. Schols, 1999. Aantalschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. *Limburgse Vogels* 10: 34-45.
- Ovaa A., 1998. Kramsvogel als broedvogel in Limburg – Verleden, heden en hoe lang nog toekomst? *Limburgse Vogels* 9: 1-4.
- Schepers F., 1998. De Taigaboomkruiper als broedvogel in Zuid-Limburg in 1993-1997. *Limburgse Vogels* 9: 33-48.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS Nederland, Leiden.
- van der Weide M., 2000. Naar een gebiedsgerichte opzet Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON-Nieuws 13 (1): 9-11.

Kleinst Waterhoenders in Limburg

Het nachtelijke rateltje in het moeras ontrafeld...

Henk Alards

Het Kleinst Waterhoen *Porzana pusilla* behoort tot een van de lastigste soorten om aan te treffen in Limburg. De soort is zeldzaam, vraagt een zeer specifiek biotoop en er zijn talloze verwarsoorten aanwezig om deze vogel tot een van de meest uiteenlopende uitdagingen te maken voor vogelaars. Gezien de verhouding tot de hoeveelheid geschikt biotoop in Limburg met circa 100 jaar geleden zal deze soort vroeger algemener zijn geweest dan het aantal waarnemingen, dat nu bekend is, doet vermoeden. In het onderstaande artikel worden enkele 'recente' gevallen besproken.

Kleinst Waterhoen - van 13-14 juni 1992 in de Groote Peel

Op de ochtend van 13 juni 1992 hadden wij, Henk Alards en Ed van der Zwet, alweer onze laatste broedvogeltelling van het seizoen gepland in de Groote Peel (Tiende en Elfde baan). Toen wij 's morgens om 4.00 uur aankwamen in de Peel en de deur van de auto openden kwam ons al meteen de karakteristieke zweepslag van diverse Porseleinhoenders *Porzana porzana* tegemoet. Dat maakt zo'n broedvogeltelling natuurlijk extra leuk. Tijdens deze inventarisatie-ronde telde ik minimaal 4 roepende Porseleinhoenders, alleen al in mijn telgebied (185,5 – 372,5). Op deze ochtend werden maar liefst minimaal 9 roepende vogels in de gehele Groote Peel genoteerd (van Seggelen, 1999). Verder viel me tijdens de telling een 'groene kikkerachtig' geluid op dat ik verdacht veel vond lijken op het geluid van een Kleinst Waterhoen. Dit geluid kende ik echter alleen van cassette, dus ik was nog niet helemaal overtuigd. Nadat ook Ed zijn ronde klaar had vroeg ik hem of hij nog iets aparts had. Aangezien beide telgebieden aan elkaar grensden was ik extra benieuwd. Naast enkele Porseleinhoenders had Ed ook het vreemde kikkerachtige geluid gehoord in het telgebied, dat hij niet kon thuis brengen.

Ik vertelde hem mijn vermoedens en ook Ed kon zich hier iets bij voorstellen. 's Avonds werd Boena van Noorden gebeld om te vragen wat hij er van dacht. Hij adviseerde om Fons Aelberts te raadplegen aangezien hij als ringer de nodige ervaring had opgedaan met ralachtigen waaronder ook het Kleinst Waterhoen. Fons adviseerde ons om nog een avond of vroege ochtend terug te gaan met een cassette-recorder. Eveneens meldde hij "laat het geluid even horen, en de vogel zal meteen reageren, sterker nog, als je geluk hebt rent hij voor je uit over het pad"! Met die wetenschap op zak keerden wij in de nacht van 13 op 14 juni terug naar de Groote Peel om ons geluk wederom te beproeven. Op de oude plek aangekomen hoorden wij van ver de vogel reeds roepen. Dichterbij gekomen lieten wij vol spanning heel even de cassette lopen en warempel, binnen een paar seconden zat de vogel nu vlak bij te roepen. Even later zat de vogel weer terug op de plek waar hij in eerste instantie zat, en liet zich nog diverse malen fraai horen. Met deze ervaring en het feit dat het geluid exact overeen kwam met de vogel op de cassette waren wij nu 100 % zeker van onze zaak. Het is echter bij deze waarneming gebleven, en helaas is er geen tape-opname gemaakt om zodoende te voldoen aan de criteria die de CDNA stelt om deze soort aanvaardbaar te achten. Deze voorwaarde is ingesteld daar in het verleden en ook nog in het heden regelmatig foutieve determinaties zijn gemaakt met groene kikkers en Zomertaling *Anas querquedula* als verwarsoorten.

Kleinst waterhoen - van 20 tot 25 mei 1994 op de Hamert

Op de avond van 20 mei 1994 had ik, Henk Alards, samen met Piet van Tilburg, een avondexcursie op de Hamert georganiseerd voor leden van de VWG 'De Peel' uit Asten. Aangezien het de hele dag al wat regenachtig weer was zat ik te dubben om het

toch maar af te zeggen. Gelukkig wilde Piet dat het gewoon door zou gaan, dus gingen wij met een groepje doorzetters vol goede moed de Hamert op. Achteraf bleek dit niet bepaald een slechte keuze! Naast diverse Waterrallen *Rallus aquaticus* en een Porseleinhoen werd de aandacht plots getrokken door een vreemde kikker!! Meteen riep ik "Kleinst Waterhoen"! En jawel, een duidelijk roepend Kleinst Waterhoen kon door allen uitstekend gehoord worden op het Westmeerven (Amersfoortcoördinaten 209,3 / 393,8). Door de eerder opgedane ervaring met de hierboven genoemde waarneming uit de Grootte Peel was er geen twijfel mogelijk.

Enkele dagen later, op 25 mei, ging ik met Harry van der Borg weer terug om een poging te wagen het geluid op video vast te leggen. Daar aangekomen ontdekten wij de vogel al snel en konden wij het geluid vast leggen.

De geluidsopname is uiteindelijk bij Ran Schols terecht gekomen als bewijsmateriaal voor het Limburgs archief. Hij heeft de tape ook bij de CDNA bezorgd en zodoende kreeg ik enkele jaren later een kaartje in de bus dat de waarneming geaccepteerd was door de CDNA, en zich daarmee een rechtmatig plaatsje veroverd had op de Nederlandse en belangrijker nog, de Limburgse lijst!

Kleinst Waterhoen – 20 juni en 19+25 juli 1998 in de Kwakvors

In de Kwakvors, een natuurontwikkelingsgebied dat is gelegen tussen Grashoek en Meijel (Amersfoortcoördinaten 191.2 / 374.9) is door Jan Slaats in 1998 tijdens een libelleninventarisatie het Kleinst Waterhoen waargenomen. De begroeiing was in de pionierfase en bestond hoofdzakelijk uit Pitrus. Het gebied was in 1995 omgevormd van weiland in een natuurterrein. Doordat op sommige plaatsen de teeltlaag is afgegraven ontstaat in de winter een plasdras gebied dat gedurende de zomer gedeeltelijk droog valt.

De eerste waarneming is gedaan op 20 juni 1998 en de vervolgens genoteerde waarnemingen zijn gedaan op 19 en 25 juli. Er zijn nog meer waarnemingen gedaan die niet zijn genoteerd en daarom niet meer zijn te achterhalen.

Het Kleinst Waterhoen werd steeds gezien in een dichte Pitrusbegroeiing waarin ca. 0 tot 20 cm water stond. De waarnemingen zijn gedaan binnen een straal van 30 meter, hetgeen doet vermoeden dat het hier een broedterritorium betrof. De vogel viel in

Kleinst Waterhoen, Kwakvors, juli 1998 (J. Slaats)

eerste instantie op door het geluid dat hij maakte en kon pas na lang zoeken in geluidsopnamen van vogels gecontroleerd worden. Op basis hiervan werd duidelijk dat het ging om het Kleinst Waterhoen. Het geluid werd 's morgens al ten gehore gebracht, mogelijk beïnvloed door verstoring. De vogel bleek behoorlijk nieuwsgierig en bleef tijdens vrijwel elke libelleninventarisatie, in het gebiedsdeel waar hij 'thuis' was, in de buurt. Hierbij liet hij zich maar heel af en toe een klein beetje zien (zie foto), maar met zijn kenmerkende geluid was hij duidelijk aanwezig. In zijn gedrag lijkt hij wat dat betreft op de Waterral. Soms vloog het Kleinst Waterhoen op en viel circa 10 meter verder weer in de vegetatie.

Hoe was de status van de soort in de Peelstreek?

Als men de kaarten van vroeger (± 1700) bekijkt van de Peelstreek, zal het door zijn uitgestrektheid, voorzien van kleine vennen en uitgestrekte open vlakten, een echt eldorado zijn geweest voor de rallensoorten welke Nederland rijk is. Kijkend wat er de afgelopen 150 jaren verzameld is in deze streek aan bijzondere broedvogelsoorten zoals Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*, Bosruiter *Tringa glareola*, Klapekster *Lanius excubitor*, Roodkopklauwier *Lanius senator* en de soort waar het in dit artikel over gaat het Kleinst Waterhoen, geeft te denken wat betreft het percentage dat er echt aanwezig is geweest. Het is echter gissen, maar een rijkdom zoals het ooit was in dit fantastische gebied zal er

nooit meer terugkomen. Er zijn van Limburgse zijde slechts twee gevallen aanvaard door de CDNA en een recent geval dat (zie foto) recentelijk ingediend is. De aanvaardbare gevallen zijn: 8 juni 1914, in de Peel tussen Helden en Sevenum, dood mannetje (Ardea 4:115 & Ardea 33:34; Eykman et al., 1949; collectie Nilliesen, nu in de collectie van het Natuurhistorisch Museum in Maastricht) en 3 juli 1917 in Helden, dood mannetje (Ardea 33:34, collectie Nilliesen).

Het beeld verandert aanzienlijk als we de Brabantse zijde van de Peel onder de loep nemen. In de Avifauna van Nederland - deel 1 (van den Berg & Bosman, 1999) staan twee broedgevallen geaccepteerd: juni 1963 te Valkenswaard (5 eieren, in collectie Natuurhistorisch museum in Leiden, Limosa 16:104; Ardea 33:32) en 31 mei tot 23 juni 1972 in de Groote Peel (nest met 2 eieren, Tekke, 1974). Echter een recent onderzoek in de collectie van het Museum of Natural History in Tring, Engeland, heeft uitgewezen dat nog meerdere collecties aanwezig zijn. Alle gevallen zijn gevonden in Valkenswaard e.o. voor 1854 (2 eieren) Reynolds Colln/JD Salmon collectie, 1859 (2 eieren) Bridger Crowley Bequest Collectie, 1855 (2 eieren) idem, juni 1855 (4 eieren) Godman/Salvin collectie, mei 1875 (3 eieren) Seebohm collectie, zonder jaartal en plaats 7 eieren, Bridger Crowley Bequest Collectie, vermoedelijk 1855 (Valkenswaard?) en Valkenswaard, zonder jaartal (3 eieren) Seebohm collectie (mogelijk Valkenswaard in 1875?). Deze gevallen zijn alle recent aan de CDNA voorgelegd. Deze gegevens vormen een aanwijzing dat de soort eens een zeldzame broedvogelsoort moet zijn geweest in de Peelstreken.

Status in Limburg

Er zijn in Limburg buiten de hierboven beschreven gevallen nog diverse waarnemingen verricht in Limburg (Ganzevles et al., 1985), maar deze zijn allen niet ingediend of aanvaard door de CDNA. Het enige aanvaardbare geval buiten de Peel is de hierboven beschreven vogel van 20 en 25 mei 1994 op de Hamert. Deze vogel is aanvaard omdat er een geluidsopname is gemaakt.

In Nederland is het Kleinst Waterhoen een onregelmatige gast met 63 gedocumenteerde gevallen in de tijdsperiode 1800-1999, in totaal ging het om 107 individuen.

Henk Alards, Dr Kortmannweg 24, 5804 BA Venray

Toekomst voor deze soort in Limburg

De soort zal waarschijnlijk vaker in Limburg voorkomen dan nu wordt aangenomen. Men zal hiervoor in de periode half mei tot begin juli op echte rallenavonden (vochtig en warm weer) eropuit moeten trekken. Verder zullen gezien de habitat waarin het Kleinst Waterhoen de afgelopen jaren is vastgesteld, er in de gehele provincie goede kansen zijn om de soort te vinden. Vaak is het belangrijk om plekken te vinden waar een ondergroei van zeggen of biezen in het water staat, tevens een gebied met constante waterstand (moet doorwaadbaar zijn voor de ral). Ook ondergelopen uiterwaarden kunnen de soort bekoren.

Het probleem ligt hem vaak in de documentatie van de gevallen daar de vogel zich zelden laat zien, waardoor hij meestal op zang gevonden moet worden. Er zal in ieder geval een geluidsopname gemaakt moeten worden om de vogel aanvaard te krijgen. Verwisseling vindt vaak plaats met Zomertaling en diverse padden- en kikkersoorten, vandaar dat een goede opname onontbeerlijk is voor acceptatie.

Dankwoord

Jan Slaats wordt bedankt voor zijn beschrijving van de waarneming in de Kwakvors. Dank aan Justin Jansen voor het lezen van dit artikel en het geven van waardevol commentaar. Eveneens leverde hij nog ongepubliceerde gegevens over broedgevallen van Kleinst Waterhoenders in de omgeving van Valkenswaard welke hij verzamelde in het Natural History Museum in Tring, Engeland, in het voorjaar van 2003.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/Stichting Uitgeverij van de KNNV. Utrecht.
- Eykman C., P.A. Hens, F.C. van Heurn, C.C.B. ten Kate, J.G. van Marle & Tsj. Gs de Vries, 1949. De Nederlandsche Vogels deel II. Wageningen
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Reeks XXXV aflevering 5-15. Maastricht.
- van Seggelen C., 1999. Vogels van de Groote Peel. Een eeuw avifauna in een veranderend hoogveenlandschap. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Maastricht.
- Tekke M.J., 1974. Ornithologie van Nederland 1972. Limosa 1:38.

Scharrelaars in Limburg – drie waarnemingen op een rijtje

Henk Alards

Weinig soorten staan zo vaak bovenaan de 'wenslijstjes' van menig vogelaar als de Scharrelaar *Coracias garrulus*. Tot 1980 werd de soort nog met enige regelmaat als dwaalgast in ons land vastgesteld, maar door een sterke achteruitgang als broedvogel in Europa (bijvoorbeeld in de vorige eeuw verdwenen als broedvogel uit Zweden) is het een super-zeldzame dwaalgast geworden, met slechts een handvol meldingen in de jaren negentig.

In Limburg zijn tot op heden 4 keer Scharrelaars waargenomen, waarvan het geval van 1988 echter nog aanvaard dient te worden door de CDNA. In dit artikel worden drie Scharrelaar-waarnemingen in onze provincie besproken, waarvan enigszins documentatie ontvangen is.

Scharrelaar op de Hamert op 28 mei 1973

De onderstaande waarneming is van een Scharrelaar die werd waargenomen door Jo Erkens in mei 1973. De volgende beschrijving van zijn waarneming gaf hij door.

Op 28 mei 1973 reed Jo Erkens naar de Hamert om nesten op te zoeken en eventuele jongen van Havik-*Accipiter gentilis* en Buizerdparen *Buteo buteo* te voorzien van ringen. Hij reed de Twistedenerweg open ging links tegenover de beheersschuur van het Limburgs Landschap de grote vlakke op. Net voor het Herenvan aangekomen bemerkte hij een onmiskenbare Scharrelaar *Coracias garrulus*, welke boven in een berk zat. Na een korte blik op de vogel vervolgde hij zijn weg. Ondertussen had hij boswachter Vink ingelicht dat zich een Scharrelaar bevond op de Hamert. Nadat Jo Erkens klaar was met het ringen van de diverse roofvogels kwam hij bij terugkomst weer langs de plek waar de Scharrelaar zich bevond. Boswachter Vink was met verscheidene andere mensen de vogel uitvoerig aan het bekijken.

De vogel werd als volgt beschreven: een vogel van kauwachtig formaat, met een compleet blauwe kop

en onderdelen, tweekleurige vleugel waar blauw en bruinrood de hoofdkleuren vormden. De rug van de vogel was eveneens bruin/rood. Staart was als Kauw *Corvus monedula* en de vogel had een forse dolksnavel. De vogel werd na die datum niet meer aangetroffen in het gebied.

De beschrijving van dit geval is aanwezig in het archief van de CDNA, en deze vogel is ook als Scharrelaar aanvaard.

Scharrelaar in Schinveldse Bossen bij Schinveld op 22 mei 1984

Deze waarneming van een Scharrelaar is van Fred Hustings die ook onderstaande tekst verzorgde. De waarneming is reeds geaccepteerd door de CDNA. 'Ik (Fred Hustings) kwam de zuidelijke schoonheid tegen op 22 mei 1984 bij het controleren van roofvogelnesten in de Schinveldse bossen. Op die vrij koele en wisselvallige dag zag ik 's middags in het Vosbroek (Amersfoort-coördinaten 198,2/329,6) vanuit mijn ooghoeken in een flits een groot beest (ongeveer als Kauw) op enkele tientallen meters afstand aan komen vliegen. Ik was niet weinig verbaasd toen het een Scharrelaar bleek te zijn! Gezien de geringe hoogte was hij net opgevlogen, mogelijk vanaf een hoogspanningsmast of -leiding; hier kon ik hem even mooi zien in al zijn blauwgroen/bruine pracht, maar helaas werd het een krachtige maar korte ontmoeting, aangezien hij strak over een stukje mislukte cultuurgrond met opslag heen vloog en over de bosrand verdween, richting het Bosveld, een enkele tientallen hectares groot, open landbouwgebied dat aan alle zijden door bos omsloten is. Een poging om erachteraan te scheuren over een bospad mislukte jammerlijk, doordat ik met mijn Renault 4 tot aan de bodemplaat kwam vast te zitten in de prut... Tegen de tijd dat ik hijgend en vloekend de bosrand bereikte, was de vogel uiteraard gevlogen. Daarna was ik nog een uurtje of wat bezig om mijn autootje weer uit te graven, maar ach...?'

De beschrijving van de vogel is gearchiveerd bij de CDNA en de waarneming is aanvaard.

Scharrelaar op de Hamert van 3 tot en met 5 juni 1988

Op de Hamert worden al jaren systematisch de broedvogels geteld door een fanatieke inventariseerder welke zijn ziel en zaligheid in deze sport steekt. Deze Jaap Kooistra komt en kwam nagenoeg dagelijks op de Hamert en trachtte elke broedvogel te traceren om zodoende op het eind van het broedvogelseizoen SOVON te verrassen met een overzicht van de broedvogels van de Hamert.

Zo was Jaap ook in 1988 veelvuldig te vinden op de Hamert. Het intensieve veldwerk bracht enkele zeer bijzondere waarnemingen met zich mee van o.a. een zingende Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus*, Grauwe Klauwier *Lanius collurio* en een Roodpootvalk *Falco vespertinus*. Begin juni 1988 werd Boena van Noorden gebeld door Jaap. Of Boena niet een keer mee wilde lopen over de Hamert want Jaap had de laatste dagen nogal wat leuke soorten gezien (o.a. voornoemde soorten!). Er werd afgesproken om op 4 juni vroeg in de avond een rondje te maken. Nadat de afspraak geregeld was belde Boena mij, Henk Alards, op of ik ook zin had om mee te gaan. Nou, na het horen van al dat leuks had ik natuurlijk wel zin om mee te gaan. Op de Hamert aangekomen ontmoetten wij Jaap Kooistra. Voordat wij onze wandeling startten vertelde hij doodleuk dat hij gisteravond nog iets bijzonders had gezien, namelijk een Scharrelaar. “Ooh, een Scharrelaar, da’s ook leuk”, reageerden wij met enige trilling in onze stem. Met enige argwaan zijn wij toen onze wandeling begonnen, maar al snel bleek dat Jaap wel degelijk een gedegen vogelaar was die zijn soorten echt wel kende. Die avond konden wij van alle onlangs waargenomen bijzonderheden alleen het mannetje Grauwe Klauwier terug vinden.

Een dag later ging ik opnieuw mijn geluk op de Hamert beproeven. Op de plek waar de Scharrelaar gezien was door Jaap, werd een tijdje alles goed afgespeurd maar helaas geen blauwachtige vogel te zien. Dus uiteindelijk maar weer verder sjouwen over dit uitgestrekte natuurgebied. Toch bleef de verleiding om een Scharrelaar te zien te groot, dus alles werd uit de kast gehaald om de gewilde soort te lokaliseren. Dus maar weer eens omdraaien en alles toch maar weer afgezocht met mijn splinter-

nieuwe telescoop die ik juist enkele dagen in mijn bezit had. En toen opeens had ik de vogel in beeld! Daar zat hij dan, boven in een klein berkje (Amersfoort-coördinaten 209,7/392,8) in de zuidwesthoek van het Herenven. Een onbeschrijflijk gevoel overviel mij, maar nog net genoeg besef om mijn vriendin ook te laten kijken. Niet al te lang natuurlijk, want ik kon niet lang genoeg zo’n prachtsoort zien. Na ongeveer 5 minuten in volledige extase gekeken te hebben vloog de vogel op richting het Pikmeeuwenven. Ondanks wachten en verder zoeken later die dag, is de Scharrelaar niet meer waargenomen.

Het frappante is dat het eerdere geval van 28 mei 1973 zo’n 150 meter van de plek was waar de vogel van bovenstaand geval waargenomen werd.

In die tijd had ik nog geen boeken van andere soorten Scharrelaars die er over onze aardbol rondvliegen. Als ik deze soorten er echter nu bij pak en vergelijk met mijn waarneming kan ik deze toch nog uitsluiten. Een uitgebreide beschrijving van de waarneming is nooit gemaakt maar de vogel leeft nog duidelijk in mijn herinnering voort. Hiervan heb ik de volgende zaken nog duidelijk in beeld: dat het een blauwachtige dikke gaaiachtige vogel was, met dikke dolksnavel, een warm bruine rug had en een egale blauwe kop en onderdelen zonder opvallende andere tekening. Tevens had de vogel een normale staart (geen verlengde pennen) vergelijkbaar met Gaai *Garrulus glandarius* (qua lengte).

De bovenstaande kenmerken passen alleen op die van de Europese Scharrelaar. De Indische Scharrelaar *Coracias benghalensis* vertoont een niet geheel blauwe kop (varieert met leeftijd van lichtoranje tot karmijnrode keel), en vervalt hiermee als verwarsoort. Er zijn 4 Scharrelaarsoorten met verlengde staartpennen en variabele koptekening, welke onder meer door staartvorm en lengte kunnen worden uitgesloten. De overige soorten kunnen op grootte en koptekening uitgesloten worden (Fry et al., 1992). Bovenstaand geval is inmiddels ingediend bij de CDNA.

Status in Limburg

Tot op heden zijn slechts 3 gevallen in Limburg geaccepteerd door de CDNA. Echter de documentatie van de eerste twee gevallen is niet getoetst in de grote revisie van de CDNA. Van de vogel van Swalmen is geen beschrijving gepubliceerd.

De gevallen in Limburg zijn:

28 mei 1973, De Hamert, Bergen, Jo Erkens (Tekke, 1975)

10 juli 1976, Swalmen, L.E. & J. Wahlenberg (Scharringa & Osieck, 1978)

22 mei 1984, Schinveldse Bossen, Onderbanken, F.Hustings (Dutch Birding 21: 73)

3 tot 5 juni 1988, De Hamert, Bergen (dit artikel)
In Nederland is de soort ook zeldzaam, getuige de 65 gevallen in de periode 1800 tot 2003. In de periode 1980 tot 2003 waren er nog maar 14 gevallen (van den Berg & Bosman, 1999).

Toekomstige waarnemingen in Limburg?

De Scharrelaar broedt in Zuid- en Oost-Europa. De soort is schaars geworden de afgelopen decennia en inmiddels zijn de broedgebieden in Zweden (1967), West Duitsland (1965), Denemarken (1868) Tsjechië en Oostenrijk (1974) verlaten. De soort is met name in de voormalige Russische staten, Spanje en Zuidoost-Europa nog een redelijk normale broedvogel (Cramp et al., 1985). Het verdwijnen van de noordelijke broedplaatsen heeft er echter ook voor gezorgd dat de aantallen naar het noorden afdwalende vogels sterk zijn afgeno-

Henk Alards, Dr Kortmannweg 24, 5804 BA Venray

men. En zonder uitzondering is de soort een dwaalgast geworden in alle omringende landen. De kansen om een vogel opnieuw in Limburg aan te treffen zijn dus zeer klein, maar bezoeken aan grote heidevelden in de geschikte periode (eind mei-juni) doen de kansen vergroten om de soort eventueel nog eens te bewonderen in Limburg.

Dankwoord

Aan het tot stand komen van dit artikel hebben diverse mensen bijgedragen, in het bijzonder Fred Hustings en Jo Erkens, en ik wil beide daarom ook hartelijk danken voor hun waardevolle bijdrage.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/Stichting Uitgeverij van de KNNV. Utrecht.
- Cramp S. (red.), 1985. The Birds of the Western Palearctic Volume IV. Oxford.
- Fry C.H., K. Fry & A. Harris, 1992. Kingfishers, Bee-eaters & Rollers. Helm Publishers. AC & Black. London.
- Scharringa C.J.G. & E.R. Osieck, 1978. Zeldzame vogels in Nederland 1976. Limosa 51:142.
- Tekke M.J., 1975. Ornithologie van Nederland 1973. Limosa 48:110.

Bijzondere waarnemingen

Terekrutter op de Hamert

Justin Jansen

Op vrijdagavond 31 mei 2002 besloot ik tezamen met Eus van der Burg naar de Hamert (gemeente Arcen en Velden, Noord-Limburg) te gaan, om een rondje te lopen en wat te vogelen. De auto werd geparkeerd langs de Twistedenerweg en vandaar liepen we het gebied in. Direct aan de Twistedenerweg grenzend (52-27-21-3) ligt een natuurontwikkelingssterrein van het Limburgs Landschap en daar had ik in voorgaande dagen al een fraaie Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta* mogen aanschouwen. Ook nu bleek de vogel weer aanwezig en werd op grote afstand waargenomen. We besloten het gebied in te lopen en verderop het gebied af te speuren

naar aanwezige steltlopers. Bij het bramenveld aangekomen keek ik met de telescoop om 20:30 uur het gebied af en zag tussen 4 Bontbekplevieren *Charadrius hiaticula* een adult zomerkleed Terekrutter *Xenus cinereus* staan, een soort welke ik erg goed ken door bezoeken aan het buitenland. Eus bevestigde de waarneming, en direct werden mensen gebeld en werd de waarneming zowel via de e-mail groep Limburg als via het semafoonnet door Nederland verspreid.

De vogel kon tot donker bekeken worden, doorgaans op ca. 300 meter maar ook enige tijd zeer fraai op een 60 meter afstand. De vogel werd dezelfde avond nog waargenomen door Hans Custers en Bree Beurskens.

Ook waren in het gebied korte tijd twee eerste zomerkleed Zwartkopmeeuwen *Larus melanoceph-*

halus, een Bosruiter *Tringa glareola* en twee Groenpootruiters *Tringa nebularia* aanwezig. Helaas werd de vogel de volgende dag niet meer teruggevonden.

Beschrijving

Grootte & bouw: Iets groter dan de aanwezige Bontbekplevieren. De vogel was tamelijk gedrongen en leek op een Oeverloper *Actitis hypoleucos* qua bouw. Opvallend aan de vogel waren de korte oranje poten, en de sterk opgewipte snavel (ongeveer 1,5 keer de koplengte), verder viel het steile voorhoofd eveneens op.

Kop: Kruijn, achterhals en achterhoofd fijn bruin/grijs gestreept, en donkerder dan rest van de kop. De wenkbrauwstreep was wit en viel duidelijk op toen de vogel dichterbij zat, teugel en oogstreep fractie donkerder dan de rest van de bruin getekende kop. Keel en kin lichter dan de rest van de kop met vage fijne bruine streping.

Onderdelen: Bovenborst fijn bruin gestreept, buik, onderborst en onderstaartdekveren ongetekend wit. Vogel had een vage borstband maar niet scherp begrensd.

Bovendelen: Mantel en schouder, rug en stuit bruin-grijs. Schouderveren zwart (en de vogel van achter gezien, vormde het zwart een onduidelijke V). Deze zwarte veren leken op afstand één geheel te vormen maar van dichtbij zag je dat het geïsoleerde veren waren. Vleugelboeg eveneens iets donkerder dan rest van de vleugel (enkele kleine donkere veren).

Vleugel: In vlucht had de vogel een duidelijke witte vleugelachterrands op de armpennen. De handpennen waren in vlucht het donkerste deel van de vogel. De vleugelachterrands was smaller dan bij (niet aanwezige) Tureluur *Tringa totanus*. Vleugelpunten iets korter in zit dan staart. Rest van de vleugel bruin/grijs.

Ondervleugel: Licht, met een half maantje op de ondervleugel (herinnerend aan Blonde Ruiters *Tryngites subruficollis*, echter minder duidelijk getekend).

Staart: In vlucht poten niet voorbij de staart, de buitenste staartpennen waren wit en het centrum van de staart bruin (zoals rest van het lichaam).

Naakte delen: Oog donker en niet opvallend groot, de snavel was zwart en opgewipt (fractie meer opgewipt dan Rosse Grutto *Limosa lapponica*) en was aan de basis van de ondersnavel oranje-kleurig. Poten waren opvallend oranje, en het onderloopbeen was aanzienlijk langer dan het bovenloopbeen.

Vlucht: Zeer snelle onrustig rukkende vlucht, waar-

bij de vogel zich soms op zijn zijkant gooide. Vergelijkbaar met de vlucht van een Watersnip *Gallinago gallinago*.

Geluid: Duidelijk verschillend van de omringende Bontbekplevieren, en herinnerend aan Regenwulp *Numenius phaeopus*.

Gedrag: Bijna voortdurend foeragerend, soms poet-send en af en toe fel verjaagd door Kleine Plevieren *Charadrius dubius* en Bontbekplevieren. Vogel dolf in de gevechten voortdurend het onderspit. Tijdens het foerageren veel knikkend en staartwippend als een Oeverloper.

Waarnemingsomstandigheden: Zon van opzij en later in de rug, vogel vaak ver foeragerend op ca 350 meter, maar eenmaal 10 minuten op ca. 60 meter afstand met zon fraai in de rug. Vogel tussen 20:30 uur en 22:00 uur onafgebroken waargenomen. Ook op afstand was de vogel gemakkelijk als Terekrutter te determineren.

Voorkomen in Limburg

Deze waarneming vormde de derde door de CDNA geaccepteerde waarneming voor Limburg, na twee eerdere gevallen in de Bouxweerd bij Buggenum van 16 tot 21 mei 1988 en op 3 mei 1996 (Foppen, 1991; Meeuwissen & Meeuwissen, 1997). Het betreft hier het 21e geval voor Nederland (van der Vliet et al., 2003).

Literatuur

- Foppen R., 1991. Eerste waarneming van Terekrutter in Limburg. Limburgse vogels 2: 83-84.
Meeuwissen D. & I. Meeuwissen, 1997. Opnieuw Terekrutter te Buggenum. Limburgse vogels 8: 78-79.
van der Vliet R.E., J. van der Laan & CDNA, 2003. Rare birds in the Netherlands in 2002. Dutch Birding 25: 361-384.

Justin J.F.J. Jansen,
Blitterswijkseweg 3, 5871 CD Broekhuizen

Griel bij Nederweert op 29-30 april 2002

Frank Meeuwissen

Op de avond van 29 april 2002 maakten weidevogelbeschermers Ton Hoeben en Jan Sieben vanaf 18.00 uur hun ronde door het buitengebied van Nederweert. Op zoek naar nesten struinden ze over

Jaar	Datum	Gebied	Aantal	Waarnemers	Literatuur	Bijzonderheden
1962	09-mrt	De Zoom, Nederweert	1	M. van Deursen & J. van Bree	Hens (1965)	overtrekkend
1962	21-mrt	Groote Peel, Nederweert	4	M. van Deursen & J. van Bree	Hens (1965)	overtrekkend
1975	01-mei	Molenveld, Stevensweert	1	M. Kurvers	De Limburger 17/11/75	verkeers- slachtoffer
1975	11-mei	Laarhorst, Nieuw-Bergen	1	Laarakker	Limosa 50: 47	
1977	04-jun	Epen, Wittem	1	F.G. Rozendaal, R. de Groot, M. Kortekaas	Limosa 52: 224	
1980	04-apr	Echterweerd, Ohe & Laak	1	P. Verbeek, R. Schols, T. Cuijpers	Dutch Birding 19: 102	
1995	26-sep	Grote Heide, Venlo	1	P. Thomas, H. Peters, J. Eenshuistra	Dutch Birding 23: 324	

Eerdere waarnemingen van de Griel in Limburg

de Laarderheide en zochten akkers en weilanden af. Rond 20.15 uur, lopend langs de Laarderkapeldijk, viel hen op dat een aantal Kokmeeuwen *Larus ridibundus* fel uithaalde naar een tot dan toe onbekende vogel. De vogel had meer aandacht voor zijn agressieve belagers dan voor de beschermers, waardoor Ton en Jan de vogel vrij goed konden benaderen. Snel werd duidelijk dat het hier ging om een Griel *Burhinus oedicnemus*. Thuis aangekomen werd de telefoencirkel van de plaatselijke VWG in werking gesteld waardoor Raymond Pahlplatz, Riet en Hans van de Wouw, Jan Janssen en ondergetekende net voor de diepe schemer op de plaats van de ontdekking aankwamen. Door de snel invallende duisternis was de vogel niet meer te zien. De volgende ochtend rond 6.00 uur arriveerde ik samen met Riet op de plek waar de vogel de vorige dag voor het laatst was gezien. Na zo'n 20 minuten zoeken vonden we de vogel terug. Na het bellen van enkele goede (zich verslapende) bekenden besloot ik om 7.00 uur het nieuws bekend te maken via de semafoongroep en de Dutchbirding-vogellijn. Velen kwamen die dag een succesvol kijkje nemen. Rond 8.00 uur verplaatste de Griel zich naar een enkele honderden meters noordwestelijker gelegen akker waar de vogel af en toe zoekraakte tussen de hogere begroeiing. Tussen 20.15 en 21.25 uur zagen we de Griel voor het laatst vlakbij de akker waarop hij werd ontdekt. De vogel fourageerde toen overigens op grasland, wat op zijn minst opvallend mag worden genoemd. De dagen daarna werd de vogel niet meer gezien.

Gedrag

De vogel wisselde actieve voedseljachten af met langdurige "stillevenns". Soms drukte de vogel zich ook langere tijd tegen de grond of in een voor waardoor hij slecht zichtbaar was. Zo nu en dan

vloog de Griel korte of langere afstanden waarbij de vleugeltekening fraai kon worden gezien. Zijn manier van lopen deed sterk denken aan die van de meeste plevierachtigen: korte stukjes rennen of lopen werden afgewisseld met het vooroverbuigen om voedsel op te pakken.

Beschrijving

De vogel maakte een gestreepte indruk, met uitzondering van de lichte, ongetekende brede en bolle wenkbrauwstreep, de tot aan de achterkant van het oog doorlopende lichte streep die boven de snavelbasis bijeenkomt, de lichte keel, de ongetekende, lichte onder- en bovenbuik en de donkere vleugelrand. De poten waren vaal geelgroen. De kop viel op door de prehistorische gelaatsuitdrukking met het grote gele oog en donkere iris en de forse, grove snavel met gele basis en zwarte punt. De witte streep op de vleugeldekveren werd begrensd door 2 zwarte strepen, waarvan de bovenste minder duidelijk aanwezig was. De onderstaartdekveren waren perzikkleurig wat goed te zien was bij het vooroverbukken tijdens het fourageren.

In vlucht was de lichte ondervleugel met donkere achterrand en de tekening van de bovenvleugel duidelijk waarneembaar. Onregelmatigheden in het verenkleed werden, evenals ringen, niet waargenomen. De verwarbare soort, Senegalese Griel *Burhinus senegalensis* kan worden uitgesloten door koppatroon en vleugeltekening. De Senegalese Griel heeft een wittere kop en een grote witte keelvlek welke bij de vogel van Laarderheide ontbraken.

Voorkomen

De Griel broedt van ca. 55° NB zuidwaarts in Europa, Noord-Afrika, Midden-Oosten en West- en Zuid Azië. De soort overwintert in het Middellandse-Zeegebied en Zuid-Azië. De dichtstbijzijnde

broedgebieden bevinden zich in Champagne, Noord-Frankrijk, waar de soort nestelt in weinig intensief gebruikte akkergebieden, en Norfolk, Engeland, waar het broedgebied meer aan open, zandige terreinen van de Veluwe, Gelderland, doet denken.

In Nederland was de Griel tot 1952 een broedvogel in de duinen van Noord- en Zuid-Holland (maximaal ca 30 paartjes). En dichterbij tot in 1908 nabij Oirschot, Noord-Brabant (Snouckaert, 1908). Nu is het nog slechts een zeldzame doortrekker/dwaalgast. De meeste Grielen worden opgemerkt van april tot en met de eerste week van juni. Uit Limburg zijn in de periode van 1903 tot aan het geval van Laarderheide uit 2002, 10 eerdere gevallen bekend verdeeld over 15 vogels (zie tabel 1) (van den Berg & Bosman, 1999 & Ganzevles et al., 1985). Mogelijk zijn er meer, niet gedocumenteerde waarnemingen, vooral uit de eerste helft van de vorige eeuw. Een recent geval van 30 juni 1997 van Vlengendaal, Bocholtz is helaas nog niet ingediend bij de CDNA. De vogel van Laarderheide is door de CDNA aanvaard (van der Vliet et al., 2003). Van de oude gevallen is de vinddatum en jaartal niet voldoende aangegeven (Wittem ca. 1903) en de 3 vogels van 23 maart 1959 te Heerlerheide hebben gezien de beschrijving in Hens, 1965 betrekking op futen of eenden, en de vogel uit Ganzevles, 1985 van 17 augustus 1980 te Meerssen is door de waarnemers ingetrokken.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Ton Hoeben en Jan Sieben voor het doorgeven van deze ontdekking en het beschikbaar stellen van informatie, naar Ran Schols voor het verstrekken van de gegevens uit het Vogelarchief/Avifauna van Limburg en naar Raymond Pahlplatz voor het doorlezen en corrigeren van een eerdere versie van dit verhaal.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/Stichting Uitgeverij van de KNNV. Utrecht.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Reeks xxxv 5-15, Maastricht.
- Snouckaert R.C.E.G.J., 1908. Avifauna Neerlandica. Meijer & Schaafstra. Leeuwarden.
- van der Vliet R.E., J. van der Laan & CDNA, 2003. Rare birds in the Netherlands in 2002. Dutch Birding 25: 361-384.

Frank Meeuwissen, Korhoenstraat 12, 6035 GD Ospel

Kleine Trap bij Sevenum

Hans-Peter Uebelgünn & Justin Jansen

Aan het eind van de middag van 7 april 2000 bevonden Toon Selten en Hans-Peter Uebelgünn zich bij een maïsakker langs de Romerweg in Sevenum (52-55-12). Bij het afspeuren van de maïsakker viel een plumpe, dikke vogel op die op de akker foerageerde. Er werd meteen gedacht aan een Kleine Trap *Tetrax tetrax* of een Griel *Burhinus oedicnemus*. Echter door het ontbreken van een vogelboek kon de vogel aanvankelijk niet gedetermineerd worden. Na een half uurtje de vogel bekeken te hebben werd besloten om huiswaarts te keren om meerdere mensen te waarschuwen. Na een korte blik in het vogelboek was het snel duidelijk dat het om een vrouwtje of eerstejaars mannetje Kleine Trap ging.

Er waren voor de aftocht van de vogel om 19:40 uur nog zo'n 6 gelukkige waarnemers. De vogel vloog hoog weg in zuidoostelijke richting zonder aanwijsbare redenen.

Er werd enkele malen afgedrukt, maar foto's zijn niet publiceerbaar.

Beschrijving

Een uitgebreide beschrijving werd opgestuurd naar de CDNA, door enerzijds Hans-Peter Uebelgünn en anderzijds door Patrick Palmen. Door de laatste werd een schets vervaardigd welke mede met de door Hans-Peter vervaardigde beschrijving geaccepteerd werd door de CDNA. In hoofdlijnen volgt in het onderstaande de beschrijving:

Grootte & bouw: ongeveer twee maal zo groot als een Patrijs *Perdix perdix*, met in de vlucht opvallend brede witte vleugels met zwarte eindpunten. Nek lang en erg opvallend, verder lang en plomp qua structuur en een korte stompe staart.

Bovendelen: bruin, met fijne zwarte streping.

Onderdelen: onderstaartdekkeren en buik wit, vanaf de onderborst bruin wordend naar de kop. Kop en hals bruin (lichter dan de rest van het lichaam) en een smalle wittige wenkbrauwstreep lopend van de snavel tot voorbij het oog.

Vleugels: wit met zwarte toppen aan de handpenen. Met een zwarte sikkelvormige vlek op de middelste dekveren.

Naakte delen: rood oog, krachtige dikke poten welke vleeskleurig waren. Snavel kipachtig, welke

Jaar	Datum	Plaats	Kleed	Literatuur	Bijzonderheden
1895	04-sep	Vlodrop	vrouwtje	Hens (1965)	dood, NMM collectie
1905	25-nov	Buggenum		Hens (1965)	dood, collectie onbekend
1908	07-nov	Susteren	mannetje	Hens (1965)	dood
1923	begin april	Hunsel/Weert	ad mannetje	Hens (1965)	dood, collectie onbekend
2000	07-apr	Romerweg, Sevenum	vrouwtje/onv man	deze mededeling	

Gevallen van Kleine Trap in Limburg

aan de punt iets naar beneden liep, met als donkerste deel de punt van de snavel.

Rui & sleet: vogel was niet in bezit van ringen en had geen noemenswaardige beschadigingen en/of rui.

Gedrag: rustig maar alert foeragerend, soms met succes voedsel verzamelend. Vlucht van de vogel was krachtig en snel.

Voorkomen in Limburg en Nederland

De Kleine Trap is een van de drie soorten Trappen die in Nederland zijn vastgesteld. Voor de Grote Trap is eerder al een artikel verschenen in *Limburgse Vogels* (Jansen, 1998).

Ganzevles et al. (1985) maken melding van 7 Kleine Trappen voor Limburg, terwijl in van den Berg & Bosman (1999) melding wordt gemaakt van 4 Limburgse gevallen (zie tabel 1). De vogels van circa 1900 te Weert (mannetje), 1928 Sittard en winter 1928/29 vrouwtje Herkenbosch zijn niet aan de CDNA aangeboden voor beoordeling en niet in collectie bewaard gebleven en daarom niet op de Limburgse lijst beland.

In Nederland zijn tot 2003 in totaal 42 vogels waargenomen. Hiervan zijn er 30 dood gevonden. Het interessante aan alle Nederlandse waarnemingen is dat er drie april-gevallen zijn, waarvan twee in Limburg (en tevens de meest recente Limburgse gevallen), de andere is 1 km over de provinciegrens in 1988 op vliegveld de Peel in de Rips (Noord-Brabant) waargenomen (van den Berg & Bosman, 1999). Tevens is te zien dat bij het geval in maart in Zeeland mogelijkwerwijs sprake is van terugtrek of doorschieten van vogels die misschien elders in (Noord-) Europa de winter hebben doorgebracht.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/Stichting Uitgeverij van de KNNV. Utrecht.
- van den Berg A.B., R.A. de By & CDNA, 1989. Rare birds in the Netherlands in 1988. *Dutch Birding* 11: 151-164.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Reeks XXXV aflevering 5 – 15. Maastricht.

Hens P.A., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Reeks XV. Maastricht.

Jansen J., 1998. Grote Trap bij Panningen. *Limburgse Vogels* 9: 19-22.

Hans-Peter Uebelgünn,

Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum

Justin J.F.J. Jansen,

Blitterswijkseweg 3, 5871 CD Broekhuizen

Roodpootvalk en vreemde prooikeuze

Justin Jansen

Op dinsdag 4 juni 2002 zaten Patrick Palmen, Ad Sonnemans en Justin Jansen nog eventjes na te praten over de geslaagde “twitch” naar de Lammergier *Gypaetus barbatus* die ze eerder die morgen op Texel zagen. Tijdens het omhoog kijken ontwaarde Justin een vogel die hij als Roodpootvalk *Falco vespertinus* determineerde. De vogel werd snel in de telescoop gezet en kon ruim een 10-tal minuten bekeken worden op een 40 meter hoogte. Een waarneming van een Roodpootvalk in juni past op zich prima in het landelijke beeld (Bijlsma et al, 2001). Het was echter bijzonder dat het adulte vrouwtje Roodpootvalk een Gierzwaluw *Apus apus* als prooi tussen de poten had.

Nu is bekend dat het hoofdvoedsel van Roodpootvalk bestaat uit insecten zoals libellen, hommels, krekels en incidenteel uit muizen en vogels (Glutz et al, 1971). Bekende prooien die gevonden zijn, zijn die van Grauwe Klauwier *Lanius collurio*, Veldleeuwerik *Alauda arvensis* en Wielewaal *Oriolus oriolus*.

De determinatie als Gierzwaluw leverde niet zo veel problemen op daar de prooi goed te zien was in de klauwen van de Roodpootvalk door de telescoop.

Literatuur

- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij. Haarlem/Utrecht.
- Glutz von Blotzheim U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel, 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 4 Falconiformes. Frankfurt am Main.

Justin J.F.J. Jansen,
Blitterswijksweg 3, 5871 CD Broekhuizen

Zwarte Rotgans in het Belgisch/ Nederlands grensgebied, nieuw voor beide provincies

Geert Beckers & Carlo Vanderydt

Op zaterdag 23 november 2002 besloot ik om nog eens te gaan vogelen aan de Maas aangezien dit de voorbije weken reeds verschillende leuke doortrekkers had opgeleverd zoals o.a. een groepje van 3 Witoogenden *Aythya nyroca* en een groep van 4 Kuifduikers *Podiceps auritus*. Er was nog steeds veel trek van eenden en ganzen zodat de verwachtingen hoog gespannen waren! Op het grindgat van Dilsen-Stokkem (België) zaten voor het eerst dit jaar vele Kolganzen *Anser albifrons* en Toendrarietganzen *Anser rossicus*. Bij het afzoeken van de groep viel mijn oog direct op de 'rotgans' die ik aanvankelijk als Witbuikrotgans *Branta hrota* de-

termineerde doordat hij op het water een geheel witte flank leek te hebben en ik in de verste verte nog niet durfde dromen van een Zwarte Rotgans *Branta bernicla*. Ik belde Carlo Vanderydt op die onmiddellijk naar de vogel kwam kijken. Toen ik bij mijn thuiskomst in de vogelgids keek zag ik dat de vogel verdacht veel weg had van een Zwarte Rotgans *Branta nigricollis* en zeker geen Witbuikrotgans was! De rug was namelijk opvallend donker en de keelvlak zeer groot en duidelijk. Twee kenmerken die niet passen op Witbuikrotgans die een lichtere rug heeft met een bruine tint en een kleine onvolledige keelvlak. Gelukkig had Carlo de vogel kunnen terugvinden en belde hij mij terug met het bevrijdende nieuws dat de vogel een Zwarte Rotgans was. Carlo zag de vogel foeragerend in een weiland waarbij de donkere buik goed zichtbaar was en de vogel bijgevolg geen volledig witte flank had maar enkel een witte flankstreek.

De gewaarschuwde Ton Cuijpers vond 's middags de vogel terug bij Dilsen-Stokkem vergezeld van een gewone Rotgans *Branta bernicla*. Deze dag is twijfelachtig of de vogel in Nederlands Limburg werd gezien, echter de volgende dag zag Ton Cuijpers de vogels vanaf Elba in Grevenbicht komen aanvliegen waarbij ze zeker in het Nederlandse deel vlogen; deze dag werden door diverse mensen de vogels aan beide zijden van de grens vastgesteld (4 maal welgeteld in Nederland).

Hierna werd er geen waarneming gedaan tot Jan

Zwarte Rotgans,
Grevenbicht, 24 november
2002 (R. Schols)

Smeets op 4 december de vogels terug vond nabij het kerkje van het plaatsje Heppeneert in België. De vogel verbleef aldaar tot zeker 12 december 2002, en werd meestal in het Belgische gezien maar een enkele keer werd een uitstapje gemaakt naar Nederland. Vooral het drinken vond plaats op de Maas!

Determinatie

Grootte & bouw: Formaat was groter dan de aanwezige Rotgans.

Bovendelen: Zwart zonder lichte randjes.

Onderdelen: Weinig contrast tussen buik en hals, grote witte flankvlek (deze duidelijk contrasterend met rest van lichaam). De flankvlek was getekend met gebogen donkerbruine randen. Halsvlek breed en groot.

De Limburgse Zwarte Rotgans onderscheidde zich van Rotgans en Witbuikrotgans door de opvallende witte contrasterende flankstreep, donkere buik (waar in weinig contrast tussen borst en buik) en de grote witte keelvlek. Ook de zwarte rug die sterk contrasteert met de flankstreep is een goed kenmerk voor Zwarte Rotgans.

Verspreiding en voorkomen

Zwarte Rotganzen broeden in Noord-Siberië ten oosten van Taimyr, Alaska en Noord-Canada en overwinteren langs de kusten van de noordelijke Stille Oceaan. Alle Zwarte Rotganzen die in Europa worden gezien bevinden zich dan ook in groepen rotganzen die van Noord-Siberië afkomstig zijn. Het maandvoorkomen (oktober- mei) en de geogra-

fische verspreiding komen dan ook overeen met die van Rotgans. Zo ook het exemplaar van het Limburgse grensgebied dat bijna voortdurend in het gezelschap van de Rotgans was.

De Zwarte Rotgans betreft slechts de tweede waarneming voor België (na een eerdere waarneming van 22 november tot 17 december 2000 in de Uitkerkse Polders). In Holland worden jaarlijks Zwarte Rotganzen gezien in het Wadden- en Deltagebied (ca. 15 exemplaren elke winter). Er is slechts 1 waarneming buiten de kustgebieden en wel op 18 januari 1988 in Urk in de Noordoostpolder (van den Berg & Bosman, 1999). Dit maakt de waarneming in het Limburgse grensgebied speciaal aangezien het de eerste echte binnenlandwaarneming ooit in de Benelux is!

Op 24 november waren er ook aankomsten van Zwarte Rotganzen in Essex, Norfolk en in Strangford Lough (UK) en op 25 november werden er 3 vogels gezien op Terschelling.

De soort wordt in Nederland en België wel gehouden in collecties waar het zelfs de meest algemeenste Rotgans is. De tijd van opduiken en het gezelschap van de in gevangenschap zeldzame gewone Rotgans maken ons inziens ontsnapping van een waterwildcollectie echter erg onwaarschijnlijk. Eveneens het meervoudig opduiken van Zwarte Rotgans in dezelfde periode in omliggende landen, ondersteunt de wilde herkomst van de vogel.

Literatuur

van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/ Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht.

Geert Beckers, Ubbeelstraat 25, B-3550 Heusden-Zolder, België

Carlo Vanderydt, P.Vandijkstraat 11/7, B-3500 Hasselt, België

Vogelwaarnemingen

Aflevering 19, oktober 2001 tot en met zomer 2003

Gelukkig is *Limburgse Vogels* weer in de lucht en kunnen we verslag doen van de binnengekomen vogelwaarnemingen. We gaan verder waar we gebleven zijn en pakken de draad weer op bij oktober 2001. Omdat het om zo'n lange periode gaat is het overzicht in drie delen geknipt. Eerst maken we het jaar 2001 verder af. Vervolgens doen we in het tweede en langste deel verslag van het vogelrijke jaar 2002. Ten slotte geven we in het derde deel een eerste indruk van 2003 zodat we een beetje bij de tijd zijn en niet alleen oud nieuws hebben gebracht. In de volgende aflevering van *Limburgse Vogels* zullen we meer gedetailleerd op 2003 terugkomen. Deze rubriek behandelt vogelwaarnemingen uit Nederlands Limburg. Soms worden ook waarnemingen vermeld uit enkele Belgisch-Limburgse vogelgebieden (zoals de Hochter Bampd, Boorseem en Klauwenhof). Deze Belgische locaties zijn altijd in de tekst mede aangeduid met een B.

Helaas is het overzicht niet volledig omdat niet iedere waarnemer zijn of haar gegevens (tijdig) heeft ingestuurd. Ook hebben we sommige waarnemingen van zeldzaamheden niet opgenomen omdat er geen of onvoldoende documentatie beschikbaar was. Bijzondere waarnemingen die wél op de emailgroep Vogelinfolimburg hebben gestaan maar vervolgens niet op formulier zijn ingestuurd zult u doorgaans ook in dit overzicht missen. Het is voor ons namelijk ondoenlijk om deze emailberichten in het Vogelarchief in te voeren, niet alleen omdat duidelijke plaatsaanduidingen, tijdstippen en toelichtingen vaak ontbreken maar ook om dubbele invoer te voorkomen omdat de meeste waarnemingen later toch op formulier binnenkomen. Om uw kostbare waarnemingen veilig te stellen is er maar één advies: zet ze op het enige echte waarnemingsformulier en stuur ze in naar het Vogelarchief Limburg! Na een welgemeende dankzegging aan alle waarnemers die de moeite namen om hun gegevens in te sturen volgt nu het overzicht. Ontdekt u overigens fouten of onvolledigheden laat ons dat s.v.p. per email weten; wellicht zijn waarnemingen niet goed overgenomen (maar let op, de toponiemen die wij noemen kunnen wat afwijken van wat u zelf pleegt te gebruiken).

Hoe het verder ging in 2001; oktober tot en met december

Duikers tot ganzen

Op 2 november streek een juveniele **Parelduiker** neer op het grindgat bij Oost-Maarland (COJ) gevolgd door een even oude **Roodkeelduiker** op de 18° (SMT). Laatstgenoemde waarnemer had ook al op 12 november het geluk geproefd van een Parelduiker op de plas bij Thorn. Leuke aantallen **Dodaarzen** zaten bij Heel (max. 25 ex. op 19 november, SMT) en Oost-Maarland (15 op 17 november, COJ). Het aantal van 344 **Futen** op 18 november bij Ool (REN) en 302 ex. op 30 december bij Wesseem (ROJ) zijn natuurlijk ook niet misselijk. Een adulte en een jonge **Roodhalsfuut** zaten op 14 oktober bij Thorn (SMT). Op 18 november werd deze soort ook bij Ool opgemerkt (REN). **Geoorde Futen** waren schaars met alleen op 20 oktober één exemplaar bij Oost-Maarland (STN) en twee vogels op 15 december bij de Heelderpeel (DOL). De gekleurde, mogelijke **Grote Aalscholver** dook weer op bij de plas van Heel en wel op 4, 9 en 18 november (VRE, SMT).

Bij de Russchergroeve in de Schinveldse Bossen werd op 18 november een **Roerdomp** waargenomen (QUA). Een andere vogel zat op de laatste dag van 2001 in de Romeinenweerd te Blerick (SCW). De **Koereiger** die op 18 september bij Berkelaar, Echt zat werd van 21 tot en met 23 oktober wederom daar gezien (REN, SMT, EVE).

De successtory van de **Grote Zilverreiger** kent voorlopig geen eind. Trekkers werden in de verslagperiode opgemerkt bij Meijel (SEC), Ooijen (JAE), Stevensweert (VRE), Obbicht (11!) en later dezelfde groep bij Neerharen, B. (SCL, OVA), Grootte Peel (LOV) en Brunssum (3, NSP). Pleisterende vogels zaten in en rond de Grootte Peel, Mariapeel, Haeselaarsbroek (max. 4, EVE), Hochter Bampd, B. (max. 13 waaronder de eerder genoemde maar inmiddels gelande trekgroep van 11, DOL), De Banen (max. 3, NOO) en de Romeinenweerd. Een verlate **Zwarte Ooievaar** vloog op 14 oktober bij Borgharen over en sloot het uitmuntende trekseizoen van deze soort af. **Ooievaars** werden gemeld van Nederweert (1 december, DOE), Osen (2 en 16 december, ROJ, SCA) en Roosteren (5 december, SMT). Met een aantal van 68 vogels op 21 oktober bij Kessel (HUI) heeft de **Knobbelzwaan** zich nipt in

deze rubriek weten te wurmen. De eerste **Kleine Zwanen** arriveerden op 21 oktober langs de Maas bij Kessel (HUI). De aantallen bleven in Midden-Limburg steken bij een bescheiden maximum van 22 vogels bij Belfeld (15 december, SCW) terwijl het noorden van de provincie het aanzienlijk beter deed met maximaal 119 ex. op 16 december bij Afferden (HUS). Op 19 november zaten rond Ysselsteyn al zo'n 1.470 **Toendrarietganzen** (NOO) en in december vertoefden groepen van 300-500 ex. bij Swalmen, de Oirlosche Peel, Nederweert, Wellerlooi en tot 850 ex. bij Afferden. De eveneens af en toe geclaimde groepen **Taigarietganzen** konden geen van allen de toets der kritiek doorstaan. Deze soort is (tegenwoordig) veel zeldzamer dan velen denken. De eerste mooie groep van 85 **Kolganzen** zat op 12 oktober al bij Molenhoek (HUS); in november zaten er op diverse plekken groepen van honderden en in december al tot 1.500 vogels bij Osen en Stevensweert. Daarnaast is het aantal van 140 vogels over het Zuid-Limburgse Meers op 31 december het vermelden waard (DOL).

Voor de liefhebbers van exotica melden we nog dat er een handjevol waarnemingen van de **Indische Gans** en **Sneeuwganzen** is binnengekomen. Steeds duidelijker echter doet de **Grote Canadese Gans** van zich spreken met maximaal 126 vogels bij het stuwmeer van Kerkraade op 27 oktober en 122 aldaar op 31 december (NSP). Ook de aantallen **Brandganzen** swingen tegenwoordig de pan uit met als maxima 130 ex. op 21 oktober te Aijen (AER), 140 op 27 oktober op de plas Reinderslooi bij Bergen (JAE, vast dezelfde groep) en 107 ex. bij Stevenweert op 16 december (OVA). Dergelijke aantallen waren we van de **Nijlgans** al wel gewend, zeker in Midden- en Noord-Limburg. De maxima in deze gebieden vielen eigenlijk een beetje tegen dit seizoen met 127 bij de Heelderpeel (8 november, HED) en 188 bij Buggenum (24 december, LEU). Alleen het aantal van 250 vogels bij het zuidelijk van de normale bolwerken gelegen Meers is akelig hoog te noemen (17 november, DOL). **Casarca's** lijken wat minder vaak gezien te worden of nemen minder mensen de moeite om ze door te geven? Er zaten vogels bij Itteren op 17 oktober (COJ) en 9 december (5 ex., OVA, DOL), Meers op 17 november (2 ex., DOL) en Stevensweert op 16 december (VRE, ROJ).

Eenden tot roofvogels

Opmerkelijk is een groep van maar liefst 18 **Mandarijneenden** op 3 november op het Mortelsven ten noorden van Dubbroek (HUI). Op 16 december werd te Osen het mooie aantal van 2000 **Smienten** geteld

(SCA)! Dat **Pijlstaarten** in Limburg in de winter erg schaars zijn bewijzen de 7 waarnemingen van oktober tot en met december (Hamert, Mariapeel, Stevensweert en Asselt). Ook de aantallen **Slobeeenden** zijn in deze periode meestal bescheiden. De meeste zaten op de relatief kleine plassen van Meers (35 ex. op 24 november) en Itteren (41 ex. op 23 december, DOL) en dus niet in het uitgestrekte plassengebied van Midden-Limburg.

Bij Heel zat vanaf 18 november een vrouw **Krooneend** (VRE, SMT, ROJ) en een mooie man dobberde op de Asseltse Plassen op 9 december (SMT). Een minstens zo fraai mannetje **Witoozeend** verbleef op 4 november bij de Brandt, Stevensweert (ROJ). Zeker zo leuk zijn de **Toppereenden** bij Oost-Maarland op 2 november (adulte man, BAJ) en bij Meers op 17 november (vrouw, DOL) en de **Eidereend** die vanaf 17 november tot in ieder geval 14 december bij Meers vertoefde. De **Ijseenden** op 8 december bij het Belgische Boorseem (juveniel, SMT) en op 30 december op de Maas bij Well (vrouw, VRN) zijn voor een paar gelukkige waarnemers echte buitenkansjes, want deze soort wordt niet jaarlijks in onze contreien waargenomen. **Zwarte Zee-eenden** zaten op 21 oktober bij Oost-Maarland en op 17 en 18 november bij Meers (VRE, SMT, DOL). Tussen 15 en 20 november verbleef er een mooie groep van maximaal 13 **Grote Zee-eenden** op de plas bij Oost-Maarland (FEM, SMT, OVA e.a.) met op 2 en 6 december aldaar nog één exemplaar, terwijl in Midden-Limburg in december nog vogels gezien werden bij Osen op de 16° (SCA), bij Thorn op de 28° (3, SMT) en op de 30° bij Asselt (SMT, VRE). Het eerste **Nonnetje** van deze winter werd pas op 24 november gescoord (VRE, SMT) en de aantallen bleven tot het eind van het jaar erg mager (13 waarnemingen met max. 3 ex.). Altijd goed voor Limburg is de ontdekking van een vrouw **Middelste Zaagbek** op 2 december bij Osen (ROJ). **Grote Zaagbekken** werden vanaf 10 november waargenomen, maar een maximum van 38 vogels op 22 december bij Oost-Maarland (BRM) is nog niet echt hoog te noemen.

In oktober was er nog sprake van redelijke doortrek van **Rode Wouwen** met in totaal 19 exemplaren (max. 3 ex. op 20 oktober over de Grootte Peel, RIC) maar november leverde heel ongebruikelijk geen enkele melding op. Maar waarom hierover klagen als er een **Zeearend** te bewonderen was van 7 tot 15 oktober bij Itteren en het er tegenover gelegen Hochter Bampd (B.) en op dezelfde plek zelfs een juveniele **Bastaardarend** op 18 en 19 oktober (185, DOL, OVA, LEM e.a.)?

De laatste **Bruine Kiekendief** van najaar 2001 vloog

op 26 oktober langs de Grootte Peel (LOV). Op dat moment waren er al 30 waarnemingen van **Blauwe Kiekendieven** binnen, en ook later in het jaar zouden nog enkele tientallen meldingen binnenstromen; het werd een prima seizoen voor deze soort (zie figuur 1). De 20^e oktober was niet alleen aardig voor trekkende Rode Wouwen; vooral de **Buizerds** en **Sperwers** deden op die dag van zich spreken met 139 respectievelijk 39 exemplaren over de Mulderskop (HUS e.a). Een redelijk goed najaar voor de **Visarend** werd afgesloten door een pleisterende vogel op 24 en 25 oktober bij Kronenberg, Sevenum (SNN, JAE). **Smellekens** werden in oktober maar liefst 40 keer gemeld, in november en december nog 4 en 6 keer. Een tweetal jonge **Boomvalken** hingen opmerkelijk lang rond in een parkje in Maastricht, namelijk tot 13 oktober (COJ). De allerlaatste vloog echter op 17 oktober lang de Grootte Peel (LOV). Waarnemingen van overtrekkende of pleisterende **Slechtvalken** werden ontvangen van de Mariapeel, Grootte Peel, Mariahoop, Hamert, Meerssen, Molenhoek, Maasbracht, Heel, Asselt en Boorseem (B.).

Rallen tot steltlopers

Najaar 2001 was met 20 waarnemingen tussen 20 oktober en 2 december maar slapjes voor **Kraanvogels**. Het ging vooral om overtrekkende groepen tot maximaal 100 ex. (op 2 december, M. Janssen-Lemmens). Pleisteraars zaten op 20 oktober in de Grootte Peel (32 ex., RIC) en op 11 november in de Deurnsche Peel (2, ALA).

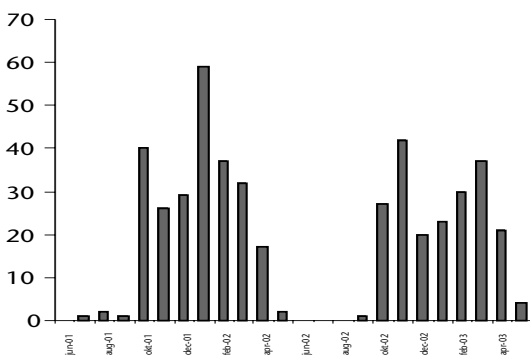
De laatste **Kleine Plevier** van het seizoen zat op 6 oktober in de Mariapeel (VRN), terwijl de laatste twee **Bontbekken** op 13 oktober bij Stevensweert gemeld werden (VRE). **Goudplevieren** werden maar enkele

malen opgemerkt in oktober en november. **Zilverplevieren** zaten op 18 oktober bij Meers (BEL) en op 21 oktober in de Grootte Peel (RIC). Spectaculair was de waarneming van een met Kieviten meetrekkende **Steppekievit** op 7 oktober langs Houthem (OVA). Helaas vloog de vogel vrij ver en konden net te weinig details vastgelegd worden voor de CDNA om dit geval officieel binnen te halen, maar officieus mag ie wat ons betreft meedoen.

Een late **Kleine Standloper** tippelde op 7 oktober nog over het slik bij Stevenweert (SMT, VRE) en met een tiental waarnemingen in oktober en november deed de **Bonte Strandloper** het heel aardig. Een late vogel zat op 18 en 20 november bij Meers (BRM, SMT). Bijzonder mag je de 4 **Kemphanen** noemen die nog op 9 en 30 december langs de Asseltse Plassen rondliepen (SMT, VRE). Na twee waarnemingen van **Bokjes** in september volgden in oktober-december in totaal nog 20 waarnemingen van deze dwergsnip waarbij de 4 exemplaren bij Brunssum op 17 november (QUA) en 5 vogels op 30 november bij Boorseem (B.) het meest in het oog springen (SMT). **Wulpen** zijn schaars in Zuid-Limburg. Daarom is een groep van 20 vogels, overvliegend bij de plas van Oost-Maarland, zeker het vermelden waard (COJ). Omdat novemberwaarnemingen van **Groenpootruiter** schaars zijn noemen we de gevallen van 2 november over de trektelpost 'Aan de Majoor' bij Koningsbosch en van 20 november bij Boorseem, B. (SMT). Ook de **Bosruiter** in de Mariapeel op 4 oktober hoort in het rijtje late gasten thuis (RIC).

Meeuwen tot spechten

Met slechts één waarneming van een **Zwartkopmeeuw** en wel een adulte vogel op 27 oktober bij Berkelaar, Echt wordt de grote zeldzaamheid in het najaar bij deze fraaie meeuw nog eens onderstreept (BEL). Wellicht is de aandacht voor **Pontische Meeuwen** wat verslapt; in ieder geval zijn de 12 waarnemingen van oktober tot december ronduit weinig te noemen. Het maximum van 10 vogels op 23 december bij de plas van Oost-Maarland (COJ) stelt vergeleken met eerdere jaren eveneens wat teleur. Ook de 19 waarnemingen van **Geelpootmeeuwen** in deze verslagperiode zijn niet om over naar huis te schrijven. Van de **Grote Mantelmeeuw** kregen we een tiental waarnemingen binnen van Stevensweert, Osen, Thorn, Kessel, Aijen en Belfeld. Een voor Limburgse begrippen erg late **Visdief** vloog op 14 oktober langs Iteren (OVA). Eveneens de moeite waard zijn twee oktoberwaarnemingen van de **Zwarte Stern**, namelijk op 1

Figuur 1. Waarnemingenpatroon van de Blauwe Kiekendief in Limburg (juni 2001-mei 2003), aantal ex. per maand

oktober 1 exemplaar op de plas bij Oost-Maarland (OVA) en 3 verlate vogels op 12 oktober op dezelfde locatie (COJ).

Traditiegetrouw en omdat het altijd zo'n indrukwekkend schouwspel is melden we u de beste trekdagen van de **Houtduif**: 36.036 ex. op 20 oktober over de Grootte Peel (LOV e.a.), 7.372 op 5 november over Mariahoop (EVE e.a.), 6.643 ex op 20 oktober over Mulderskop (HUS e.a.) en 5.000 ex. op 14 oktober over Eygelshoven (SCA e.a.). Een eenzame en late **Zomertortel** vloog op 7 oktober langs Itteren (DOL). Meijel was dit najaar de plek om de laatste **Gierzwaluwen** uit te zwaaien: 4 ex op 3 oktober en eveneens 4 op 13 oktober (SNN). Uit de verslagperiode oktober tot en met december ontvingen we in totaal maar liefst 90 meldingen van **IJsvogels** (zie figuur 2). Af en toe duiken na de broedtijd **Zwarte Spechten** op buiten de broedgebieden. In dit verband noemen we de vogels bij Itteren op 20 oktober (STN, DOL) en in de Romeinenweerd op 10 november (SCW).

Leeuweriken tot gorzen

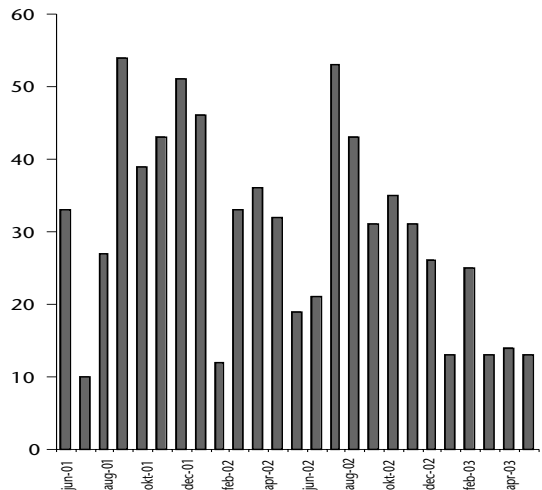
Het was een slap najaar voor zichtbare trek van **Veldleeuweriken**; slechts op één dag werden er meer dan 1000 geturfd, namelijk op 14 oktober bij Mariahoop (REN). Altijd leuk om te zien wie de laatste **Boerenzwaluw** van het najaar weet te scoren. Er waren 19 oktoberwaarnemingen en de laatste passant vloog op 20 oktober over de telpost de Grootte Peel (LOV). De trekkelrotten van de Mulderskop wisten op 6 oktober nog een laatste **Duinpieper** eruit te pikken (HUS). Een dag later hadden dezelfde tellers weer geluk met een overtrekkende **Roodkeelpieper**. Een ander exemplaar vloog op 16 oktober langs Itteren (JAE). Op 12 oktober werden nog **Boompiepers** opgemerkt over Mariahoop (4 ex., LAH) en Maastricht (1, COJ). De strijd om de laatste **Gele Kwikstaart** van het jaar ging op 18 oktober tussen de Mulderskop (HUS) en Brunssum (QUA). Op 5 november zat er een **Pestvogel** te Venlo (R. de Brouwer). Het aantal late en/of overwinterende **Zwarte Roodstaarten** is met drie waarnemingen in november en twee in december maar mager te noemen. **Roodborsttapuiten** waren in deze periode eveneens vrij schaars met vier in november en drie in december. Een late **Tapuit** rende op 16 oktober nog voor de ploeg van een waarnemer bij 't Rooth, Margraten (NIJ). **Beflijsters** werden pleisterend gezien op de Mulderskop en de Hamert op 7 respectievelijk 21 oktober (HUS resp. JAE). Trekkers waren er op 13 oktober over de Grootte Peel (LOV) en op 16, 17 en 20 oktober en 3 november over de Mulderskop (HUS).

Vette aantallen **Zanglijsters** trokken in oktober over de Limburgse trektelposten: 640 ex. op de 6^e over Mulderskop (HUS) en op de 7^e 623 over de Grootte Peel (LOV) en 399 over Mariahoop (REN). Ringers wisten nog twee late **Rietzangers** in hun netten te strikken en wel op 6 oktober in de Grootte Peel (SEC) en op 7 oktober in de Romeinenweerd (MAP). De laatste ringer verschalkte op dezelfde vangplek op 14 oktober en 21 oktober ook nog 7(!) resp. 2 **Kleine Karekieten**. Bovendien werd hier op 4 november nog een **Zwartkop** gevangen, maar de laatste van 2001 werd door een veldwaarnemer op 9 december gezien langs de Maas bij Roosteren (BEL).

Langstreckende **Buidelmezen** waren er op 14 en 17 oktober bij Itteren (2 resp. 1, STN, OVA, COJ) en op 25 oktober bij Maastricht (1, COJ)

Klapeksters werden vastgesteld op de Mulderskop, Grootte Peel, Mariapeel, Hamert en Brunssum.

Zeer bijzonder mag je de overvliegende **Raaf** op 2 november langs het grindgat van Oost-Maarland zeker noemen (COJ). Een ware trek golf **Vinken** passeerde op 13 en 14 oktober de Mulderskop (3.645 resp. 3.499 ex., HUS) en op 14 oktober de Grootte Peel (3453 ex., LOV). Bij Mariahoop moesten de tellers zich op die 14^e tevreden stellen met 1.892 Vinken (REN). Overigens mag het aantal van 607 **Kepen** op 26 oktober over de Mulderskop er ook wezen (HUS). De **Groenling** wordt vrijwel nooit in de waarnemingenrubriek opgenomen maar een groep van 800 vogels bij Susteren op 10 december mag toch echt niet onvermeld blijven (SMT). Met slechts één vogel over de Mulderskop op 9

Figuur 2. Waarnemingenpatroon van de IJsvogel in Limburg (juni 2001-mei 2003), aantal ex. per maand

*Pestvogel, Vloedgraaf
Susteren, 11 januari 2003
(R. Schols)*

november (HUS) en 2 pleisteraars op 23 december bij Stevensweert (SMT, VRE) blijft de Limburgse status van zeldzame gast in (late) najaar en winter voor de **Frater** ongewijzigd. Vanaf half oktober werden er zeer regelmatig kleine aantallen overtrekkende **barm-sijzen** opgemerkt (50 meldingen); bij Venray werd een pleisterende groep van 25 exemplaren waargenomen op 3 november (ALA). Ook ontvingen we 35 waarnemingen van foeragerende en rondvliegende dan wel trekkende **Kruisbekken** met een maximum van 58 vogels (28 trek en 30 ter plaatse) bij de Mulderskop op 22 oktober (HUS). Verder deden **Goudvinken** het met in totaal 54 meldingen in dezelfde periode opvallend goed. Vooral in de tweede helft van oktober werden er leuke aantallen geteld zoals maar liefst 33, 27 en 11 vogels op 17, 20 resp. 26 oktober over de goudvinkentelpost bij uitstrek de Mulderskop (HUS). Om het rijtje trekkende bosbewoners af te maken vermelden we ook de opvallende trek van **Appelvinken** in vooral de eerste drie weken van oktober, met maxima van 17 vogels over de Mulderskop (waar anders?) op 6 oktober (HUS) en 15 over Eygelshoven op de 7^e (SCA) en 12 over Maastricht op de 18^e (COJ).

De onopvallende maar daarom niet minder leuke **IJsgors** werd trekkend waargenomen op 6 oktober over de Mariapeel (RIC) en op 12 oktober over de Groote Peel. Opvallender en zeker zo leuk was de **Sneeuwgorst** die op 4 november de trektellers van de Groote Peel verblijdde (LOV). Op 12 oktober trok een wel heel late **Ortolaan** over de Groote Peel (LOV).

Januari tot en met december 2002

Duikers tot ganzen

De **Roodkeelduiker** van de Pietersplas, Maastricht hield het daar tot 2 januari uit (COJ). Voor een **Parelduiker** kon je van 18-20 januari terecht op Koningssteen bij Thorn of, voor mogelijk dezelfde vogel, op 12 februari op de grote grindplas van Heel (SCA, VRE e.a.). De **IJsduiker** van de Mokerplas was uiteraard ook niet te versmaden (17-21 januari, HUS e.a.). De Loobeek bij Venray blijkt een uitstekende plek voor overwinterende **Dodaarzen** te zijn, met bijvoorbeeld 36 ex. op 20-22 december (ALA). Hetzelfde geldt voor **Futen** op de Oolderplas bij Herten, waar op 13 januari het respectabele aantal van 250 stuks werd geteld (EVE). **Roodhalsfuten** waren wederom niet echt dik gezaaid met de volgende meldingen: 4 januari Koningssteen (twee, VRE), 13-20 januari Panheel (EVE, SMT, SCA, OVA), 13-16 april aldaar (max. twee; PRV), 24 oktober-10 november Ool (BOI, LEP, VRE, SMT) en mogelijk dezelfde op 17 november te Heel (BRM). Het zien van een **Kuifduiker** blijft in Limburg een buitenkansje, dus de vogel die op 21 januari en 2 februari op de Mokerplas zwom was meer dan welkom (HUS). Eveneens leuk was het duo overwinterende **Geoorde Futen** op het grindgat van Panheel tussen 2 januari en 2 maart (OVA, BAJ, EVE e.a.). Ook het clubje van 6 vogels op de Oolderplas op 14 april is het vermelden waard (PRV). Op de trektelpost 'Aan de Majoor' bij Mariahoop-Koningsbosch werden fraaie dagmaxima van **Aalscholvers** geregistreerd met 892 ex. op 28 oktober en 323 een dag later (LAHe.a.). Voor

*Sneeuwgorz, Kessenich
(B.), 5 januari 2003
(R. Schols)*

1.000 pleisteraars moest je op 14 september bij de Clauscentrale te Maasbracht wezen (LEP). Van de kolonie in de Mariapeel werden 44 nesten doorgegeven (28 maart, VRN).

Buiten de broedgebieden Groote Peel (2 territoria) en Mariapeel (1) werd een aardige reeks **Roerdompen** gemeld, namelijk van de Teverenerheide (9 januari en 1 februari, QUA), Meers (12 januari, BOO), Romeinenweerd (13-25 januari, 6 oktober en 7 december, SCW, SSH), Mokerplas (20 januari, HUS) en het Haeselaarsbroek (15 februari, 29 maart en 12-31 mei, EVE, BRI, HFG, BEN). Een vroege **Kwak** vloog op 25 maart over Mariahoop (EVE). Ronduit sensationeel was de vondst van een nest met 4 jongen in juli bij Liessel, net over de grens in Noord-Brabant (ALA). Afgezien van de nestjongen werden hier maximaal 13 Kwakken geteld (7 adulten, 6 onvolwassen). De vogels foerageerden tot in de Mariapeel, op 6 km afstand. Eén van de jongen sneuvelde op 11 september in een tuin te Haelen, op 25 km afstand van de ringplek (Op Het Vinkentouw 99: 15-20). De langdurig, namelijk van 16 juli tot 1 augustus, op De Hamert verblijvende **Koereiger** trok uiteraard de nodige toeschouwers (JAE, ALA, BEL, SNN). **Kleine Zilverreigers** werden meerdere malen op formulier gezet. Ze zaten van 4-7 mei te Meers (BRM, DOL, EVE e.a.), van 19 mei tot 6 juni op De Hamert (max. 2, JAE, KUR e.a.), in de Mariapeel op 29 juni (DOL), wederom op De Hamert van 12-26 juli (KUR, JAE, ALA e.a.) en te Meers op 9-10 augustus (DOL, BRM). Hekkensluiter is de vogel die op 6 september de Romeinenweerd bij Blerick aandeed (SCW). Het zal niemand zijn ontgaan dat **Grote**

Zilverreigers inmiddels tot de gebruikelijke Limburgse inventaris behoren. Ze werden bijna het hele jaar gezien en we beperken ons hier tot de waarnemingen van >5 stuks. Er zaten er 6 in de Groote Peel van 3-10 februari en 7 op de 17^e (SMT, JKR, LEU), 11 in De Banen op 14 februari (SNN), op 12 oktober vlogen er 6 over resp. Koningssteen en Grevenbicht terwijl op dezelfde dag 7 vogels de Hochter Bampd (B.) opfleurd (DOL, SCL, POC). In de laatste gevallen ging het waarschijnlijk om dezelfde groep. We zijn recentelijk nogal verwend met **Zwarte Ooievaars**, maar 2002 leverde relatief weinig vogels op. Op 15 mei vloog er één over de Mariapeel (PRV), hetzelfde geschiedde op 14 augustus bij Koningsbosch plus een aldaar passerend duo op de 26e (LAH) en als uitsmijter een clubje van 4 adulten en een jonge vogel in de Mariapeel tussen 29 augustus en 7 september (NOO, VRN, ALA). Memorabele groepen **Ooievaars** zeilden op 10 maart over Echt (17 ex., NNN) en op 13 augustus over de Elsbeemden bij Sevenum (23 ex., PRV).

Een groep van 95 **Knobbelzwanen** is op 5 juni geturfd langs de Maas bij Herten, Roermond (VES, COJ). Fikse aantallen van 100 resp. 102 **Kleine Zwanen** zaten op 4 januari bij Aijen en op de 13e van die maand bij Nieuw-Bergen (SPO, HUS). De eerste najaarsbeesten, 6 in getal, vlogen op 12 oktober langs Baarlo en bleken de volgende dag te zijn neergestreken bij Kessel (SCW, SSH). We kregen voor dit hele jaar welgeteld één waarneming van **Wilde Zwanen** op onze burelen. Op 21 januari vlogen er vier over Plasmolen. **Toendrarietganzen** piekten met 2.800 ex. oostelijk van het Weerterbos op Nieuwjaarsdag (VOH), 2.400 op 12

Ruigpootbuizerd, Kraaijheide, februari 2002 (K. Lemmens)

Grauwe Kiekendief, Maastricht, september 2002 (K. Lemmens)

januari in het Echterbroek, Mariahoop (EVE, SMT) en, een dag later, 3.380 in de Oirloose Peel (NOO). **Kleine Rietganzen** waren exclusief voor HUS weggelegd, die er op 12 en 16 november twee resp. één zag bij Milsbeek. Een adulte **Dwerggans** met metalen ring liet zich op 9 en 10 februari in het gezelschap van Kolganzen bewonderen bij Stevensweert (OVA, SMT, VRE e.a.). De Brandt (!) bij Stevensweert leverde op 6 december niet minder dan 280 **Brandganzen** op (SMT). Broedgevallen werden slechts doorgegeven van grindgat Oost-Maarland, waar twee paren 10 jongen wisten groot te brengen (BAJ, COJ). Aldaar graasde een adulte **Rotgans** van 12-18 januari (LEM, COJ, BRM, SMT). Een volwassen **Zwarte Rotgans** pendelde van 24 november tot 22 december op en neer tussen Grevenbicht, Stokkem (B.) en Heppeneert (B.), waardoor beide Limburgers er een nieuwe soort bijkregen! Daarbij werd ie trouwens vergezeld door een juveniele 'gewone' **Rotgans** (SMT, VRE, BEL e.a.). Bij het Haeselaarsbroek waren op 3 februari 230 **Nijlganzen** present (ROJ); bij de Klauwenhof, Maaseik (B.), waren het er niet minder dan 300 op 8 december (SCA).

Eenden tot roofvogels

Een aantal van 44 **Bergeenden**, op 8 mei bij Beesel, is het vermelden waard (PRV). Zoals gebruikelijk was Osen de **Smientenrijkste** plek van de provincie, met 3.500 (!) ex. op 16 februari en 2.600 op 14 december (SCA). Er was een zomerwaarneming van een woord te Well op 1 juli (ALA). Een nieuwe soort voor Limburg was de **Bronskopeend**, een man, te Asselt van 9-12 februari en ontdekt door OVA. Een aantal van 135 **Krakeenden** was op 12 januari op het grindgat van Oost-Maarland aanwezig (COJ), terwijl te Meers een dag later niet minder dan 310 **Wintertalingen** pleisterden (BRM). Op de plas van Reinderslooi

bij Bergen telde SNN 44 **Pijlstaarten** op 1 februari. De 121 **Slobeenden** in de Mariapeel op 19 oktober kunnen uiteraard niet onvermeld blijven (NOO). **Krooneenden** werden relatief vaak opgemerkt en wel van 3 januari tot 12 februari te Panheel (max. 2, BAJ, VRE, SMT e.a.), op 8 januari op de Klauwenhof bij Maaseik, B. (BEL), drie op 13 januari op het grindgat van Oost-Maarland (COJ) en één aldaar van 17-23 maart (PRV, JAE), te Meers op 2 mei (BRM), op 7 mei in de Romeinenweerd (twee, SCW) en tenslotte te Panheel op 19 december (SMT). Een mannelijke hybride **Tafel-/Kuifeend** dobberde op 16 maart te Meers (OVA); de escape-**Ringsnaveleend** bij Born werd gemeld op 7 februari en 25 augustus (SMT, SCL). De twee **Witoogeenden** van Panheel werden genoteerd tussen 13 en 21 januari en mogelijk dezelfde keerden terug op 19 december (BAJ, EVE, SMT e.a.). Verder werd dit aantrekkelijke eendje nog gezien in de Eijsderbeemden op 30 maart en 13 oktober (BEL, COJ), in de Mariapeel op 5 april (HUI) en te Elsteren bij Well van 3-19 augustus (JAE, ALA). Voor topaantallen **Toppereenden** kon je naar de Oolderplas bij Herten, met 17 ex. op 13 januari en 16 van 21-27 maart (EVE, PRV) of op 3 februari naar Osen met 20 stuks (SCA). Een **Eidereend** werd met enige regelmaat gezien te Meers, te weten van 5-26 januari, op 20 april, van 5-11 oktober en 24-31 december (DOL, JAE, EVE). Verder zwommen solitaire vogels op 30 maart te Boorseme, B. (BRM), op 14 september op het Leukermeer bij Well (ALA), op 13 oktober te Koningssteen (SMT) en een week later te Oost-Maarland (OVA). Het ging trouwens steeds om vogels in vrouwkleed. De **Ijseend** die van 10 februari tot 2 maart op het grindgat van Panheel verbleef werd door de meeste vogelaars als vrouw bestempeld, maar betrof waarschijnlijk toch een jonge man (SMT, VRE, OVA e.a.). De enige **Zwarte Zee-eend** van de jaarlijs was op 28 december op de

Klauwenhof, Maaseik (B.) te zien (VRE, SMT). De **Grote Zee-eend** werd wat frequenter waargenomen, getuige de volgende meldingen, waarbij het overigens (deels) om steeds dezelfde vogel kan gaan: 4 januari Asselt en Koningssteen (SCW, VRE), 13 januari Panheel (SMT, EVE), 19 januari-13 februari Osen (SMT, SCA, OVA), 18-24 december Ool (SMT, VRE) en 24-31 december Meers (DOL). Leuk was het mannetje **Brilduiker** dat tot 7 mei op de Pietersplas bij Maastricht vertoefde en hier al zeker twee maanden aanwezig was (PRV, BAJ, COJ e.a.). Vroeg was het trio op 12 oktober te Iteren (POC). Het grindgat van Panheel leverde op 3 januari 37 **Nonnetjes** op (SMT). Het vrouwtje **Middelste Zaagbek** hield het behoorlijk lang uit in Maastricht, namelijk tot 31 maart (BAJ, COJ, BRM). Op genoemde datum had BAJ eveneens een man bij Meers terwijl op 3 november een vrouw opdook te Ool (VRE). Ool was goed voor een vrouwelijke **Rosse Stekelstaart** op 4 oktober en 10 november (BOI, SMT, VRE).

De **Wespendief** werd één maal in april gemeld, namelijk op de 24e over Meers (SCA). Tussen 2 april en 8 juni zijn 18 **Zwarte Wouwen** gespot; op 8 mei vertoonde een solitaire vogel zelfs een baltsvlucht bij Swalmen (PRV). Qua datum het vermelden waard zijn de **Rode Wouwen** die op 5 januari en 7 juli over de Brunsummerheide zeilden (SCA). Met 14 ex., waarvan 9 over Echt, was 9 oktober een puike dag (HUS, SCA). Een, als altijd alerte, SNN mocht op 1 februari te Reinderslooi een onvolwassen **Zeearend** tegen het omvangrijke lijf lopen! Een mannetje **Bruine Kiekendief** opende op 6 maart het seizoen voor deze soort (Koningsbosch, LAH) en een jonge vogel eindigde het door op 25 november over Meerssen te vliegen (BRM). Het muizenrijke defensieterrain Kraijelheide was een magneet voor **Blauwe Kiekendieven**; zo mocht NOO er op 25 januari 5 in zijn notitieboekje bijschrijven. Mei leverde drie **Grauwe Kiekendieven** op met een pleisteraar van 5-7 mei te Koningsbosch (LAH, EVE) en trekkers op de 8^e en 27^e over resp. Koningslust en Evertsoord (PRV). Nadat een adulte man op 1 september de Eijdsderbeemden passeerde (COJ), werd de dag erna een juveniele vogel ontdekt op de hamsterakkers van Heer, Maastricht die tot de 8^e tot veler genoegen daar aanwezig bleef (PRV, COJ, NOO e.a.). De kleurrijke wees uit dat zij in Groningen uit het ei was gekropen. Een spetterende man **Steppenkiekendief** vloog op 12 september zomaar over de Mulderskop (B. Aarts). Het betreft hier de derde waarneming voor Limburg. HUS had zijn handen vol met het op 16 oktober noteren van 45 **Sperwers** over de trekelpost

Mulderskop. Het eerder gememoreerde terrein te Kraijelheide vergaarde provinciale bekendheid omdat er van 20 januari tot 10 februari een juveniele **Ruigpootbuiszard** bivakkeerde (GIS, SCL, JAE e.a.); op een twitchbare zaten we al jaren te wachten. Prima was ook de waarneming van een eveneens juveniele vogel over de Mulderskop d.d. 24 oktober (HUS). We kregen een 30-tal **Visarenden** binnen, waaronder juliwaarnemingen van Iteren, Stevensweert en Meers (DOL, SMT, BEN, SCA). **Roodpootvalken** beperkten zich tot Noord-Limburg met een adulte vrouw te Horst op 4 juni (SNN, JAE), een volwassen man op 15 juni over het Swolgenese Schuitwateren een juveniel over Ooijen op 10 september (JAE). De eerste **Boomvalk** spoedde zich op 29 maart over Gulpen (OVA); het duurde maar liefst drie weken voor de volgende werd waargenomen. De laatste trok op 16 oktober over Koningsbosch (LAH).

Rallen tot steltlopers

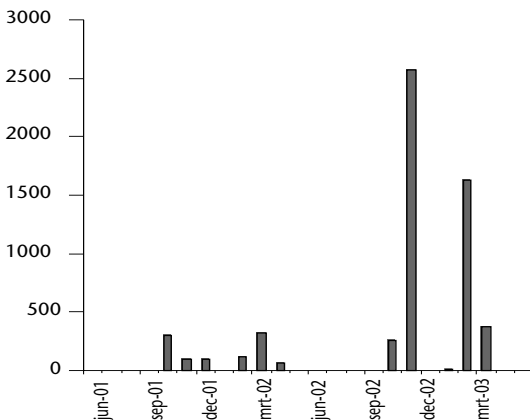
De 30 **Patrijzen** die DUY op 10 september te Meers zag verdienen een vermelding. **Kwartels** waren niet bijster talrijk, maar de Bergerheide wist het op 23 juni toch nog tot 10 roepende mannetjes te schoppen (PRV). Op 14 oktober kon NOO nog twee vogels in het onvolprezen hamsterreservaat van Sibbe opstoten. Tussen 8 april en 28 september werden 7 **Porseleinhoentjes** ontdekt en wel bij Arcen, Boukoul, De Hamert, Bergerheide, Boshoverheide, Romeinenweerd en Teverenerheide (D.). Twee **Kwartelkoningen** op 21 juni te Molensteen, Stevensweert (BEN), meer hebben we niet voor u. De voorjaarstrek van **Kraanvogels** voltrok zich tussen 26 februari en 16 april, met een nakomertje op 6 mei over Tegelen (PRV). Het dagmaximum gaat naar NSP met 83 ex. op 16 maart over Ubach over Worms. Er waren niet meer dan vijf pleisteraars, op 17 maart in het hamsterreservaat Sibbe (BEL, OVA, NIJ), van 7-14 april twee in de Mariapeel (GIS, NOO) en op 8 april bij Nederweert (DOE) en Boukoul. In het najaar zijn de eerste gezien op 8 oktober (12 aan de grond bij de Grootte Peel, SGA) en hekkensluiter was het trio dat op 8 december pleisterde bij het Haeselaarsbroek (SMT). De meesten passeerden zoals gebruikelijk in november, met bijv. 250 over Vaals op de 6^e (PHI) en eenzelfde getal over Haanrade op de 28^e (SCA). De meeste indruk maakt echter de groep van 307 Kraanvogels die op 21 november rondstapte langs de Moostdijk bij de Grootte Peel (NOO). Voor het doortrekverloop over de hele periode zie figuur 3.

Tussen 4 maart en 9 mei werden bijna 30 **Kluten**

gezien, op twee na (23-26 april Helden en 9 mei Haeselaarsbroek; AER, BEN) allemaal in het Maasdal. De grootste groep omvatte een dozijn vogels en vertoefde op 4 maart zowel aan de Pietersplas als te Iteren (PRV). Eén van de ornithologische hoogtepunten van het jaar was de **Griël** van de Laarderheide bij Nederweert, op 29 en 30 april (DOE, PRV, EVE e.a.). Qua datum interessant zijn de twee **Bontbekplevieren** die op 23 juni op De Hamert zaten (PRV). Afgezien van de 11 vogels op 16 maart op de Klauwenhof, B. (SMT) waren de aantallen trouwens aan de povere kant. Dat in het late voorjaar de wat donkerder ondersoort *tundrae* bij ons doortrekt weten we eigenlijk wel, maar hij sijpelt vrijwel nooit door in het Vogelarchief (25 mei drie te Meers, PRV). Een **Strandplevier** zien in Limburg, wie zou het niet willen? Helaas was het vrouwtje dat op 24 juni Iteren aandeed al snel weer vertrokken (PRV). Van de **Goudplevier** willen we vooral de groep van 94 pleistersa op 15 maart in De Wetering te Nederweert (DOE) niet onvermeld laten, evenals de 47 trekkers over Sibbe op 19 november van BEL. **Zilverplevieren** werden gezien te Meers (16 juni twee, 11 oktober één, 12 oktober twee; DOL), De Hamert (13 oktober twee, JAE) en op de Klauwenhof, B. (5 november, SMT). Extreem goede **Kieviten**-trek werd op 31 oktober, met minimaal 5.000 ex., vastgesteld te Neerbeek (ERK) en op 24 november te Negenoord bij Stokkem, B. (3.000, SMT). We mochten één **Kanoet** verwelkomen en wel op 25 augustus op de Bergerheide (HUS). Meers was goed voor twee **Drieteenstrandlopers** (29 april en 15 september, DOL resp. BRM) en op 4 mei zat er een op een wat minder verwachte plek, namelijk tussen Sevenum

en Maasbree (SSH). Dat je op **Kleine Strandlopers** geen peil kunt trekken weten we, maar één waarneming in een heel jaar is toch wel bizar weinig (twee op 5 oktober te Meers; DOL, JAE). Neef **Temmincks** was algemener, met twee vogels op 29 april bij Sevenum (SSH), max. twee op De Hamert van 22 juli-2 augustus (BEL, JAE, ALA, SNN) en eentje te Meers op 26 juli (BRM). Erg goed was de adulte **Gestreepte Strandloper** van Meers die DOL op 19-20 juli wist te verschalken. **Krombekstrandlopers** lieten het een beetje afweten, met waarnemingen te Meers op 22 april, 1 juni en 24 augustus (PRV, SMT, VRE, DOL), de Zegershof bij Thorn op 29 april (VRE, SMT, PRV, SCL) en De Hamert op 20 juli (ALA). Een vroege of overwinterende **Kemphaan** zat van 6-10 februari bij Asselt (SMT, EVE). De 40 ex. in de Bouxweerd op 5 april moeten een prachtige aanblik hebben geboden (PRV), evenals de 21 vogels op 4 augustus te Meers (SMT, VRE). De meeste **Bokjes** zaten op 25 maart bij Brunssum (7, SCA) en van 23 oktober-1 november te Koningslust (4, SGA). De 140 **Watersnippen** die op 3 maart werden geteld ten oosten van het IJzerbosch bij Susteren doen andere waarnemingen van deze soort verbleken; een dag later waren er nog 100 aanwezig (SMT, VRE, BEN). Een zeer vroege **Grutto** zat op 9 februari te Asselt (OVA); de volgende werd pas op 2 maart bij Ospel opgemerkt (NOO), maar de volgende dag waren er al 47 bij Stevensweert present (VRE, SMT). De **Rosse Grutto** wist zich maar nét op deze jaarlijst te plaatsen: op 27 april zat er één te Meers (DOL). Een vroege **Regenwulp** pleisterde op 30 maart bij Ohé en Laak (SCA); laat was de trekker over Mulderskop op 29 september (HUS). De weilanden bij de Mariahoeve te Altweeterheide zijn de belangrijkste pleisterplaats voor **Wulpen** in onze provincie; op 1 februari zag CUY er daar 175.

Vroeg was de **Tureluur** op 16 februari bij Belfeld (SCW). Opmerkelijk genoeg hield zich ook de laatste van het jaar daar op (21-27 december, SSH). De Zegershof bij Thorn was het hele voorjaar goed voor steltlopers en leverde op 28-29 april zelfs een **Poelruiter** op (PRV, LEP, SCL e.a.)! Ook de 26 **Groenpoten** aldaar op 7 mei waren niet te versmaden (PRV). Op De Hamert waren op 5 augustus 23 **Bosruiters** aanwezig (ALA). Een superklapper was de **Terekrutter** die daar op 31 mei, helaas kortstondig, aan de grond kwam (JAE). Januariwaarnemingen van **Oeverlopers** zijn altijd de moeite waard. Op de 3^e dribbelde er een in de Eijsderbeemden (DOL). In juni werden zekere broedgevallen gedocumenteerd van de bekende locaties Meers (SMT, KUR) en Trade Port Venlo (SCW).

Figuur 3. Doortrekpatroon van de Kraanvogel in Limburg (juni 2001-mei 2003), aantal ex. per maand

*Kanoetstrandloper,
Pietersplas, september
2003 (K. Lemmens)*

Voor **Steenlopers** kon je alleen in Meers terecht op 26 maart, overigens in Limburg een zeer vroege datum voor de soort, en 8 mei (PRV, OVA).

Meeuwen tot spechten

Vermeldenswaardige data voor de **Zwartkopmeeuw** zijn 4 februari Pietersplas (PRV), 13 juli Brunssummerheide (SCA), 5 oktober Neer (JAE), 24 november Negenoord Stokkem, B. (VRE, SMT) en 19 december Panheel (SMT). Tussen 19 april en 16 mei werden 'slechts' 49 **Dwergmeeuwen** geregistreerd, met o.a. 13 ex. op de Pietersplas (19 april, SMT) en 19 te Reinderslooi (25 april, JAE). Op het stort van Landgraaf rommelden op 5 januari niet minder dan 4.500 **Stormmeeuwen**. Het grindgat van Oost-Maarland blijft de beste stek voor **Pontische Meeuwen**, met 49 individuen op 4 februari (PRV). Het 4e **Lachstern** geval voor Limburg was weggelegd voor BEL, die er op 10 mei in de Eijsderbeemden één langzaam in noordelijke richting zag verdwijnen..... We kregen welgeteld drie (!) meldingen van de **Visdief** binnen: 16 mei Pietersplas (BAJ), 18 mei Asselt (twee, KUR) en 15 juni Itteren (DOL). Absurd genoeg was de **Noordse Stern** getalsmatig beter vertegenwoordigd, want op 28 april waren 7 vogels present te Negenoord-Stokkem (B.) en boven de Maas te Grevenbicht; het was de grootste groep ooit voor Limburg (SCL). Al even appetijtelijk waren de **Dwergsterns** in mei: op de Pietersplas op de 6e (OVA), op de 16e zelfs twee vogels aldaar (BAJ) én een bij Grevenbicht (SCL). Een **Witwangstern** liet zich op 16 juli fraai bekijken in de Eijsderbeemden, maar poetste al snel de plaat (LEM,

COJ, LEP). Noemenswaardige aantallen **Zwarte Sterns** vertoonden zich alleen op de Pietersplas, waar er op 7 mei 27 en op 16 mei 46 werden geteld (PRV, BEL, BAJ).

Op 9 oktober trokken 210 **Holenduiven** over Mariahoop (LAH). Het was daar aanpoten omdat op 29 oktober 32.043 **Houtduiven** passeerden (LAH). Een massieve wintergroep van 3.000 ex. werd op 13 januari bij Afferden opgeschreven (HUS). Een zeer vroege **Zomertortel** deed op 5 april zijn naam geen eer aan (Ool, PRV). **Halsbandparkieten** blijven een rariteit in het Limburgse. Ze zijn gezien op 17 februari te Maastricht (FEM) en op 9 april bij Middelaar (PRV). Op 5 april was een **Koekoek** bij Epen er al vroeg bij (PRV); de laatste werd op 15 september bij Koningsbosch genoteerd (LAH). De **Oehoes** van de Sint Pietersberg werden helaas maar vier keer doorgegeven (JAE, BAJ, PTR), die van het heuvelland haalden wat vaker het Vogelarchief (PRV, BEL, NOO, OVA). Ze wisten overigens vier, resp. twee jongen groot te brengen. Het onvolwassen mannetje **Sneeuwuil** van Meerssen werd van 6-10 januari door velen bezocht en hield de gemoeders nog lange tijd flink bezig (BEL, OVA, COJ e.a.). Een beter lot kenden de **Velduilen**, die het hamsterreservaat van Sibbe op 22 april (NIJ) en 14 oktober (NOO) opzochten, terwijl op 8 oktober een vogel over Koningssteen trok (SMT).

Het vinden van een **Nachtzwaluw** buiten de broedgebieden is a hell of a job, dus BAJ deed op 11 mei goede zaken met een jagend exemplaar op de Kleine Weerd, Maastricht. Op 20 juli werden 500 **Gierzwa-**

luwen waargenomen op het Plateau van Margraten (NIJ). De vogels leken in 2002 vroeg af te taaien met een ex. te Maastricht op 2 en 6 september (COJ), maar een zeer late Gierzwaluw werd nog op 25 oktober ontdekt op de Mulderskop door HUS, de snoo daard. Wie zou niet gewekt willen worden door een luid roepende **Bijeneter**? Het overkwam op 28 juli enkele kampeerders bij Vlodrop (E. van de Burg, P. Schrijvershof en M. Roos). Nóg spectaculairder was de waarneming van een groepje van vier (een adult met drie juvenielen) in de Mariapeel op 23 augustus (SSH). Helaas waren ze na een uur al weer pleite.... **Draaihalzen** werden als volgt doorgegeven: 21 april Elsbeemden, Sevenum (VRN), 27-29 juli Mariahoop (EVE), 21 augustus Groote Peel, 25 en 28 augustus Boshoverheide Weert (BEE), 13-14 september Romeinenweerd (SCW) en last but not least een langstreckende vogel op de telpost Mulderskop (28 september, HUS). **Middelste Bonte Spechten** werden slechts 8 maal aan een schrijflijst toevertrouwd en stamden van bekende plekken als het Vijlenerbos e.o., het Munningsbos bij Posterholt en het Savelsbos.

Leeuweriken tot lijsters

Het voortbestaan van de **Kuifleeuwerik** hangt aan een zijden draadje, dat wel érg dun begint te worden. De laatsten der Mohikanen houden verbeten stand op industrieterrein Trade Port bij Venlo (SCW, NSP, JAE, PRV) en Randwyck, Maastricht (BAJ, COJ). De trektpost Mulderskop turfde 2.286 **Veldleeuweriken** op 22 oktober (HUS). Een aantal van 240 pleisteraars verdient tegenwoordig eveneens een vermelding, en werd op 19 december op de hamsterakkers van Sibbe genoteerd (PRV). De eerste **Oeverzwaluw** was op 25 maart op De Hamert (HLI), in het restant van die maand werden er nog 9 gezien; het Leukermeer bij Well leverde op 25 april 600 vogels op (JAE). Bij de kalkzandsteenfabriek De Hazelaar, Koningsbosch, konden op 15 juni 297 nesten worden geteld (EVE). **Boerenzwaluwen** verschenen op 23 maart meteen op vier plekken, te weten De Hamert, Heel, Iteren en Mechelen (KUR, PRV, JAE). Leuk is het aantal van 1.550 stuks dat op 13 september in de Mariapeel verbleef (VRN). Op 20 oktober vlogen de laatste drie alweer over Eygelshoven (SCA). Extreem, want de op één na vroegste ooit voor Limburg, is de **Huiszwaluw** van 23 maart te Vijlen (PHI) en valt samen met de aankomst van de hiervoor genoemde Boerenzwaluwen. Het voorjaar bleef totaal **Duinpieper**-loos, de herfsttrek leverde tussen 24 augustus en 30 september

7 passanten op te Kerkrade, Grevenbicht en Mariahoop (5) (SCA, SCL, LAH, REN). Een vroege **Boompieper** zat reeds op 22 maart te zingen in de Heidse Peel (NOO), een dag later gevolgd door een individu op De Hamert (KUR). De Mulderskop had nog een late passant op 16 oktober (HUS). Frappant is het groepje van 5 **Waterpiepers** dat op 17 april nog in het Blankwater bij Boukoul in hun fraaie zomerkleed vertoefde (PRV). Aantallen van >10 zijn slechts twee maal doorgegeven: 23 op 15 maart te Epen (OVA) en 26 in de vochtige weilanden langs de Groote Peel op 28 maart (SCL). **Engelse Kwikstaarten** piekten klassiek, maar in grotere getale dan gebruikelijk, tussen 23 april en 1 mei met 8 vogels; later in mei volgden waarnemingen op de 27e op De Hamert en twee dagen later in de Bouxweerd te Buggenum (beide PRV). Kien als ie is wist DOL nog een mannetje uit Meers te peutenen op 14 september. Ook van de **Noordse Kwikstaart** was er één najaarsgeval, want op 31 augustus werd een man gezien bij het stuwmeer van Kerkrade (NSP, SCA). Het vinden van een **Rouwkwikstaart** is altijd bijzonder. Vrouw-tjes zaten op 17 maart aan de Pietersplas en op 23 maart bij Montfort (PRV), een man zocht op Koninginnedag de Schroeveendaalse Plas bij Ohé en Laak op (SMT).

Uitstekend was ook de ontdekking van een jonge **Waterspreeuw** langs de Worm te Haanrade op 13 augustus; deze vogel bleef daar tot de 19e hangen (SCA, NSP, QUA). Als je al op 16 maart een **Paapje** tegen het lijf loopt, wrijf je je ogen uit en maak je een nauwkeurige beschrijving (Stevensweert, SMT). Ook 11 april is fenotechnisch gezien een prima datum (Arcen, HLI). Pittige aantallen van 25 en 24 Papeu werden op 8 resp. 9 september bij Koningsbosch geteld (BOJ, LAH). Januari leverde een zestal winterbestendige **Roodborsttapuiten** op in de Romeinenweerd, Haeselaarsbroek, Molenhoek, Nederweert en Baexem. Op het Afcen-terrein bij Brunssum kwamen gelukkig nog 4 paren van de **Tapuit** tot broeden (QUA). **Beflijsters** manifesteerden zich tussen 30 maart (Haeselaarsbroek, EVE) en 15 mei (De Hamert, JAE) en in het najaar van 23 september (Dieteren, BEN) tot 2 november (Mulderskop, HUS). Over laatstgenoemde telpost passeerden 1.892 **Kramsvogels** op 29 oktober (HUS), volgens ons een Limburgs trektelecord. Een kolonie van 7 nesten is tegenwoordig een vermelding waard; hij was gevestigd in de boompjes van de parkeerplaats bij de Pietersplas, Maastricht (OVA, COJ). Mulderskop was ook goed voor **Zanglijsters** met 638 trekkers op 28 september

(HUS); voor **Koperwieken** was dat de telpost Mariahoop waar er op 18-20 oktober 1.039, 2.015 resp. 1.784 ex. langssnelden (LAH). Op 7 mei zat er één te zingen in het Areven bij Stramproy (PRV); toch maar mooi de op één na laatste voorjaarsdatum voor Limburg!

Zangers tot gorzen

Tussen 18 juli en 8 september wist BEE 13 **Sprinkhaanzangers** in zijn netten te verschalken op de ringplaats Boshoverheide, Weert. Een late veldwaarneming vond plaats op 25 augustus te Meers (DOL). Zeker niet alledaags zijn de **Snorren** die op 6 en 15 augustus op de Boshoverheide zijn geringd, terwijl 25 juli en 23 augustus goeie vangdagen waren voor **Rietzangers** met resp. 10 en 14 ex. (BEE). Het voorjaarsoptreden van laatstgenoemde soort bleef overigens beperkt tot één zingende vogel op 30 april in de Eijdsderbeemden (BAJ). Op 8 september werden nog twee van deze skulkers ontdekt bij Itteren (DOL). Vroege **Kleine Karekieten** zongen op 21 april in het Koelbroek (twee, PRV) en twee dagen later in de Romeinenweerd (SSH). Illustratief voor de omvang van de grotendeels onopgemerkt blijvende najaarstrek is 14 augustus, met 108 stuks op de ringplek Boshoverheide (BEE). De **Orpheusspotvogel** van Tongerlo, Sevenum trok uiteraard de nodige aandacht van 5-15 juni (ALA, SNN, SCW e.a.). Bovendien zat er een te zingen bij Melderslo op 9 juni (SSH). Een vroege **Grasmus** liet al op 8 april van zich horen bij Velden (BRM) en de **Tuinfluiter** van 14 april in het IJzerenbos te Susteren lijkt amper te overtreffen (SMT). Bij Tegelen werd op 25 januari een jonge **Zwartkopvrouwingd** (MAP); op 18 maart verkondigde een mannetje het voorjaar bij Kerkrade (SCA). Het najaar eindigde nogal abrupt: op 15 oktober zaten er nog minstens 7 op de Kleine Weerd te Maastricht (COJ), maar dit is tevens de laatste melding. Het Vijlenerbos lijkt de enige plek in Limburg te zijn waar nog noemenswaardige aantallen **Fluiters** broeden; hier werd dan ook de eerste van het jaar opgetekend (19 april, PHI). Probeer deze soort trouwens maar eens in het najaar te vinden, het lukt je niet. De waarneming van een vogel op 23 augustus bij Epen is dan ook van uitzonderlijke klasse (BEL). Overwinterende **Tjiftjaffen** redden het tot in januari: op de 1^e in de Eijdsderbeemden (OVA) en en op de 3^e en 13^e een, resp. twee in de Romeinenweerd (SCW), maar in februari werd er geen meer gemeld. Op 5 maart werd de eerste zang gehoord te Maastricht (COJ). In december zijn er nog 7 waargenomen, waaronder 4 in de Eijdsderbeemden op de 21^e (COJ). BEN had de eerste **Fitis**, op 24

maart op de Beegderheide, en LAH de laatste (24 september Mariahoop).

Telpost Mariahoop is een uitstekende plek om trekende mezen te zien. Aantallen van 142 en 414 **Zwarte Mezen** op resp. 24 en 28 oktober en 102 **Pimpels** op de 26^e zijn dan ook om van te watertanden (LAH). Buiten de omgeving van Vaals werd een **Taigaboomkruiper** opgemerkt in de bossen bij Schinveld (een territorium op 22 maart en 8 april, PRV). **Buidelmezen** zijn de laatste paar jaren akelig zeldzaam geweest, dus de 7 waarnemingen van in totaal 9 ex. in 2002 zijn hoopgevend. De eerste **Grauwe Klauwier** liet zich op 7 mei zien bij de Sibbe-akkers (PRV); daarna volgden meldingen van broedvogels uit Cottessen, Vaals en de Meinweg. Een jonge vogel sloot op 14 september op de Teverenerheide het seizoen af (QUA). Buiten de reguliere overwinteringsgebieden lieten **Klapeksters** zich betrappen bij Eyselshoven op 10 oktober (SCA) en in het Vlaktbroek bij Koningslust op 15 oktober (SGA). We kennen nog één overwinterende **Bonte Kraai** in Limburg en dat is die van het Grauwveen bij America. Hij werd gemeld tot 1 maart en was vervolgens vanaf 14 december weer present (GIS, NOO e.a.). Opbeurend was daarom de vogel die op 16 januari bij Plasmolen, Mook werd gezien (HUS). Een **Raaf** vloog op 24 april over De Hamert (ALA), gevolgd door een duo ter plaatse op de Mulderskop op 16 oktober en een eenling op de 25^e (HUS).

De 359 **Ringmussen** die op 21 november in het Sibbereservaat werden geteld, kunnen we natuurlijk niet links laten liggen (NOO). De beste dag voor **Vinkentrek** bleek 16 oktober te zijn, met 5.908 ex. over Mulderskop en 5.466 over Mariahoop (HUS, LAH). Op eerstgenoemde telpost passeerden toen ook maar liefst 578 **Kepen**. Terwijl **Europese Kanaries** in het zuiden hier en daar op hun retour lijken, doet Noord-Limburg het verrassend goed met bijvoorbeeld 42 ex. bij Broekhuizen in september (JAE). Een groep van 550 **Groenlingen** op 28 januari bij Susteren is bepaald geen alledaagse kost (SMT). Ook **Putters** werden soms en masse gezien, zoals op 2 februari bij Blerick met 85 ex. (HUI) en op 5 maart in de Eijdsderbeemden (70, PRV). Op de vroege datum van 28 september trokken reeds 354 **Sijzen** over de Mulderskop (HUS), terwijl ook de 350 **Kneuen** die op 31 augustus op de Lange Heide bij Maasbree foerageerden niet onvermeld mogen blijven (NOO). **Barmsijzen** werden frequent doorgegeven, waaronder een groep van 75 vogels op 21 december bij het stuwmeer van Kerkrade (SCA). Voor **Kruisbekken** geldt hetzelfde, met als topper 112 ex. in het Kruisbosch bij Epen op 11

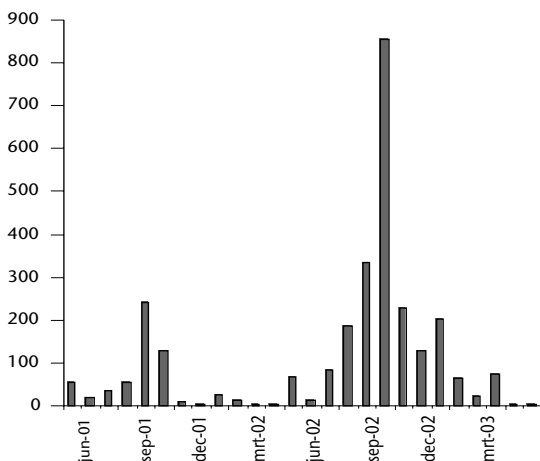
november (BEL). Voor het waarnemingenverloop over hele periode zie figuur 4. Op de telposten Mulderskopen en Mariahoop werden in het najaar in totaal 44 trekkende **Goudvinken** geregistreerd. Bij Tegelen kreeg MAP op 14 januari twee **Noordse Goudvinken** in handen.

Sneeuwgorzen lieten zich betrappen te Meers op 10-11 november (drie, R. Maessen) en bij Kessenich (B.) vanaf 30 december (SMT, EVE). Ook voor wolken **Geelgorzen** ging je naar Sibbe, met o.a. 385 stuks op 21 november en 382 op 19 december (PRV). Aldaar zat ook de enige **Ortolaan** van het voorjaar, op 8 mei (OVA). Het najaar kon deze povere vertoning niet goedmaken, met een trekker over Grevenbicht op 2 september en twee invallende vogels te Heer, Maastricht op 7 september (COJ e.a.). Naast de vaste kern te Itteren, werden territoria van de **Grauwe Gors** gemeld te Montfort en Koningsbosch (PRV, LAH). De goede overwinteringsomstandigheden te Sibbe geven deze soort een sprankje hoop (21 ex. vanaf 12 november; COJ, NSP).

2003; een voorproefje

In dit laatste deel van de waarnemingenrubriek volgen enkele hoogtepunten en opvallende waarnemingen uit 2003. Het is een voorproefje van een meer compleet overzicht dat in het volgende nummer van Limburgse Vogels zal verschijnen.

Van een aantal genoemde waarnemingen hebben we overigens nog niet alles binnen; zo ontbreken van sommige langdurig pleisterende zeldzaamheden bij-

Figuur 4. Waarnemingenpatroon van de Kruisbek in Limburg (juni 2001-mei 2003), aantal ex. per maand

voorbeeld de eerste of laatste waarnemingsdatum. Door uw vogelwaarnemingen op te sturen kunt u er voor zorgen dat het verslag over 2003 in een volgend nummer gecompleteerd wordt.

Op de rustige WML-plas bij Heel bleek dit jaar een **Roodhalsfuut** te overzomeren. Eerder zat hier op 26 januari en 28 april de nog zeldzamere **Kuifduiker**. Een van de ornithologische hoogtepunten van 2003 was toch wel de ontdekking van een **Dwergaalschol-ver** in de Eijsderbeemden; een nieuwe soort voor Limburg en de vierde waarneming voor Nederland. Hij verbleef hier (en op diverse andere plassen langs de Maas tot aan Luik toe) van 3 tot en met 23 maart en werd de best bekeken en gefotografeerde Dwergaal van België en Nederland.

Vooral in augustus en september tekende zich een kleine influx van **Kleine Zilverreigers** af. In totaal ontvingen we 20 waarnemingen van minimaal 12 verschillende vogels. Vooral de maximaal 5 zillies van de Eijsderbeemden vielen op. De **Grote Zilverreiger** liet meer dan ooit van zich spreken. Werden er begin 2003 nog tot maximaal 14 vogels gescoord op de Banen, in november werd een nieuw (maar voor hoe lang) record gezet met maar liefst 31 exemplaren.

Tussen 21 en 24 juli waren er drie **Purperreigers** te bewonderen en wel bij Obbicht, Koningsbosch en Itteren. Het jaar 2003 gaat ook de boeken in vanwege de mooie aantallen **Zwarte Ooievaars**. Naast zomerbeesten op De Hamert en De Banen liet vooral de Mariapeel nadrukkelijk van zich horen in de loop van augustus met een recordaantal van 20 vogels op 19 augustus. Ook het fabuleuze aantal van 53 over Grevenbicht trekkende **Ooievaars** een dagje later mag er wezen.

Of je er nu van houdt of niet, de Grootte Peel en De Banen werden onveilig gemaakt door een **Heilige Ibis**. Gewoon leuk was het goed bekeken drietal jonge **Lepelaars** op het Heerenven op De Hamert van (zover we nu aan data binnen hebben) 5 tot 11 juli. Een ander exemplaar zat van 15 tot en met 20 augustus in de Eijsderbeemden.

Voor zover bekend is de groep van 11.000 **Kolganzen** op 12 januari bij Linne de grootste ooit in Limburg. Een knappe ontdekking en nieuw voor Limburg was de **Groenlandse Kolgans** van Aijen op 18 januari. In 2003 blijkt ook het aantal **Grote Canadese Ganzen** naar nieuwe recordhoogte te zijn opgelopen. Na 190 vogels op 11 januari bij Kerkrade waren er op "nine eleven" maar liefst 258 op dezelfde plek aanwezig. Ook de aantallen van andere graseters zoals **Brand-**

gans (200 op 19 januari Aijen en 336 op 2 februari bij Stevensweert) en **Nijlgans** (660 ex. Koeweide Grevenbicht op 2 januari) zijn opmerkelijk hoog voor Limburgse begrippen.

Vanwege de lange aanwezigheid tot ver in de zomer en veelvuldig baltsen met een Kuifeend drukte de **Wit-oogeend** van Elsteren er een territorium door. Het kwam overigens niet tot (hybride) jongen. Deze zomer was er langs de Swalm een waarneming van een (baltsend) koppel **Brilduikers** bij en in een knotwilg. Zekerheid of het hier om een eerste broedgeval voor Limburg gaat is er echter niet omdat er geen gerichte vervolgbezoeken bekend zijn.

Nieuw voor Limburg en een van de hoogtepunten (of hét hoogtepunt volgens sommigen) van dit jaar was toch wel de **Slangenarend** van De Hamert die op 4 augustus werd ontdekt. De vogel verbleef er bijna een maand (wie heeft de vogel het laatst gezien?) en zeer veel vogelliefhebbers uit binnen- en buitenland verlieten, al dan niet met een zonnesteek of uitdrogingsverschijnselen, tevreden de hei.

Leuk voor de fotografen was een supertamme juveniele **Kanoetstrandloper** die vanaf 31 augustus een aantal dagen bij de Pietersplas van Maastricht verbleef. En wat te denken van die 190 ultrahoog oversnellende **Grutto's** die op 5 maart bij Grevenbicht werden opgepikt; een eerder over het hoofd gezien fenomeen? Een fraaie **Poelruiter** gaf van 19-21 april het toch al prachtige en vogelrijke Heerenven op de Hamert nog meer allure. Datzelfde deed een **Reuzenstern** die op Koninginnedag over Meers vloog.

Knap is de waarneming van een **Noordse Stern** bij Heel op 29 april en een **Witwangstern** op 31 mei in de Mariapeel. Het succesverhaal van het paartje **Oehoe** van de Sint Pietersberg lijkt met het overlijden van een van de adulte vogels voorbij. Datzelfde lot lijkt ook een ander paartje beschoren.

In het Haeselaarsbroek werden op 23 mei **Bijeneters** gehoord maar helaas niet gezien. Bij Swolgen hield een man **Engelse Kwik** er op 9 en 16 juni een territorium op na. Datzelfde en met succes (4 hybride jongen) gold voor een man **Rouwkwikstaart** bij Eygelshoven. Voor de snelle beslissers onder u was er op 19 april een meer dan fraaie **Roodstuitzwaluw** te bewonderen in de Eijdsderbeemden. Na een aantal uren een vliegshow te hebben weggegeven besloot deze nieuwe soort voor Limburg verder te vliegen, een aantal laatkomers gefrustreerd achterlatend.

Pestvogels deden het begin 2003 heel aardig (max. 18 op 17-18 februari bij Beek) maar grotere aantallen doken plotseling en relatief laat in het voorjaar op langs

het Bunderbos, namelijk tussen 22 en 30 maart tot maximaal 42 exemplaren en van 2-21 april 11 ex.

De **Snor** van april en mei in het Holterbruch bij Arcen is qua uiterlijk en geluid dan wel niet spectaculair, hij behoort wel tot de zeldzaamste broedvogels van Limburg.

Niet minder dan vier zingende **Orpheusspotvogels** werden er tussen 26 mei en 18 juli vastgesteld, namelijk bij Brunssum-Teverenerheide, Mariapeel, Wolfhaag en Haeselaarsbroek.

De twee **Sneeuwgorzen** van Kessenich (B.) waren zo tam dat een kijker niet meer nodig was. Op 15 februari zat er nog één vogel.

De hamsterakkers van Sibbe zijn niet alleen een succes voor de Hamster maar blijken ook een walhalla voor overwinterende gorzen. Op 14 januari stond het record voor de **Geelgors** al op een respectabel 688 maar dit winterseizoen werd dat moeiteloos verpulverd door de 1173 vogels van 11 november. Waar gaat dat naar toe? Niet minder spectaculair was de groep overwinterende **Grauwe Gorzen** hier. Het maximum werd op 17

Dwerगाalscholver, Eijdsderbeemden, maart 2003 (K. Lemmens)

februari geteld namelijk 41 exemplaren! Een paar vogels bleef hangen en dit leidde tot minimaal 2 territoria daar. Ifteren was op 31 mei nog goed voor 8 zingende Grauwe Gorzen, elders was het hopeloos.

Waarnemerscodes

AER: B. Aerts, ALA: H. Alards, BAJ: J.J. Bakhuizen, BEE: W. Beeren, BEL: M. Berlijn, BEN: T. Beunis, BOI: M. Bouts, BRI: F. van den Brink, BOO: J. Boonstra, BRM: M. Bonder, COJ: J. van der Coelen, CUY: T. Cuijpers, DOE: H. Doensen, DOL: M. Dolmans, DUY: A. Duysters, EVE: P. Evers, ERK: J. Erkens, FEM: M. Feenstra, GIS: J. Gijsberts, HEI: J. Heykers, HFG: G. van Hoof, HLI: H. Heijligers, HUJ: J. Huijs, HUS: F. Hustings, JAE: J. Jansen, JKR: H.D. Jonker, KUR: G. Kurstjens, LAH: H. Laugs, LEM: K. Lemmens, LEP: P. Lemmens, LOV: T. Loven, LEU: J. Leunissen, MAP: H. Maeghs, NIJ: P. Nijskens, NNN: onbekende waarnemer, NOO: B. van Noorden, NSP: P. van Nuys, OVA: A. Ovaa, POC: C. Poolen, PHI: H. Phijl, PRV: karteerders provincie Limburg (T. Bakker, R. van Dongen, D. Veenendaal, B. Veenstra, H. Don), PTR: G. Peeters, QUA: J. Quaedackers, REN: N. Reneerkens, RIC: J. van Rijswijk, ROJ: J. Roemen, SEC: C. van Seggelen, SCA: N. Schaafstra, SCL: R. Schols, SCW: W. Scheres, SGA: G. Smets, SMT: J. Smeets, SPO: L. Spooormakers, STN: B. Streutjens, SSH: H. Smits, SNN: A. Sonnemans, VES: G. Verschoor, VRE: J. Vreken, VOH: H. Vossen, VRN: R. Vernooij, 185: R. van der Laak.

Jo van der Coelen en Ran Schols, Vogelarchief Limburg. Waarnemingen én verzoeken om toezending van nieuwe (digitale) formulieren sturen naar: Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Godswaerderstraat 2, 6041 GH Roermond, Email: Vogelarchief@nhgl.org.

Coördinatie projecten en

Projecten

Broedvogelonderzoek SOVON (BMP & LSB)

*SOVON, afdeling Monitoring, A.J. van Dijk
www.sovon.nl
Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen,
tel. 024-6848111
Postadres: SOVON, Antwoordnummer 2505, 6573
ZX Beek-Ubbergen*

Punt Transect Tellingen (PTT) & BSP niet-broedvogels

SOVON, t.a.v. A.Boele (adres: SOVON, zie boven)

Districtscoördinatoren Broedvogeltellingen Limburg (LSB)

District Limburg-Noord
*H.P. Uebelgünn, Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum, tel. 077-4673049
hanspeter.susan@12move.nl*

District Limburg-Zuid
*J.J. Bakhuizen, Mosalunet 136C
6221 JM Maastricht, tel. 043-3257523
j.j.bakhuizen@dlb.rws.minvenw.nl*

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg
*T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevens-
weert, tel. 0475-551579 06-54320606*

Bekentellingen Zuid-Limburg

*L.Bakker, Van Heinsberglaan 15,
6301 VH Valkenburg, tel. 043-6016882*

Coördinatie Broedvogelonderzoek Maasdal

*G. Kurstjens & M. van der Weide
p/a SOVON, Beek-Ubbergen (adres zie boven)
of via SOVON DC Limburg-Zuid (adres zie boven)*

Dwaalgasten en Zeldzaamheden (DBA/CDNA)

*M. Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen
tel. 043-4552511, max.berlijn@nn.nl*

soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Vogelarchief Limburg

Waarnemingen insturen naar
Natuurhistorisch Genootschap, Vogelarchief Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond
vogelarchief@nhgl.nl
Informatie
R. Schols, Houtstraat 37, 6127 EB Grevenbicht,
tel. 046-4859590

Mailgroep Vogelinfolimburg

Aanmelden: blanco miltje sturen naar
vogelinfolimburg-subscribe@yahoogroups.com
en daarna eenmalig bevestigen.
Voor informatie
R. Schols (adres en telefoon zie boven)

Fotosite Vogelinfolimburg

www.vogelinfolimburg.tk
en voor informatie
K. Lemmens of P. Palmen.

Website Natuurhistorisch Genootschap

www.nhgl.org
zie onder studiegroepen: vogels

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciaal coördinator
J. Ummels, Essendijk 15, 6243 BH Geulle
tel. 043-3645606

Coördinator Noord-Limburg
R. Bovee, Hackfoirtstraat 25, 5975 XN Sevenum
tel. 077-4672253

Coördinator Midden-Limburg
L. Verbeek, Schepelstraat 13,
6077 GK St. Odiliënberg, tel. 0475-534391

Coördinator Zuid-Limburg
P. Steijnen, Houterend 17, 8171 CP Stein
tel. 046-4332155

Steenuil

Provinciaal coördinator
T. Custers, Prins Willem Alexanderlaan 7,
6241 GL Bunde, tel. 043-3649649

Coördinator Noord-Limburg: *vacant*

Coördinator Zuid-Limburg
H. Engelen, Sint Roggusstraat 19
6241 CD Bunde, tel. 043-3652543

Gierzwaluw

Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN)
Vertegenwoordiger Noord-Limburg
Th. Kockelkoren, Tegelseweg 73,
5912 BB Venlo, tel. 077-3518197

Vertegenwoordiger Midden-Limburg
J. Vreken, Tuinstraat 6,
6106 CJ Echt, tel. 0475-482817

Vertegenwoordiger Zuid-Limburg
H. van de Laar, Doorvaartstraat 45a,
6433 AP Brunssum, tel. 045-5273211

Roek

Kolonietellingen
J. Ummels, Essendijk 15,
6243 BH Geulle, tel. 043-3645606

Wetlandwachten van Vogelbescherming Nederland

Midden-Limburgse Maasplassen
N. Reneerkens, Kap. Goossensstraat 27
6101 CX Echt, tel. 0475-482763

De Groote Peel
B. van Noorden, Maassingel 144
5751 VS Deurne, tel. 049-3320189

De Verheven Peel (Mariapeel en Deurnsche Peel)
Idem, als De Groote Peel

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 13, editie 2003

Artikelen

- 3 Broedvogels van natuurlijke oevers langs de Limburgse Maas (Gijs Kurstjens & Michiel van der Weide)
- 9 Tien jaar broedvogelontwikkeling in de Kleine Weerd bij Maastricht 1994-2003 (Marcel Bonder)
- 14 De avifauna van de Romeinenweerd 1996-2003 (Willem Scheres)
- 27 Broedoverzicht van Grote Gele Kwikstaart en Ijsvogel in 2001-2002 (Jan Joost Bakhuizen)
- 31 De Cranenweyer te Kerkrade en zijn broedvogels (Nico Schaafstra)
- 39 Zeldzame broedvogels in Limburg in 2002 (Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Robbert Vernooij)
- 46 Kleinst Waterhoenders in Limburg (Henk Alards)
- 49 Scharrelaars in Limburg – drie waarnemingen op een rijtje (Henk Alards)

Bijzondere waarnemingen

- 51 Terekrutter op de Hamert (Justin Jansen)
- 52 Griel bij Nederweert op 29-30 april 2002 (Frank Meeuwissen)
- 54 Kleine Trap bij Sevenum (Hans-Peter Uebelgünn & Justin Jansen)
- 55 Roodpootvalk en vreemde prooikeuze (Justin Jansen)
- 56 Zwarte Rotgans in het Belgisch/Nederlands grensgebied – nieuw voor beide provincies (Geert Beckers & Carlo Vanderydt)

Vogelwaarnemingen

- 58 Aflevering 19 – oktober 2001 tot en met zomer 2003 (Ran Schols & Jo van der Coelen)

Varia

- 1 Voorwoord
- 2 Van de redactie
- 2 Oproep kandidaten Ledenraad SOVON Limburg-Zuid (Hans van de Laar)